

WIDOK

20-077 LUBLIN, UL. JASNA 6, TEL. 532-42-22
PRACOWNIA URBANISTYCZNO - ARCHITEKTONICZNA

WÓJT GMINY WYRYKI

**STUDIUM
UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW
ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO
GMINY WYRYKI**

**ZAŁĄCZNIK NR 1
DO UCHWAŁY NR
RADY GMINY WYRYKI
Z DNIA R.**

Tekst jednolity

uwzględniający treść Studium przyjętego Uchwałą Nr XVI/90/04 Rady Gminy Wyryki z dnia 28 września 2004 r., zmienionego Uchwałą Nr Rady Gminy Wyryki z dnia r.

LUBLIN 2004 ROK

Uchwała Nr XVI /90/ 2004
Rady Gminy Wiryki
z dnia 28 września 2004 roku

**w sprawie uchwalenia studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania
przestrzennego gminy Wiryki**

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 5 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz.1591, z późn. zm.), art. 9 ust. 4 i 5, art. 10 ust. 1 i 2 i art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. Nr 80, poz. 717, z późn. zm.) oraz uchwały Nr IX/53/2003 Rady Gminy Wiryki z dnia 28 października 2003 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy uchwała się, co następuje:

§ 1

1. Uchwała się studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Wiryki zwane dalej „studium”.
2. Przedmiotem uchwalenia jest:
 - 1) tekst „studium” oraz „synteza ustaleń studium z uzasadnieniem” stanowiące załączniki Nr 1 i Nr 1A do niniejszej uchwały,
 - 2) rysunek studium w skali 1: 25 000, stanowiący załącznik Nr 2 do niniejszej uchwały;
 - 3) rozstrzygnięcie o sposobie rozpatrzenia uwag, stanowiące załącznik Nr 3 do niniejszej uchwały.

§ 2

Studium określa zasady polityki przestrzennej gminy, w tym lokalne zasady zagospodarowania przestrzennego.

§ 3

Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy.

§4

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

PRZEWODNICZĄCY
RADY GMINY
Bogusław Wilczyński

Rozstrzygnięcie o sposobie uwzględnienia uwag wniesionych do wyłożonego do publicznego wglądu projektu zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Wiryki*

L . p .	Dala wpływu uwagi	Nazwisko i imię nazwa jednostki organizacyjnej i adres zgłaszającego uwagi	Treść uwagi	Oznaczenie nieruchomości której dotyczy uwaga	Ustalenia projektu dla nieruchomości której dotyczy uwaga	Rozstrzygnięcie Wójta w sprawie rozpatrzenia uwagi		Rozstrzygnięcie Rady Gminy Załącznik do 1 Uchwały Nr XVI/90/1004 z dnia 28 września 2004 r.		Uwagi
						Uwaga uwzględniona	Uwaga nie uwzględniona	Uwaga uwzględniona	Uwaga nie uwzględniona	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

* Nie zgłoszono uwag do projektu zmiany studium, na podstawie art. 11 pkt 11 ustawy z dnia 27 marca 2003r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym

PRZEWODNICZĄCY
RADY GMINY
Bogusław Wilczyński

Spis treści

I. WSTĘP.....	6
1. Cel i zadania studium.....	6
2. Przedmiot i zakres studium.....	6
II. UWARUNKOWANIA DETERMINUJĄCE SPOSÓB ROZWOJU I ZAGOSPODAROWANIA GMINY.....	8
1. Usytuowanie w regionie.....	8
2. Uwarunkowania o znaczeniu regionalnym.....	8
3. Uwarunkowania lokalne społeczno - gospodarcze.....	10
3.1 Uwarunkowania demograficzne.....	10
3.2 Warunki i jakość życia ludności.....	10
3.3 Bezpieczeństwo ludności i jej mienia.....	11
3.4 Warunki i stan rozwoju gospodarczego – potrzeby i możliwości rozwoju.....	12
4.1 Sieć osadnicza.....	14
4.2 Struktura użytkowania terenów.....	15
4.3 Zabudowa mieszkaniowa.....	15
4.4 Usługi publiczne.....	16
4.5 Usługi komercyjne.....	17
4.6 Przemysł, składy, bazy.....	18
4.7 Gospodarstwa rolne produkcyjne.....	18
4.8 Urządzenia obsługi rolnictwa.....	18
4.9 Turystyka i rekreacja.....	19
5. Uwarunkowania stanu komunikacji.....	19
6. Uwarunkowania stany infrastruktury technicznej.....	22
6.1 Uzbrojenie sanitarne.....	22
6.2 Elektroenergetyka.....	25
6.3 Telekomunikacja.....	26
7. Uwarunkowania stanu środowiska.....	26
7.1 Cechy położenia fizycznogeograficznego.....	26
7.2 Rzeźba terenu, warunki fizjograficzne.....	27
7.3 Uwarunkowania hydrograficzne.....	27
7.4 Uwarunkowania glebowe.....	28
7.5 Zasoby surowców mineralnych.....	29
7.6 Zasoby leśne.....	30
7.7 Stan ochrony prawnej środowiska.....	30
7.8 Waloryzacja przyrodniczo - krajobrazowa, położenie w europejskich, krajowych i regionalnych systemach przyrodniczych i ochronnych.....	35
8. Uwarunkowania kulturowe.....	38
8.1 Uwarunkowania wynikające ze stanu krajobrazu kulturowego.....	38
8.2 Uwarunkowania wynikające ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.....	39
III. KIERUNKI ROZWOJU I ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY.....	43
1.1 Założenia ogólne.....	43
1.2 Cele strategiczne.....	43
2. Cele rozwoju przestrzennego.....	44
2.1 Kierunki zmian w strukturze przestrzennej gminy oraz w przeznaczeniu terenu.....	44
2.2 Kierunki i wskaźniki dotyczące zagospodarowania oraz użytkowania terenów w tym tereny wyłączone z zabudowy.....	46
2.3. Obszary zmian w strukturze przyrodniczo - przestrzennej.....	47

3. Obszary ochrony przyrody oraz zasady ochrony środowiska i jego zasobów.....	49
3.1 Ustalenia dotyczące zasad zagospodarowania terenów chronionych na podstawie ustawy o ochronie przyrody.....	50
3.2 Ustalenia dotyczące zasad zagospodarowania terenów (obiektów) wskazanych do ochrony prawnej.....	52
3.3 Ustalenia dotyczące terenów wskazanych do ochrony prawnej i objętych ochroną na podstawie ustawy prawo wodne.....	54
3.4 Zasady ochrony i zagospodarowania obszarów wymagających ochrony planistycznej.....	55
4. Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.....	58
5. Obszary ochrony krajobrazu kulturowego i kształtowania ładu przestrzennego.....	73
6. Kierunki rozwoju mieszkalnictwa i osadnictwa.....	76
6.1 Założenia ogólne.....	76
6.2 Osadnictwo wiejskie.....	76
6.3 Zabudowa ekstensywna.....	77
6.4 Kształtowanie rozwoju Wyrzyk jako ośrodka gminnego.....	77
6.5 Tereny rozwojowe osadnictwa.....	78
6.6 Rehabilitacja zespołów zabudowy wielorodzinnej.....	78
7. Kierunki i obszary rozwoju usług.....	79
7.1 Tereny usług publicznych.....	79
7.2 Tereny usług komercyjnych.....	81
8.1 Przesłanki ogólne.....	84
8.2 Obszary rolne.....	85
8.3 Program Rolnośrodowiskowy.....	87
8.4 Tereny upraw polowych wyłączone z zabudowy.....	87
8.5 Tereny użytków zielonych (łąki i pastwiska).....	88
8.6 Tereny produkcji rolnej i obsługi rolnictwa.....	88
9. Kierunki i obszary rozwoju gospodarki leśnej.....	88
9.1 Ochrona lasów i terenów zakwalifikowanych jako leśne.....	88
9.2 Kierunki gospodarki leśnej.....	89
9.3 Gospodarka łowiecka.....	90
11. Kierunki i obszary rozwoju przedsiębiorczości.....	93
11.1 Warunki adaptacji oraz przekształceń obiektów i terenów produkcyjno-składowych.....	93
11.2 Obszary i warunki potencjalnej eksploatacji surowców mineralnych.....	94
12. Kierunki rozwoju systemu komunikacji	95
13. Kierunki rozwoju systemów infrastruktury technicznej.....	99
13.1 Kierunki rozwoju i wyposażenia w infrastrukturę sanitarną.....	99
13.2 Kierunki rozwoju i wyposażenia w infrastrukturę elektroenergetyczną i telekomunikacyjną.....	101
13.2.1 Zasady rozwoju elektroenergetyki.....	101
13.2.1 Kierunki rozwoju telekomunikacji.....	103
14.1 Obszary rozmieszczenia i rozwoju inwestycji celu publicznego.....	104

I. WSTĘP

1. Cel i zadania studium

1.1 Zadaniem studium jest określenie polityki przestrzennej gminy, obejmującej:

- zidentyfikowanie kompleksowych uwarunkowań rozwojowych gminy, rozpoznanie potrzeb oraz problemów do rozwiązania;
- określenie podstawowych kierunków rozwoju gminy i funkcji terenu, zasad ich przekształceń, w tym szczególnie pożądaną weryfikacji istniejącego i planowanego zagospodarowania;
- określenie warunków ochrony walorów środowiska przyrodniczego oraz dziedzictwa kulturowego gminy;
- określenie terenów rozmieszczenia funkcji celu publicznego o znaczeniu lokalnym,
- stworzenie podstaw merytorycznych prowadzenia negocjacji w zakresie ponadlokalnych zadań publicznych;
- określenie podstaw formułowania strategii i programów rozwojowych dot. realizacji określonych celów i zadań wynikających z polityki samorządu,
- stworzenie podstaw do aktualizacji i koordynacji planów miejscowych.

1.2 Studium określa warunki godzenia interesów publicznych, lokalnych i ponadlokalnych oraz interesów indywidualnych, występujących w obszarze gminy.

2. Przedmiot i zakres studium

2.1 Podstawą sporządzenia studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy jest Uchwała Nr IX/53/2003 z dnia 28 października 2003 r. Zakres opracowania jest zgodny z przepisami art. 9 i art. 10 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2003 r. Nr 80, poz. 717).

2.2 Przedmiotem opracowania studium jest gmina Wyryki w granicach administracyjnych. Zakres analiz i studiów został poszerzony o obszar powiązań zewnętrznych, funkcjonalnych i przyrodniczo - krajobrazowych.

2.3 Zgodnie z ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, studium określa politykę przestrzenną gminy, uwzględniając występujące na jej obszarze uwarunkowania regionalne. W odniesieniu do gminy Wyryki, obejmują one:

- uwarunkowania wynikające z ustaleń Strategii Rozwoju i Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego,
- uwarunkowania przyrodnicze i elementy systemu ekologicznego o znaczeniu regionalnym i ponadlokalnym,
- walory przyrodniczo - krajobrazowe i zabytkowe,
- elementy krajowego i regionalnego układu komunikacyjnego oraz infrastruktury technicznej,
- położenie gminy w obszarze zasobów ochrony wód podziemnych, warunki dostosowania wymogów gospodarki przestrzennej do standardów ekologicznych i prawnych.

2.4. Podstawą sporządzenia zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy jest Uchwała Nr XXX/184/13 Rady Gminy Wyryki z dnia 26 czerwca 2013 r. , która obejmuje obszar gminy w zakresie miejscowości Wyryki, Wyryki Kolonia, Lubień i Kaplonosy.

2.5. Zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego została opracowana zgodnie z założeniami ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, ze szczególnym uwzględnieniem art. 10, która utrzymała obowiązek opracowania studium zachowując jego wysoką rangę jako dokumentu planistycznego określającego politykę przestrzenną gminy wyznaczającego ogólne zasady

gospodarowania oraz kierunki rozwoju struktury funkcjonalno - przestrzennej gminy.

2.6. Studium jest opracowane w formie:

- 1) dokumentu będącego załącznikiem do uchwały Rady Gminy, który obejmuje:
 - tekst ustaleń studium, dotyczących uwarunkowań, strategii i polityki przestrzennej gminy,
 - rysunek - skala 1: 25 000, będący integralną częścią ustaleń studium,
- 2) dokumentu, zawierającego ocenę stanu uwarunkowań, sporządzonego w oparciu o studia i analizy, w zakresie:
 - a) stanu istniejącego zagospodarowania i dotychczasowego przeznaczenia terenu,
 - b) uwarunkowań przyrodniczych,
 - c) wartości kulturowych i krajobrazu
 - d) komunikacji:
 - e) rozwoju infrastruktury technicznej
 - gospodarka wodno- ściekowa
 - elektroenergetyka
- 3) Projekt studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Wiryki
 - rysunek studium skala 1: 25 000
 - projekt ustaleń studium
- 4) Zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy opracowana została w formie ujednoliconego dokumentu z wyróżnionymi zmianami, będącego załącznikiem uchwały Rady Gminy, który obejmuje:
 - ujednolicony tekst ustaleń studium, dotyczących uwarunkowań, strategii i polityki przestrzennej gminy,
 - ujednolicony rysunek - skala 1: 25 000, będący integralną częścią ustaleń studium.

2.7 Horyzont czasowy wyraża długookresową strategię polityki przestrzennej; został określony umownie na ok. „15 - 20 lat” . Obejmuje okres realizacji stopniowych przekształceń i rozwoju układu urbanistycznego ośrodka gminnego, struktury funkcjonalno - przestrzennej gminy oraz realizacji programu inwestycji celu publicznego, określonych w oparciu o aktualnie obowiązujące uwarunkowania i ocenę potrzeb i standardów jakości życia.

II. UWARUNKOWANIA DETERMINUJĄCE SPOSÓB ROZWOJU I ZAGOSPODAROWANIA GMINY

1. Usytuowanie w regionie

- 1) Gmina Wiryki jest położona w obszarze Polesia Zachodniego, makroregionu należącego do Prowincji Niżu Wschodnio- Bałtycko- Białoruskiego. Prawie całą gminę zajmuje jeden z subregionów Polesia zw. Garb Włodawski, graniczący na południu z Równiną Łęczyńsko Włodawską, na północy z subregionem zw. Zakłęśłość Sosnowicka.
- 2) Gmina Wiryki jest położona we wschodniej części województwa Lubelskiego. Od zachodu graniczy z gminą Stary Brus i Dębowa Kłoda, od północy z gminą Podedwórze i Hanna, od wschodu z gminą i miastem Włodawa, zaś od południa z gminą Hańsk;
- 3) Gmina należy do powiatu Włodawa, jest usytuowana w odległości ok. 10 km od miasta powiatowego, ośrodka administracyjno - usługowego i przygranicznego, w strefie pośredniego oddziaływania miasta.
- 4) Południowa część obszaru gminy znajduje się w obszarze funkcjonalnym turystyki tzw. Pojezierzem Łęczyńsko - Włodawskim (II i III kat. atrakcyjności w skali kraju) oraz w obszarze o statusie Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery „Polesie Zachodnie”.
- 5) Gmina Wiryki zajmuje powierzchnię 219,5 km². Sieć osadnicza liczy 16 sołectw i 24 miejscowości. Gmina znajduje się w północno - zachodniej części powiatu włodawskiego, zajmuje 17,5 % jego powierzchni oraz obejmuje ok. 7,0 % ludności. Gęstość zaludnienia jest najniższa wśród gmin powiatu włodawskiego, wynosi niespełna 13 osób na km², średni wskaźnik dla powiatu wynosi 33, dla województwa 88 osób na km².

2. Uwarunkowania o znaczeniu regionalnym

- 1) Gmina Wiryki w wielkoprzestrzennych systemach przyrodniczych- sytuuje się w układzie europejskim, krajowym i regionalnym, spełnia w nich rangę węzłową i łącznikową. Południowy fragment gminy należy do Poleskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu, zajmującego łączną powierzchnię 41 tys ha. W POCK znajdują się gminy: Sosnowica, Urszulin, Cyców, Stary Brus, Hańsk, Włodawa, Woła Uhurska. POCK obejmuje część Pojezierza Łęczyńsko- Włodawskiego (poza obszarem objętym statusem Poleskiego Parku Narodowego oraz Poleskiego Parku Krajobrazowego) - został ustanowiony dla ochrony różnorodności biologicznej lasów, łąk i torfowisk z kilkoma jeziorami. Obszar Poleskiego OCK należy do Rezerwatu Biosfery „Polesie Zachodnie”. W obszarze gminy wytypowano obszary ochrony na podstawie Dyrektyw Unii Europejskiej o statusie ostoi ptasiej (OSO) -tzw. Uroczysko Mosty - Zahajki, i o statusie ochrony siedliskowej (SOO) - Przełom Rzeki Włodawki. Prawie cały obszar gminy (z wyjątkiem rejonu miejscowości Wiryki i Kaplonosy) znajduje się w tzw. Poleskim Obszarze Węzłowym należącym do Krajowej Sieci Ekologicznej. Zidentyfikowano tu dwa, o dużym potencjale węzły ekologiczne: wodny i leśny. Przez wschodnią część gminy przebiega korytarz ekologiczny o randze regionalnej, tworzą je doliny Hanny i Zielawy oraz dolina Włodawki.
- 2) Wg regionalizacji hydrograficznej, niemal w całości obszar gminy (z wyjątkiem doliny Włodawki) znajduje się w obrębie, subregionu poleskiego (rozciągającego się pomiędzy Wisznicami a Dubienką) należącego do regionu o nazwie Polesie Lubelskie Północne, z głównym poziomem wodonośnym w osadach górnej kredy. Dolinę Włodawki zalicza się do tzw. Subregionu Północnego, jednostki należącej do Polesia Lubelskiego Południowego. Małe zasilanie atmosferyczne (małe opady), duże parowanie, mała pojemność retencyjna

strefy areacji, duże zmienność odpływów, zmieniona przez człowieka sieć rzeczna, sprawiają, że Polesie Lubelskie odznacza się niekorzystnym bilansem wodnym. Gmina Wiryki jest położona w zlewni rzeki Bug, w zasięgu Kanału Wieprz Krzna. W obszarze gminy występuje dość niewyraźny wododział zlewni Krzny (dorzecze Zielawy) i zlewni Bugu (dorzecze rz. Hanny i rz. Włodawki). System wodny gminy jest skomplikowany z uwagi na urządzenia hydrotechniczne kanału Wieprz - Krzna, połączenia siecią rowów melioracyjnych, wśród których trudno odróżnić naturalne dopływy. W zlewniach, większości lewostronnych dopływów Bugu i w rejonie oddziaływania KWK utrzymują się deficyty wody, dlatego jest to obszar zaliczony w planie zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego do pilnych nawodnień.

- 3) Gmina znajduje się w systemie powiązań komunikacyjnych o znaczeniu regionalnym. Przez gminę w części południowej przebiega na odcinku ok. 41,3 11,628 km, droga krajowa nr 82 relacji Lublin - Cyców – Włodawa - gr. państwa, w przyszłości (po otwarciu planowanego przejścia granicznego we Włodawie) droga będzie miała znaczenie międzynarodowe. ~~Wykonane w 2000 r. pomiary natężenia ruchu na odcinku Kowacze – Włodawa wykazały średniodobowy ruch pojazdów na poziomie 1 509.~~ Wykonane w 2005 r. pomiary natężenia ruchu na odcinku Kowacze - Włodawa wykazały średniodobowy ruch pojazdów na poziomie 1 629 pojazdów, natomiast w 2006 r. wyniósł 2006 pojazdów. Prognozuje się ruch na drodze nr 82 w roku 2010 na poziomie ok. 5 129 pojazdów na dobę, zaś w roku 2015 na poziomie 6 098. Zakłada się modernizację i rozbudowę drogi nr 82, z dostosowaniem jej do standardów drogi głównej ruchu przyspieszonego (GP).
- 4) W obszarze gminy znajdują się dwa odcinki dróg wojewódzkich o łącznej długości ok. 29,3 km. Obejmują one: odcinek drogi wojewódzkiej nr 818 relacji Przewłoka (od drogi nr 815 gmina Parczew) - Wiryki - Włodawa (do drogi krajowej nr 82) przebiegający po przekątnej gminy, oraz odcinek w północnej części gminy (w rej. Kol. Kaplonosy) drogi wojewódzkiej nr 812 - relacji Biała Podlaska (planowana autostrada A-2) - Wisznice (droga krajowa międzynarodowa nr 63) - Włodawa (droga krajowa nr 82) - Chełm (droga ekspresowa S krajowa nr 12) – Krasnystaw (droga ekspresowa S krajowa nr 17), stanowiącej łączniki między drogami krajowymi w obszarze wschodnim województwa.
- 5) Przez gminę przebiega elektroenergetyczna magistralna linia wysokiego napięcia 110 KV od Stacji tzw. GPZ 110 kV w rej. Wisznice - Stacja 110 kV w rejonie miejscowości Lubień do Stacji GPZ 110 kV w rejonie Włodawy. Gmina znajduje się poza siecią gazową wysokiego ciśnienia. W perspektywie planowany jest po obrzeżu gminy przebieg gazociągu tranzytowego, z odgałęzieniem służącym gazyfikacji tej części powiatu włodawskiego.
- 6) Na terenie gminy, w miejscowości Adampol funkcjonuje Sanatorium specjalizujące się w leczeniu gruźlicy i chorób płuc. Sanatorium zostało założone kilkadziesiąt lat temu w obrębie kompleksu leśnego, wykorzystującego właściwości lasów żywicznych. Należy podkreślić walory lecznicze bioklimatu borów sosnowych i mieszanych Lasów Włodawskich, specyficzny pod względem bioterapeutycznym i psychoregulacyjnym, oddziałującym leczniczo na choroby układu oddechowego. Zespół leczniczy należy do celów publicznych samorządu wojewódzkiego.
- 7) Wyróżniająca się zasobami ekologicznymi struktura użytkowania terenów gminy: lasy i zadrzewienia obejmują ok. 12,3 tys. ha - ok. 56% powierzchni gminy, łąki i pastwiska zajmują ok. 1,9 tys ha tj. 8,7 % powierzchni gminy, gdy grunty orne zajmują 4,5 tys. ha - ok. 21 % powierzchni gminy. Lasy prywatne stanowią ok. 16,5 % powierzchni zasobów leśnych.

3. Uwarunkowania lokalne społeczno - gospodarcze

3.1 Uwarunkowania demograficzne

- 1) Liczba ludności wykazuje tendencje spadkowe. W roku 2002 r. gminę zamieszkiwało 2919 osób. w ciągu ostatnich 5 lat stan ludności zmniejszył się z 3120 osób tj. o 6,5 % (na obszarach wiejskich województwa spadek nastąpił o ok. 2%, w wiejskich gminach powiatu włodawskiego o 3.7%). Na 100 mężczyzn przypada 103 kobiety (podobnie jak w powiecie włodawskim). Mężczyźni liczą 1435 osób (49,1 % liczby ludności), kobiety 1485 osób (50,9 %). Analogiczne wskaźniki dla województwa wynoszą 48,6% i 51,4%. W okresie lat 1998-2002 wyższej dynamice zmniejszania się ludności podlegali mężczyźni - o 7,8 %, liczba kobiet zmniejszyła się o 4,7%.
- 2) Wskaźnik przyrostu naturalnego wynosi w gminie - 0,33‰, mimo wskaźnika ujemnego obecnie kształtuje się on na poziomie najwyższym w skali powiatu włodawskiego. V/ okresie 1998 --2002 przyrost naturalny był bardzo zmienny. W roku 1998 wskaźnik przyrostu naturalnego był dodatni na poziomie 0,31‰, w roku 1999 wynosił - 2,81‰, w 2000 r. - 6,36 ‰, w 2001 r. —1,61 ‰ - Liczba urodzeń i zgonów w skali roku kształtuje się na poziomie ok. 30-38 osób, liczba małżeństw – 10-30.
- 3) Ruch ludności wykazuje przewagę wyjazdów z gminy nad napływem ludności. W roku 2002 saldo migracji stałej wyniosło - 7 osób, a w 1998 -11. W liczbie osób napływających do gminy przeważają osoby przyjeżdżające ze wsi, wśród wyjeżdżających liczba wyjeżdżających do miast i na wieś jest zbliżona.
- 4) Struktura wieku w gminie w porównaniu do średnich powiatu i województwa charakteryzuje się wyższym udziałem ludności w wieku poprodukcyjnym i przedprodukcyjnym, zaś niższym udziałem ludności w wieku produkcyjnym. W wieku - przedprodukcyjnym ludność liczy 768 osób (26,5 %, w pow. włodawskim 25,9%), w tym ludność w wieku 0-2 lat liczy 89 osób, w wieku 3-6 lat 136 osób, 7-14 lat 372 osoby, 15-17 osób 171 osób. Ludność w wieku produkcyjnym wynosi 1564 osób 53,3 % (w powiecie -58%), zaś w wieku poprodukcyjnym 585 osób tj.20,3 % (w powiecie -16,1%). W roku 1998 struktura wieku w gminie kształtowała się na poziomie - wiek przedprodukcyjny -28,7%, wiek produkcyjny 50,8%, w wieku poprodukcyjnym - 20,5%. Wskaźnik obciążenia ludnością nieprodukcyjną wynosi 88 (średnio w województwie 68, w powiecie 72).
- 5) Wg danych Narodowego Spisu Ludności wykształcenie ludności w wieku 13 lat i więcej (2416 osób - 82,8% całej populacji gminy) obejmuje: udział ludności z wyższym wykształceniem wynosi -3,6% (powiat-6,3 %), z wykształceniem policealnym -2,4 % (powiat -5,6%), średnim -20,2% (powiat -24,6%), zasadniczym zawodowym 20,8% (powiat-19,6%), podstawowym i niepełnym podstawowym - 52,7% (powiat -45,7 %).

3.2 Warunki i jakość życia ludności

- 1) Wg danych NSP na obszarze gminy istnieje ok. 968 gospodarstw domowych (średnio na 1 gospodarstwo domowe przypada 3 osoby) oraz 561 rodzin. Gospodarstwa domowe 1 osobowe stanowią 24% (w powiecie-22,4%), gospodarstwa 4-osobowe - 16,5%, 5 i więcej osobowe - 20,8% (powiat 17,7%). Wśród źródeł utrzymania gospodarstw domowych: z pracy utrzymuje się 434 tj. 44,8% ogółu, a z innych źródeł 55,2 % gospodarstw domowych, w tym z emerytury i rent -48,2%. Z pracy najmniejszej utrzymuje się 25% gospodarstw domowych, z pracy w rolnictwie utrzymuje się zaledwie 16,7 % gospodarstw domowych.
- 2) Wg danych NSP, aktywność ludności w wieku powyżej 15 lat (2323 osoby - 79,5% ludności ogółem) - przedstawia się następująco: aktywni zawodowo stanowią-54,7% (w powiecie -

54,2%), bierni zawodowo- 43,5% (w powiecie - 44,1%). Wskaźnik aktywności zawodowej wynosi -55,7% (w powiecie -55,1%). Aktywność ludności w wieku produkcyjnym wynosi 75,2%, mężczyzn - 78,6%, kobiet - 70,9%. W swoim gospodarstwie rolnym pracuje 575 osób w wieku powyżej 15 lat (24,8% populacji).

- 3) Wg danych NSP - wśród ludności gminy w wieku powyżej 15 lat - liczba pracujących wynosi ogółem 1014 osób, wskaźnik zatrudnienia - 44,5%. Liczba bezrobotnych wynosiła 256 osób - stopa bezrobocia -20,2 %. Wg danych rocznika statystycznego - liczba bezrobotnych na koniec 2002 r. liczyła 271 osób, z tego kobiety stanowiły 46,5% (w powiecie 48,2%). Udział bezrobotnych pozostających bez pracy powyżej 12 miesięcy wynosi 46,9% (w powiecie 47,2%), zaś powyżej 24 miesięcy -53,1% (w powiecie-52,7%).
- 4) Wg danych NSP - w obszarze gminy stwierdzono 637 osób niepełnosprawnych, co stanowi - 2,2% ludności gminy, z tego wieku przedprodukcyjnym 19 osób - 2,5% populacji, 270 osób w wieku produkcyjnym -17,3% populacji, 348 w wieku poprodukcyjnym - 58,3% populacji. Niepełnosprawni biologicznie liczą 73 osoby (11,5% liczby ludności niepełnosprawnych).
- 5) O jakości życia istotnie świadczą warunki mieszkaniowe i wyposażenie mieszkań w urządzenia sanitarne. Średnie wielkości dotyczące powierzchni mieszkań, ich zagęszczenia kształtują się na poziomie średnich dla województwa i powiatu. Wg danych NSP w gminie wyższy jest udział budynków mieszkalnych wybudowanych w latach 1918-44, oraz znacznie mniejszy budynków wybudowanych po roku 1980. W wodociąg jest wyposażonych 85,7% budynków, odpowiednie średnie wskaźniki dla województwa wynoszą 83,3%, dla powiatu 83,9 %. W odniesieniu do mieszkań - w łazienki jest wyposażonych 58,4% (w województwie -77,5%, w powiecie -74,7%).
- 6) Na obszarze gminy funkcjonuje jedna placówka ambulatoryjna, zapewniająca podstawową opiekę medyczną. W roku 2002, placówka udzieliła 9 690 porad, uzyskano wskaźnik 3,3 porady na 1 mieszkańca (w powiecie - 5,4, w województwie 6,0), daje to 5 miejsce na 7 gmin w powiecie. Specjalistyczną obsługę medyczną zapewnia szpital powiatowy we Włodawie. Porady lekarskie stanowią ok. 85 %, pozostałe to porady stomatologiczne, kształtują się ono na bardzo niskim poziomie (1483 porad).
- 7) W roku 2002 dochody budżetu gminy Wiryki wyniosły 3,9 mln zł. Na jednego mieszkańca przypada średnio 1343,7 zł, jest to jeden z najniższych wskaźników w skali powiatu. W roku 1998 dochód w przeliczeniu na 1 mieszkańca wynosił 1081 zł, jego poziom wzrósł od tego roku o 15,2 %. Dochody własne stanowią 32,7% dochodów budżetu, w tym wpływy z podatku od osób fizycznych 3,6%, wpływy z podatku od nieruchomości - 12 %, zaś z podatku rolnego 5,8%. Wydatki budżetu wynosiły 4,7 mln zł - 1595 zł - drugie miejsce wśród 7 gmin powiatu włodawskiego. W 1998 r. wydatki na 1 mieszkańca wynosiły 1086 zł. Na wydatki bieżące kieruje się - ok. 63,7%, wydatki inwestycyjne stanowią ok. 20%. W roku 1998 udziały te stanowiły odpowiednio - 59,3 oraz 20,7%. W roku 2002 r. wśród wydatków kluczowe miejsce zajmowały wydatki na oświatę i wychowanie – ok. 55,5 %, opieka społeczna - 16,5 % i administracja publiczna - 17,8% wartości wydatków budżetu gminy. Z pozostałych wydatków budżetu - udział wydatków na ochronę zdrowia wynosił -0,2%, na kulturę i ochronę dziedzictwa - 0,9 %, na gospodarkę komunalną i ochronę środowiska - 2,1%, na gospodarkę mieszkaniową -2,4%.

3.3 Bezpieczeństwo ludności i jej mienia

- 1) Stan bezpieczeństwa ludności i mienia zależy m.in. od warunków funkcjonowania służb ochrony porządku i bezpieczeństwa, od stanu zagospodarowania, występowania na obszarze źródeł zagrożeń. Gmina jest usytuowana peryferyjnie w województwie, jednak niewielka odległość od miasta Włodawy, stanowiącego ośrodek administracyjno- usługowy,

zapewnia możliwość uzyskania dostępu do placówek specjalistycznych, w tym ochrony zdrowia i życia w czasie dostatecznym. Droga krajowa nr 82, koncentrująca w tej części regionu najwyższy ruch komunikacyjny, przebiega poza układem osadniczym gminy i nie stanowi większych zagrożeń dla bezpieczeństwa ludności. Natomiast przebieg drogi wojewódzkiej nr 818 przez ośrodek gminny i inne miejscowości (Wiryki, Lipówka, Krzywowierzba), naraża na uciążliwości odkomunikacyjne i pogarsza bezpieczeństwo mieszkańców gminy. Dla zminimalizowania zagrożeń w skutek wystąpienia awarii związanych z transportem, zgodnie z Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego w obrębie obszarów chronionych wprowadza się zakaz tranzytowego przewozu substancji niebezpiecznych, włącznie z drogą nr 82 Włodawa - Łęczna – Lublin.

- 2) W ośrodku gminnym jest zlokalizowany posterunek policji, dysponujący wystarczającym zapleczem technicznym. Na terenie gminy funkcjonują placówki ochotniczej straży pożarnej, posiadające remizy rozmieszczone w Wirykach, Zahajkach i Horostytach.
- 3) Na obszarze gminy funkcjonują dwie placówki pocztowe, łączność gminy zapewniają standardowe łącza w ilości 441, na 1000 ludności zapewnia to wskaźnik na poziomie 142, co jest jednym z najniższych wskaźników w powiecie. Wg danych NSP na 642 gospodarstw rolnych telefon stacjonarny posiada 430 tj. 67%.
- 4) Sieć rzeczna na obszarze gminy nie posiada zabezpieczeń przeciwpowodziowych, poprzez urządzenia hydrotechniczne lub poldery. Zagrożenie powodziowe, odnoszące się głównie do terenów łąkowych i łęgowych jest zminimalizowane tak z uwagi na obiekty i urządzenia Kanału Wieprz Krzna jak i warunki terenowe. Zagadnienia te muszą być uwzględnione w planowaniu przestrzennym poprzez ustalenie wymagań ochronnych, działań zapobiegawczych i rygorów w zagospodarowaniu i użytkowaniu dolin.
- 5) Na uwagę zasługuje dość znaczące potencjalne zagrożenia pożarowe występujące na obszarze gminy, mają swoje źródła w nakładających się przyczynach do których należy m.in. znaczny udział zabudowy drewnianej, duże zalesienie gminy, długa i rozczłonkowana granica polno-leśna, lecz największe zagrożenia wynika z przesuszenia w agrosystemach części gminy, które mogą prowadzić do samozapaleń.

3.4 Warunki i stan rozwoju gospodarczego – potrzeby i możliwości rozwoju

- 1) Wg danych z rocznika statystycznego, na koniec 2002 r. na obszarze gminy stan podmiotów gospodarki narodowej liczył 118, z tego 95 podmiotów należy do osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, 4 to spółdzielnie zaś 8 należy do sektora publicznego. Na 1000 mieszkańców przypada 4 podmioty. Pod względem ilości podmiotów gmina Wiryki zajmuje przedostatnie miejsce (przed gminą Stary Brus) w obszarze powiatu. Struktura podmiotów gospodarczych wg sekcji przedstawia się następująco: 30 jednostek (ok.25 %) należy do handlu i napraw. 32 jednostki (ok. 27%) należy do sekcji przemysł i budownictwo, zaś 23 jednostki (ok.19%) należy do sekcji rolnictwa i leśnictwa. Dane powyższe różnią się od statystyki podmiotów systemu REGON. W roku 1999 zarejestrowanych było 88 podmiotów, wg danych gminy - w roku 2002 zarejestrowanych jest 58 podmiotów, w sekcji handlu i napraw - 40, w produkcji 10 i transporcie - 8 podmiotów.
- 2) Z danych statystycznych wynika, że w podmiotach gospodarki narodowej (bez gospodarstw rolnych i zakładów osób fizycznych zatrudniających do 9 osób) liczba pracujących wynosi 191 osób, z tego 129 osób (ok.67%) to osoby pracujące w usługach nierynkowych (w roku 2001 w usługach nierynkowych pracowało 137 osób). Uwzględniając liczbę zakładów osób fizycznych ocenia się, że w jednostkach gospodarki narodowej pracuje ok. 300 osób, w tym

w sferze gospodarki pozarolniczej pracuje ok. 150 osób.

- 3) Podstawą funkcją gospodarczą gminy jest gospodarka rolna. Wg danych NSP na obszarze gminy jest 642 gospodarstw (641 gospodarstw indywidualnych), zajmujących 7 244,1 ha, w tym ok. 5999 ha użytków rolnych. Średnia powierzchnia gospodarstwa indywidualnego wynosi 10,4 ha (w woj. 5,9 ha, w powiecie 9,4 ha), przy uwzględnieniu tylko użytków rolnych średnia wynosi 8,5 ha (w woj. 5,1 ha, w powiecie 8,2 ha). Gospodarstwa rolne posiadające działki do 1 ha w liczbie 111 (ok. 17%) zajmują powierzchnię ok. 92 ha. 89% gospodarstw rolnych należy do użytkowników mieszkających na obszarze gminy. Gospodarstw indywidualnych o powierzchni powyżej 1 ha jest 530. Na jedno gospodarstwo indywidualne zajmujące powierzchnię powyżej 1 ha przypada średnio ok. 10,2 ha użytków rolnych oraz 1,8 ha lasów i gruntów leśnych. Struktura wielkości gospodarstw indywidualnych przedstawia się następująco: gospodarstwa w grupie 1-5 ha stanowią ok. 32%, w grupie 5-10 ha - stanowią ok. 31%, w grupie 10-15 ha - stanowią – ok. 19%, gospodarstwa liczące powyżej 15 ha to 16%. Jedno gospodarstwo wielkoobszarowe zajmuje ok. 580 ha, z tego 458,9 ha użytków rolnych (grunty rolne i kompleksy stawów). Ugory i odłogi stanowią - 6,6% powierzchni gospodarstw rolnych, zakwalifikowano do nich ok. 475 ha.
Lasy i grunty leśne stanowią ok.13,6 % powierzchni zajmowanych przez gospodarstwa rolne.
- 4) Obszar gminy charakteryzują dość słabe warunki naturalne do prowadzenia gospodarki rolnej na gruntach ornych i użytkach zielonych. Zgodnie z klasyfikacją IUNG w Puławach, ogólny wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej wynosi 56,7 pkt. przy średniej dla obszaru d. województwa chełmskiego wynoszącego 67,6 pkt. Na powyższą ocenę składają się m.in.: średnia jakość gleb, niezbyt korzystne warunki agroklimatyczne i cechy przydatności rolniczej gruntów. Te elementy wpływają na stosunkowo niską produktywność i opłacalność gospodarstw rolnych. Wg danych NSP, na ogólną ilość 642 gospodarstw rolnych, 458 (ok. 71%) prowadzi działalność wyłącznie rolniczą, 96 gospodarstw (ok. 15%) prowadzi działalność rolniczą i poza rolniczą, 5 gospodarstw (mniej niż 1%) wyłącznie działalność poza rolniczą, a 83 gospodarstw (ok.13%) nie prowadzi żadnej działalności. Do najczęstszych działalności poza rolniczych w siedliskach rolnych należą: przetwórstwo przemysłowe, handel oraz w niewielkiej ilości transport i magazynowanie.
- 5) Wg danych NSR, w gospodarstwach rolnych pracuje wyłącznie lub głównie 575 osób w wieku powyżej 15 lat (24,7% populacji liczącej ok. 2323 osób). Na 100 ha użytków rolnych w gospodarstwach indywidualnych przypada ok. 11 osób pracujących w wieku powyżej 15 lat. Ludność gminy w gospodarstwach domowych, użytkujących indywidualne gospodarstwo rolne liczy 1925 osób (66%). Wg ankietyzacji spisowej, z pracy w gospodarstwie wyłącznie lub głównie utrzymuje się 766 osób - 26,2 % mieszkańców gminy, utrzymywani stanowią ok. 41% liczby tych osób, z emerytur i rent utrzymuje się 1060 mieszkańców tj. 36,3% ludności gminy, utrzymywani w tej grupie stanowią 17,5%.
- 6) Porównanie wielkości i wydajności produkcji rolnej do średnich wojewódzkich i odnotowanych w powiecie, jest dla gminy niekorzystne, wyższą ocenę uzyskuje, gmina w zakresie wyposażenia gospodarstw rolnych w budynki oraz ciągniki. Mimo dość znacznego udziału gospodarstw o powierzchni 10 ha – 188, co stanowi 35% ogólnej ilości gospodarstw, niskie jest wyposażenie w sprzęt agregatowy i nowoczesny. Potwierdza to niską produktywność gospodarki rolnej i niedoinwestowanie tych gospodarstw. Wydatki na zakup nawozów i środków ochrony roślin ponosi ok. 80 % gospodarstw o powierzchni większej niż 1 ha, ale wydatki na budowę i rozbudowę budynków gospodarczych - 8,5% tych gospodarstw, zaś wydatki na powiększenie i zmianę kierunków produkcji zaledwie - 6,4% gospodarstw o powierzchni powyżej 1 ha. Na obszarze gminy stwierdzono, że 566 gospodarstw posiada 2139 budynków gospodarczych, z tego 417 obór i 471 stodół.

Ponadto wyposażenie tych gospodarstw obejmuje 254 budynki wielofunkcyjne, 288 kurników, 57 chlewni. 29 gospodarstw jest wyposażona w przechowalnię owoców, warzyw i ziemniaków. W przeliczeniu na 100 ha użytków rolnych gmina uzyskała wyższe wskaźniki w zakresie obór i stodół. Liczba ciągników na obszarze gminy wynosi 451 posiada je 382 gospodarstw (72% ilości gospodarstw powyżej 1 ha). W gminie istnieje 21 samochodów ciężarowych. W schładzarki do mleka jest wyposażonych 64 gospodarstw, a dojarki bańkowe zaledwie 35 gospodarstw. Kombajny zbożowe posiada zaledwie 39 gospodarstw, kombajny ziemniaczane 26 gospodarstw. Na terenie gminy są zaledwie 4 silosokombajny.

- 7) Wg danych NSR produkcją zbóż zajmuje się 75 % gospodarstw rolnych. Powierzchnia zasiewów zbóż wynosi 3490 ha (80,5% powierzchni gruntów ornych w gospodarstwach indywidualnych), pszenica zajmuje -ok.470 ha - ok. 13 % powierzchni upraw zbożowych, żyto i pszenżyto po 20%, mieszanki zbożowe ok. 12 %. Produkcją ziemniaków zajmuje się 66% gospodarstw na powierzchni ok. 200 ha, warzywa uprawia 90 gospodarstw na powierzchni ok. 7,4 ha (0,2% powierzchni gruntów ornych). Rośliny pastewne uprawiane są na powierzchni ok. 54 ha. Z roślin przemysłowych największą powierzchnię zajmuje rzepak i rzepik ok. 59 ha 1,5% powierzchni gruntów ornych. Sady pokrywają ok. 20 ha powierzchni gruntów. Drzewa owocowe zajmują ok. 4,5 ha, zaś krzewy i plantacje jagodowe ok. 15,3 ha.
- 8) Wg danych NSR hodowlą bydła zajmuje się ok.48% gospodarstw rolnych (307), trzodą chlewną ok. 51% - 327, drób hoduje ok.59% gospodarstw rolnych(376). Konie posiada 11,8% gospodarstw (76), a owce - 2,0% (13), kozy - 1,9% (12). Pnie pszczele znajdują się w 3,7% gospodarstw (24). Nielicznie występuje hodowla zwierząt futerkowych. Obsada bydła na poziomie 909 sztuk (w tym krowy 534) - 18,5 szt. na 100 ha jest niższa niż średnio w województwie - 27,8 szt i w powiecie - 25,2 szt. Obsada trzody wynosi 6 312 szt. (w tym lochy 721) - tj. 91,7 szt. na 100 ha użytków rolnych, odpowiednie wskaźniki średnie wynoszą, dla województwa -107,8 szt. dla powiatu 95 szt.

4. Uwarunkowania stanu zagospodarowania gmin

4.1 Sieć osadnicza

Sieć osadnicza gminy liczy 24 miejscowości (wraz z przysiółkami) na jedną miejscowość przypada ok. 402 ha terenów nieleśnych, zaś na 1 sołectwo ok. 604 ha. W zespole osadniczym ośrodka gminnego zamieszkuje ok.35 % ludności.

Wg danych NSP sołectwa położone w gminie Wyrki, charakteryzują następujące wielkości:

Lp.	Sołectwo	Liczba ludności 2001	Liczba ludności 2002	Budynki mieszk. - gospod.	Liczba gospodarstw rolnych	Podmioty zarej. w REGON
1.	Wyrki Adampol	281	283	86	50	6
2.	Wyrki Połud	392	401	130	83	10
3.	Wyrki Wola	210	209	62	34	-
4.	Kol. Wyrki	96	87	23	14	1
5.	Suchawa	364	368	47	22	0
6.	Adampol	188	187	24	11	6
7.	Lubień	281	273	84	48	5

8.	Lipówka	77	87	30	18	9
9.	Krzywo wierzb a	222	215	82	35	5
10.	Horostyta	94	91	52	22	2
11.	Kol. Horostyta	46	43	15	9	1
12.	Kol. Zahajki	65	64	23	13	-
13.	Zahajki	287	286	51	26	A *T
14.	Kol. Kaplonosy	141	134	12	9	2
15.	Kaplonosy	318	328	95	67	4
16.	Ignaców	22	22	9	6	-
Ogółem		3084	3078	825	467	58

4.2 Struktura użytkowania terenów

Wg źródła rocznika statystycznego z danymi za rok 2002, na łączną powierzchnię gminy 21 952 ha, użytki rolne zajmują 6 473 ha - 29,5%, lasy i grunty leśne - 12 285 ha – ok. 56%, pozostałe grunty i nieużytki - 3 195 ha - 14,5%. Powierzchnia nieleśna gminy obejmuje 9 667 ha. Do gospodarstw indywidualnych należy 6947 ha obszaru gminy - tj. ok.32 % powierzchni ogólnej, w tym 5 661 ha użytków rolnych - 87,5% ich łącznej powierzchni, 1035 ha lasów i gruntów leśnych - 8,4% ogólnej powierzchni lasów, 251 ha pozostałych gruntów i nieużytków - 4,1%. Łąki i pastwiska na obszarze gminy stanowią ok. 1915 ha.

W użytkach rolnych gminy - 70,1% zajmują grunty orne, ok. 30% łąki i pastwiska, sady zaś 0,3%. Do wielkoobszarowych gospodarstw należy 812 ha użytków rolnych, w tym 330 ha łąk i pastwisk. Zasoby lasów państwowych zajmują 10 268,2 ha (prawie 84% powierzchni lasów i gruntów leśnych), lasy należące do gminy zajmują 2 ha. Wody powierzchniowe obejmują ok. 400 ha – tj. 4,1% powierzchni nieleśnej gminy, tereny osiedleńcze (wraz z terenami komunikacyjnymi i innymi towarzyszącymi) zajmują ok. 920 ha - 9,5% powierzchni nieleśnej gminy. Intensywność zaludnienia wynosi przeciętnie ok. 8 osób na 1 ha terenów przeznaczonych pod zabudowę.

W latach 1995 -2002 odnotowano zmianę w strukturze użytkowania. W roku 1995 było 3360 ha użytków zielonych (w tym łąki 2279 ha), w 2001 r. zajmowały 2945 ha (łąki 2072 ha) obecnie (na koniec 2002 r.) ich stan wynosi - 1925 ha (łąki 1633 ha), powierzchnia gruntów ornyczych zmniejszyła się z 6856 ha do 5200 ha w roku 2001 i do 4539 w roku 2002. W tym okresie wzrosła powierzchnia lasów i gruntów leśnych o ok. 335 ha, wzrosła także powierzchnia gruntów odłogowanych, w tym nieużytków.

Powierzchnia gruntów komunalnych na obszarze gminy zajmuje 368,6 ha, w tym grunty przekazane w wieczyste użytkowanie lub w trwały zarząd gminnym jednostkom organizacyjnym obejmują - 8,3 ha.

4.3 Zabudowa mieszkaniowa

Na obszarze gminy występują wszystkie typy zabudowy mieszkaniowej: zabudowa zagrodowa, która zdecydowanie przeważa, zabudowa wielorodzinna (2-4 kond.) towarzysząca najczęściej wielkoobszarowym gospodarstwom produkcyjnym, zabudowa jednorodzinna, która w zespołach występuje w miejscowości Adampol i w ośrodku gminnym oraz zabudowa letniskowa. Zabudowa wielorodzinna jest rozmieszczona w miejscowości Zahajki, Suchawa, Adampol, Kol. Kaplonosy.

Wg zweryfikowanych danych spisowych, na obszarze gminy odnotowano 701 budynków mieszkalnych i mieszkalno - gospodarskich oraz 1023 mieszkań, w tym 64 mieszkań przeznaczonych do sezonowego zamieszkania (jako drugie mieszkania), 44 mieszkań niezamieszkałych, 49 przeznaczonych do rozbiórki. Zasoby mieszkaniowe zajmują 68,7 tys. m² powierzchni użytkowej. Stwierdzono 866 mieszkań stale zamieszkałych o łącznej liczbie izb - 3268

i powierzchni użytkowej 67,6 tys. m². Zamieszkałych budynków jednorodzinnych jest 693, do osób fizycznych należy 647 obiektów, budynków wielorodzinnych jest 48. W zabudowie zamieszkuje 2926 ludności. Na jedno mieszkanie przypada 3,3 osoby i 23,1 m² powierzchni, średnia powierzchnia mieszkania kształtuje się na poziomie 77,9 m². Wskaźniki są korzystniejsze niż średnie dla powiatu i województwa. Z istniejących mieszkań ponad 42%, zajmujących ok. 23,4 tys m² - znajduje się w budynkach wybudowanych w latach 1997 -2002, ok. 18% w wybudowanych w latach 1971-1978. Mieszkania o powierzchni powyżej 100 m² stanowią ok. 21%, taki sam udział mają mieszkania o powierzchni do 49m². Przeciętna liczba gospodarstw domowych przypadających na 1 mieszkanie wynosi 1,12. Wg danych spisowych 122 (12,6%) gospodarstw domowych mieszka w wynajętym mieszkaniu, w tym 94 w mieszkaniach należących do skarbu państwa, 16 w mieszkaniach zakładowych, 7 gospodarstw podnajmuje mieszkania od osób fizycznych.

Wg danych określanych w rocznikach statystycznych, w 1995 roku na obszarze gminy było 987 mieszkań z 3286 izbami zajmujących łącznie 65 tys. m² powierzchni użytkowej, w 1998 liczba mieszkań wynosiła 994, zajmowały one powierzchnię ok. 66,6 tys. m². Wg danych z roku 2002 stan zasobów mieszkaniowych zamieszkałych obejmuje 1000 mieszkań i 3386 izb o powierzchni użytkowej 67,2 tys m², średnio na mieszkanie przypada 69,1 m², na 1 osobę 20,7 m².

4.4 Usługi publiczne

1) Oświata i wychowanie

W roku 2001 na obszarze gminy funkcjonowało 5 szkół podstawowych, do których uczęszczało 235 uczniów (w tym do klasy 1 - 47 uczniów). Liczba absolwentów wyniosła 37 osób. Szkoły dysponowały 22 pomieszczeniami. Ponadto działające 2 placówki przedszkolne sprawowały opiekę nad 32 dziećmi. Wychowaniem przedszkolnym objęte są dzieci w wieku 6 lat. W roku 2002 działały 4 szkoły podstawowe (Wyryki, Kaplonosy, Zahajki i Suchawa). Szkoły w Zahajkach i Suchawie to szkoły filialne (I-III), liczba uczniów wraz z „zerówką” liczy 223 osób. Szkoła w Lubieniu została zlikwidowana, obiekt d. szkoły znajduje się także w Krzywowierzbie. Zasięg szkoły w Kaplonosach obejmuje wsie: Kol. Kaplonosy, Zahajki, Kol. Zahajki, Horostyta, Kol. Horostyta, Ignaców, Krzywowierzba. Do szkoły podstawowej w Wyrykach należą pozostałe miejscowości. Szkoła podstawowa w Wyrykach na zajęcia dla uczniów klasy I-III zajmuje część wielofunkcyjnego obiektu usługowego. Wszystkie placówki szkolne prowadzą klasy zerowe.

Na obszarze gminy znajduje się jedno gimnazjum zlokalizowane w Wyrykach, posiada bazę liczącą 7 pomieszczeń i 8 oddziałów. Szkoła liczy 121 uczniów, w tym 31 uczniów w klasie I. W ośrodku gminnym zrealizowano nowy obiekt szkolny. Placówki szkolne posiadają wydzielone działki z zapleczem sportowo-rekreacyjnym.

Na terenie gminy nie ma żadnej szkoły ponadgimnazjalnej. Młodzież może uczęszczać do szkół średnich we Włodawie lub Chełmie.

2) Ochrona zdrowia i opieka społeczna

Gmina posiada jedną placówkę ambulatoryjną usług zdrowia. Działa tu Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej (ośrodek zdrowia), zajmujący część wielofunkcyjnego obiektu usługowego. W budynku znajduje się także apteka. W ośrodku zdrowia jest zatrudnionych 3 lekarzy i stomatolog.

W miejscowości Adampol funkcjonuje Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej Gruźlicy i Chorób Płuc. Sanatorium posiada 70 miejsc, specjalizuje się w leczeniu oraz rehabilitacji chorych na gruźlicę i inne choroby płuc. Ośrodek leczniczy jest ulokowany w odrestaurowanym zabytkowym zespole pałacowym posiada zaplecze gospodarcze i techniczne.

3) Kultura i sztuka

Placówki kultur w ośrodku gminnym zajmują część budynku urzędu gminy. Funkcjonują tu

biblioteka gminna i świetlica. Wg danych statystycznych w gminie działają dwie biblioteki publiczne (Wyryki i Horostyta), posiadające księgozbiór liczący ok. 19,5 tys. wol. Na terenie gminy nie ma kina. W obiektach niektórych remiz strażackich działają świetlice (Wyryki, Zahajki). W miejscowości Horostyta świetlica ma własny obiekt.

Na obszarze gminy znajdują się obiekty sakralne wyznania rzymsko - katolickiego i prawosławnego. Kościół parafialny jest zlokalizowany w Lubieniu wraz z cmentarzem, w Suchawie (przekształcony z cerkwi) oraz w Wyrykach. Zespoły cerkwi prawosławnej są zlokalizowane w Horostycie. Cmentarze prawosławne znajdują się w Wyrykach - Adampolu, Wyrykach Woli, Kaplonosach, Suchawie, Horostycie, Lubieniu.

4) Kultura fizyczna i sport

Gmina jest dość skromnie wyposażona w urządzenia sportu i rekreacji. Obejmują one sale gimnastyczne i boiska przyszkolne. W kilku miejscowościach są przystosowane boiska trawiaste do gry w piłkę nożną. Boiska takie znajdują się w Kaplonosach, Krzywowie, Lubieniu, Suchawie, Wyrykach, Zahajkach.

5) Bezpieczeństwo i porządek publiczny

Funkcje ochrony bezpieczeństwa i porządku sprawują posterunek policji, zlokalizowany w ośrodku gminnym, oraz jednostki ochotniczej straży pożarnej. Poza obiektem remizy strażackiej w miejscowości gminnej, zaplecze remiz z boksami na sprzęt mają miejscowości Horostyta, Kaplonosy (ze świetlicą), Zahajki (ze świetlicą).

6) Łączność i telekomunikacja

Na terenie gminy są zlokalizowane dwie placówki pocztowe, działają one w Wyrykach i Horostynie. Gmina posiada łączność automatyczną. W roku 1994 liczba abonentów wynosiła 88, gdy w roku 1999 było już 441 łącz. Ponadto można korzystać z łączności bezprzewodowej. W miejscowości Lubień jest zlokalizowana stacja Niżowa telefonii komórkowej, druga w budowie. Przez teren gminy przebiega telekomunikacyjny kabel światłowodowy. Sieć telefoniczna istnieje w wykonaniu napowietrznym oraz kablowym, doziemnym.

7) Administracja

Z jednostek administracyjnych w gminie funkcjonuje administracja urzędu gminy, która znajduje się w wielofunkcyjnym budynku. Poza administracją publiczną, związaną z samorządem gminnym i opieką społeczną, w ośrodku gminnym jest placówka banku spółdzielczego.

4.5 Usługi komercyjne

1) Usługi handlu i inne usługi nieuciążliwe

Gmina nie należy do terenów o rozwiniętej sieci usług, wynika to w części z rozdrobnienia sieci osadniczej i dość niskiej liczby mieszkańców. Na koniec 2002 r. funkcjonowało tu 21 sklepów, w tym 17 ogólnospożywczych, 1 z wyrobami odzieżowymi. Nie ma placówek gastronomicznych. Zgrupowanie usług komercyjnych znajduje się tylko w ośrodku gminnym. W obszarze gminy działa kilka placówek usługowych, do najliczniejszych należą poza punktami sprzedaży detalicznej - punkty wymiany butli gazowych (m.in. w Lubieniu, Wyrykach, Kaplonosach), są one prowadzone jako działalność towarzysząca w zabudowie zagrodowej. Na terenie gminy nie ma urzędzonego targowiska, w ośrodku gminnym jest wydzielony dla tej funkcji teren nieurządzony.

2) Usługi rzemiosła

Wg danych statycznych w roku 1999 w gminie działało 66 zakładów osób fizycznych większość w zabudowie zagrodowej, część z nich w dalszym ciągu prowadzi działalność w zakresie rzemiosła w branżach budowlanych, stolarskich, napraw.

Wg danych spisowych działalność pozarolniczą prowadzi 15,7% gospodarstw rolnych. Działalność w zakresie handlu prowadzi 12 gospodarstw.

4.6 Przemysł, składy, bazy

Na terenie gminy nie ma większych zakładów przemysłowych i baz technicznych. Funkcjonujące obiekty należą do drobnej przedsiębiorczości, są rozmieszczone w kilku miejscowościach. Najliczniej jest reprezentowana branża drzewna, co wynika z istniejących zasobów gminy. Do działających firm należą: firma produkująca pasze i koncentraty (HENDRIX), przetwórnia drewna w Wirykach, stolarnia - tartak w Lipowce, w Kaplonosach - zakład produkcji brykietów. Z rzemiosła- istnieje zakład wyrobu trumien (Lipówka).

Wg NSP, część gospodarstw rolnych w swojej zabudowie dodatkowo prowadzi działalność pozarolniczą, w 46 gospodarstwach są to zakłady z zakresu produkcyjno - usługowego (przetwórstwo przemysłowe).

4.7 Gospodarstwa rolne produkcyjne

W latach uprzednich w gminie duże znaczenie miały gospodarstwa produkcyjne należące do Państwowych Gospodarstw Rolnych i Rolniczych Spółdzielni Produkcyjnych, które poza zapleczem produkcyjnym - produkcji roślinnej i hodowlanej, tworzyły zespoły osiedlowe z zabudową wielorodzinną. Zabudowa tych zespołów uległa znacznej degradacji. Wg danych statystycznych w roku 1994 do wielkotowarowych gospodarstw należało jeszcze 2 254 ha użytków rolnych, w tym 1268 ha gruntów ornych i 982 ha łąk i pastwisk. Na koniec 2002 r. do sektora nie prywatnego należy już tylko 812 ha (grunty orne 481 ha, łąki i pastwiska - 330 ha). Największe kompleksy tworzyły: gospodarstwo po d. PGR w Zahajkach, gdzie po przekształceniach własnościowych działa agrokompleks, wykorzystujący stajnie, cz. chlewni, magazyny, zespół produkcyjno- hodowlany w Kol. Kaplonosy, jest sprywatyzowany, zaś istniejące zaplecze (chlewnie, spichlerz, elewator) nie jest wykorzystywane. W wyniku przekształceń w Suchawie, pozostała część zaplecza produkcyjnego i zespół mieszkaniowo- gospodarczy stanowi Gospodarstwo Gruntów Marginalnych i Mieszkaniowych AW RSP w Urszulinie, zamierzającej przeprowadzenie dalszej parcelacji.

Pozostałe tereny, stanowiące najczęściej d. zaplecze hodowlano - produkcyjne spółdzielni rolniczych są zdegradowane i niewykorzystywane (Lubień, Kol. Lipówka). Obecnie, poza gospodarstwem hodowlanym w Zahajkach, w gminie funkcjonuje nie wielka ferma gęsi w Krzywierzbie.

4.8 Urządzenia obsługi rolnictwa

Z zaplecza obsługi rolnictwa, które w uprzednich latach obejmowało bazy skupu i zaopatrzenia rolników SKR i RSP, obecnie ich tereny pozostają nieużytkowane lub zagospodarowane częściowo. Należy do nich baza SKR magazynowo- składowa w Wirykach, która jest tylko częściowo wykorzystywana na sprzedaż materiałów budowlanych, sprzedaż oleju opałowego oraz tereny w Adampolu i Lubieniu. Funkcje zaopatrzenia przejęły osoby prywatne, wykorzystujące najczęściej zabudowę gospodarczą w siedliskach rolniczych.

W gminie liczne są zlewnie mleka, zlokalizowane w Wirykach, Horostycie, Lipowce, Krzywierzbie (nieczynna), Kaplonosach.

4.9 Turystyka i rekreacja

Na terenie gminy nie ma bazy turystycznej. Występują tylko niewielkie elementy infrastruktury turystycznej jak parkingi przy leśne oraz odcinki szlaków i tras turystycznych.

Poza nielicznymi obiektami zabudowy letniskowej, coraz częściej występuje przekształcanie siedlisk rolniczych na funkcje drugich domów i zabudowę letniskową. Adaptacje na funkcje rekreacyjne występują praktycznie we wszystkich jednostkach osadniczych.

Specyfiką gminy, z uwagi na duże zalesienie, jest występowanie osad leśnych, wraz z zapleczem gospodarczym, które podlegają stopniowym przekształceniom i prywatyzacji.

Ze względu na ich usytuowanie (np. Smolarnia) w terenach atrakcyjnych dla rekreacji, tworzy to możliwość lokalizacji w cz. prywatyzowanych terenów obiektów związanych z obsługą turystyki (zajazdy, pensjonaty, karczmy).

5. Uwarunkowania stanu komunikacji

1) Stan istniejącej sieci drogowej

Na terenie gminy Wyryki sieć komunikacyjną stanowią drogi publiczne: 1 droga krajowa, 2 drogi wojewódzkie, 9 dróg powiatowych i 15 gminnych.

Ponadto, istnieją drogi wewnętrzne obsługujące tereny zabudowy zagrodowej, jednorodzinnej i usługowej, dojazdu do pól, itp.

Zasady powiązań układu dróg krajowych, wojewódzkich i powiatowych rozstrzyga polityka przestrzenna kraju i województwa.

Na obszarze gminy występują drogi następujących relacji:

Do dróg krajowych zaliczona jest droga nr 82 Lublin- Cyców -Włodawa - gr Państwa

Drogi wojewódzkie:

Nr 812 Biała Podlaska -Wisznice -Włodawa -Chełm -Krasnystaw

Nr 818 Przewłoka -Wyryki -Adampol

Drogi powiatowe:

Nr 1621 L dr. woj. nr 812 - Zahajki – Lipówka – klasa Z

Nr 1623 L Sosnowica - Hola - Zahajki - Kaplonosy do dr. pow. 1707 L - klasa Z

Nr 1700 L Dańce - Krasówka - Żuków - Wyryki – dr. kraj. Nr 82 - klasa Z

Nr 1706 L dr. woj. nr 816 -Wyryki - Adamki - dr. woj. nr ~~812~~ 818 - klasa L

Nr 1707 L dr. woj. nr 812 – Kaplonosy -Lubień- Stary Brus - klasa Z

Nr 1708 L, Hola – Lipówka - klasa L

Nr 1710 L Lubień – Suchawa - klasa L

Nr 1711 L dr. woj. nr 812 - Karolówka - Suchawa – Żdżarka - klasa L

Drogi gminne

Nr 104190 L dr. woj. nr 818 - Kol. Adampol dr. woj. nr 818

Nr 104191 L Wyryki (dr. woj. nr 818) - osiedle domków jednorodzinnych.

Nr 104192 L Wyryki (dr. woj. nr 818) - osiedle domków jednorodzinnych.

Nr 104193 L Horystyta - Ignaców (dr. pow. nr 1621 L)

Nr 104194 L Wyryki Połud -do wysypiska śmieci.

Nr 104195 L Wyryki - Kaplonosy

Nr 104196 L ~~dr. woj. nr 818~~—Kol. Wyryki (dr. dojazdowa do zabudowy zagrodowej).

Nr 104197 L Kol. Wyryki (dr. dojazd. do zabudowy zagrodowej).

Nr 104198 L Lipówka

Nr 104199 L Krzywowierzba - Sytyta

Nr 104200 L Kol. Horostyta —gr. gminy Wyryki - Antopol.

Nr 104201 L Zahajki - Jażwiny.

Nr 104202 L Kaplonosy (doj. do wysypiska śmieci).

Nr 104203 L Kaplonosy - Samuły.

Nr 104204 L Kaplonosy – Kolonia

Nr 104435L dr. woj. 818 – grunty leśne Wspólnoty Wsi Wiryki

Poniższe dane w tabelach nr 1, 2, 3 zawierają wykazy ww. dróg z danymi dotyczącymi aktualnego i dotychczasowego numeru drogi, przebiegu drogi, długości drogi w granicach gminy z uwzględnieniem nawierzchni twardej i nieutwardzonej, szerokości jezdni, szerokości pasa drogowego wg ewidencji, szerokości w liniach rozgraniczających wg planu dotychczas obowiązującego oraz szerokości drogi w liniach rozgraniczających zgodnie z obowiązującymi przepisami.

Tabela nr 1 Wykaz dróg krajowej i wojewódzkich

Nr drogi /klasa/, (nr dotychczasowy)	Przebieg drogi	Długość drogi w granicach gminy (km)	Szerokość jezdni (m)	Szerokość drogi wg ewidencji (m)	Szerokość drogi wg planu (m)	Szerokość drogi wg obowiązujących przepisów (m)
Krajowa Nr 82 /G ->GP/ (831)	Lublin- Cyców- Włodawa - gr. państwa	44,3 11,628	5-6-7	24	-brak adaptacja stanu istniejącego	30 -ter. zab. 25 - poza ter. zabudowy
Wojewódzka 812 /GP/ (83)	Nr Biała Podlaska- Wisznice- Włodawa	5,8	5-7	24-28	40	min.30 m na terenie zab. 25 m poza ter. zabudowy
Wojewódzka Nr 818/ GP/	Przewłoka- Wiryki Adampol	23,5	5-7	16-24 w Lipowce 46 m	30 20-24 na terenie Wiryki i Krzywo- wierzby	min. 25 m poza terenem zabudowy oraz w ter. budowlanym
Razem		40,6	5-7	X	X	X

Tabela nr 2 Wykaz dróg powiatowych

Nr drogi /klasa/ (nr dotychczasowy)	Przebieg drogi	Długość drogi w granicach gminy (km)			Szerokość jezdni	Szerokość pasa drogowego wg ewidencji /m/	Szerokość w liniach rozgraniczających wg planu /m/	Szerokość w liniach rozgraniczających, zgodnie z ob. przepis, /m/
		ogółem	nawierzchnia twarda	nawierzchnia nieutwardz.				
1623 L (Z) (06 102)	Sosnowica - Hola - Zahajki - Kaplonosy - dr. po w. nr 1707 L	11,5	9,3	2,2	4-6	14,5 - 18	20	min. 20
1700 L (Z) (06 109)	Dańce - Krasowka - Żuków - Wiryki - dr.kr.82	8,5	0,5	8	4-5	8 - 18	20	min. 20
1706 L (L) (06 111)	dr. woj. nr 816 - Wiryki - Adamki - dr 812	10	2,5	7,5	4-5	16 (na odc. utwardz, brak danych na odc.nie utwardz.)	20	min. 15

1707 L (Z) (06 106)	dr nr 812- Kaplonosy- Lubień- Stary Brus	11	11		5-6	15-20	20	min.20
1708 L (L) (06 104)	Hola - Lipówka	2,2	2,2	-	5-6	16,5	20	min.15
1710 L (Z) (06 108)	Lubień - Suehawa	9,8	1,4	8,4	4-5	9-14,5	20	min.20
171 1 L (L) (06 107)	dr. woj. nr 812 - Karolówka - Suehawa - Żdzarka	8,4	6,1	2,3	4-5	12-15	20	min.15
1621 L (Z) (06 107)	dr. woj. nr 812 - Zahajki- Lipówka	7,4	7,4		4-5	9-24	20	min.20
Razem		68,8	40,4	28,4	X	X	X	X

Tabela nr 3. Wykaz dróg gminnych

Nr drogi /klasa/ (nr dotych- zasowy)	Przebieg drogi	Długość drogi w granicach gminy (km)			Szerokość pasa drogo- wego wg ewidencji (m)	Szerokość w liniach rozgraniczaj wg planu (m)	Szerokość w liniach rozgranicz, zgodnie z ob. przepis. (m)
		ogółem	nawierzchnia twarda	nawierzchnia nieutwardz.			
104190 L (28 001)	dr. woj. nr 818 -Kol. Adampol - dr. pow. nr 1711 L	1,55		1,55	8-14	12	10-15
104191 L (28 002)	Wytyki (dr.woj. nr 818) - osiedle domków jednorodzinnych.	0,42		0,42	12	12	10-15
104192 L (28 003)	Wytyki (dr. woj. nr 818) - osiedle domków jednorodzinnych.	0,24		0,24	12	12	10-15
104193 L (28 004)	Horystyta - Ignaców	2,2	2,2	-	14,5	12	10-15
104194 L (28 005)	Wyryki-Połód - do wysypiska- śmieci	2,12			6 m na dt. 100 m na pozost. ode- brak pasa	12	10-15
104195 L (28 006)	Wyryki - Kaplonosy	3,8	-	3,8	6-10	12	10-15
104196 L (28 009)	dr. woj. nr 818 - Kol. Wytyki (dr. dojazdowa do zabudowy zagrodowej).	1,3		1,3	5	12	10-15
104197 L (28 009)	Kol. Wyryki (dr. dojazd, do zabudowy zagrodowej).	0,9		0,9	12	12	10-15
104198 L (28 013)	Lipówka	0,7	"	0,7	6	12	10-15

104199 L (28 015)	Krzywierzba - Sytyta	1,9		1,9	6-9 oraz na ode. brak pasa	12	10-15
104200 L (28 017)	Kol. Horostyta - gr gminy Wyryki - Antopol.	3,0		3,0	15	12	10-15
104201 L (28 019)	Zahajki - Jaźwiny.	0,23	-	0,23	6-8	10	10-15
104202 L (28 024)	Kaplonosy (doj. do wysypiska śmieci).	0,55		0,55		42	10-15
104203 L (28 023)	Kaplonosy - Samuły.	0,25	-	0,25	15	10	10-15
104204 L (28 025)	Kaplonosy - Kolonia.	2,3	0,4	1,9	12-18	12	10-15
Razem		21,46	2,6	X	X	X	X

Na obszarze gminy długość dróg publicznych wynosi 130,86 km. Analiza istniejącego na terenie gminy układu sieci dróg publicznych pozwala stwierdzić, że droga krajowa i drogi wojewódzkie, przebiegające na odcinkach o długości 40,6 km, zapewniają zewnętrzne powiązania komunikacyjne.

Natomiast, układ sieci dróg powiatowych (68,8 km) oraz gminnych (21,46 km) nie jest w pełni zrealizowany. Dotyczy to głównie braku bezpośredniego (najkrótszego) powiązania ośrodka gminnego Wyryki z drogą krajową nr 82; nie jest zrealizowany odcinek drogi powiatowej nr 1700L. Tylko trzy drogi powiatowe na całym przebiegu są utwardzone, a pozostałe w części. Niemal wszystkie (z wyjątkiem drogi nr 1708 L. Hola - Lipówka), nie spełniają wymogów, określonych w obowiązujących przepisach w zakresie parametrów technicznych (szerokość w liniach rozgraniczających, szerokość jezdni, pobocza).

Gorzej przedstawia się stan techniczny dróg gminnych gdzie tylko jedna droga nr 104193 L Horostyta - Ignaców jest utwardzona na całym odcinku oraz na krótkim odcinku utwardzona jest droga nr 104204 L. Kaplonosy - Kolonia. Razem, drogi gminne posiadają nawierzchnię utwardzoną na długości 2,6 km, przy całkowitej długości wszystkich dróg, wynoszącej 21,46 km.

2) Obsługa transportowa i zaplecze techniczne

Pomimo położenia gminy na kierunkach tras dróg krajowej i wojewódzkich obsługa komunikacyjna gminy nie jest wystarczająca, ponieważ ogranicza się do zapewnienia dojazdów w obszarze powiatu, głównie do Włodawy. W komunikacji publicznej nie ma bezpośredniego połączenia autobusowego do Lublina, brak jest komunikacji busowej.

W zapleczu obecnie znajduje się tu tylko punkt sprzedaży oleju opałowego w SKR Wyryki Połud, z dopuszczeniem jego przekształcenia na stację paliw z zapleczem technicznym (np. stacją naprawy samochodów).

6. Uwarunkowania stanu infrastruktury technicznej

6.1 Uzbrojenie sanitarne

1) Zaopatrzenie w wodę

Wg stanu na 31.12.2003 r. długość sieci wodociągowej komunalnej wynosi 44,2 km, długość przyłączy 18,9 km. Liczba budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania, przyłączonych do sieci wodociągowej - 556, liczba mieszkań 643. Stopień zwodociągowania gminy wynosi ok. 88%.

Biorąc pod uwagę kryterium zasięgu terytorialnego na terenie gminy, wyróżnia się trzy systemy zaopatrzenia w wodę:

- a) system grupowy, obsługujący kilka jednostek osadniczych,
- b) system lokalny, obsługujący zespół zabudowy,
- c) system indywidualny obejmujący swym zasięgiem pojedyncze obiekty takie jak: dom mieszkalny, obiekt usługowy itp.

System grupowy

Na obszarze gminy obecnie funkcjonuje jeden wodociąg grupowy Lubień, obejmujący swym zasięgiem miejscowości: Wyryki Adampol, Wyryki Połud, Wyryki Wola, Wyryki Kolonia, Lubień, Lipówka, Krzywowierzba, Kolonia Horostyta, Horostyta, Zahajki, Ignaców, Zahajki Kolonia, Kaplonosy, Kaplonosy Kolonia.

Pobór wody wg pozwolenia wodnoprawnego wydanego przez ~~Urząd Wojewódzki z dnia 12.12.1997 r. Nr OS.6240/107/97, obowiązującego do roku 2010. wynosi~~ **Starostwo Powiatowe we Włodawie z dnia 24 grudnia 2010 r, znak: WS 6223/10/10 obowiązującego do 2020 r. wynosi:**

$$Q_{\max \text{ dob}} = 400 \text{ m}^3/\text{d}$$

$$Q_{\text{sr dob}} = 350 \text{ m}^3/\text{d}$$

$$Q_{\max \text{ h}} = 36,0 \text{ m}^3/\text{d}$$

Wodociąg pracuje w układzie dwustopniowego pompowania wody - woda ze studni tłoczona jest do zbiornika wyrównawczego (2 x 150 m³) i dalej poprzez hydrofony do sieci. Ujęcie wody zlokalizowane jest w Lubieniu na działce wydzielonej z obszaru należącego do byłego RSP - Fermi Owiec, o wymiarach 50,0 x 98,0 m. Składa się z dwóch studni odległych od siebie o 10 m. Zasoby eksploatacyjne ujęcia wody zatwierdzono decyzją OS.7514/19/94 z 20.10.1994 r. Urzędu Wojewódzkiego w Chełmie wynoszą: $Q_e = 50,0 \text{ m}^3/\text{h}$ przy depresji S - 13,45 m. Studnią podstawową jest otwór nr 2, natomiast studnia nr 1 ma charakter awaryjnego źródła wody. Teren strefy ochrony bezpośredniej ujęcia wyznacza istniejące ogrodzenie ujęcia.

~~Na wniosek Urzędu Gminy Wyryki Urząd Wojewódzki w Chełmie decyzją OS.62 10/85/98 z dnia 16.12.1998 r. ustanowił strefę ochrony pośredniej - zewnętrznej ujęcia wody w miejscowości Lubień, wyznaczoną 25 letnim czasem wymiany wody w strefie wodonośnej, w kształcie wieloboku o powierzchni 133 ha.~~

Na terenie strefy ochrony pośredniej, wprowadza się następujące zakazy:

- wprowadzania nieoczyszczonych ścieków do ziemi i wód powierzchniowych,
- rolniczego wykorzystywania ścieków, w tym stosowania gnojowicy,
- utylizacji ścieków przez doły chłonne,
- lokalizowania cmentarzy i grzebania zwierząt,
- lokalizowania składowisk i wylewisk odpadów, dużych ferm chowu zwierząt oraz innych obiektów zagrażających jakości wody,
- składowania i przechowywania środków chemicznych i toksycznych środków bez ich zabezpieczenia przed możliwością infiltracji do gruntu,
- lokalizowania magazynów produktów ropopochodnych i innych substancji chemicznych oraz rurociągów do ich transportu,
- stosowania środków ochrony roślin o wysokiej toksyczności, które nie są dopuszczone do stosowania w strefach ochronnych ujęć przez Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej (corocznie ogłaszanych w Dzienniku Urzędowym Ministerstwa Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej),
- budowy nowych ujęć wody,
- eksploatacji kopalni.

Decyzją z dnia 24 grudnia 2010 r., znak: WS 6223/10/10 ustanowiona została strefa ochrony bezpośredniej dla ww ujęcia w granicach ogrodzenia o wymiarach: 97 m x 39,0m.

Na terenie ochrony bezpośredniej, ujęć wód:

- 1) należy:

- a) umieścić tablice informacyjne wg wzoru określonego w rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 8 listopada 2004 r (Dz. U. Nr 205, poz. 2506),
 - b) zagospodarować zielenią,
 - c) odprowadzać wody opadowe w sposób uniemożliwiający przedostanie się ich do i urządzeń służących do poboru wody,
 - d) ograniczyć do niezbędnych potrzeb przebywanie osób niezatrudnionych przy obsłudze urządzeń służących do poboru wody,
 - e) zabezpieczyć szachty studzienne poprzez zamknięcie na kłódkę
- 2) zakazuje się:
- a) użytkowania gruntów do celu niezwiązanych z eksploatacją ujęcia wody.

System lokalny

Wodociąg Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa OT w Lublinie eksploatuje ujęcie wody w Suchawie dla potrzeb Gospodarstwa Gruntów Marginalnych i Mieszkaniowego AWRSP w Urszulinie oraz bloków mieszkalnych.

Pozwolenie wodnoprawne wydane przez Starostwo Powiatowe ~~OS.6223/3/2003 z 18.03.2003 r. r. ważne do 31.12.2013 r.~~ z dnia 17.12.2013 r., znak: WS.6341.26.2013.AM ważne przez okres 20 lat dotyczy poboru wód podziemnych w ilości:

$$Q_{\max \text{ dob}} = 88,3 \text{ m}^3/\text{d}$$

$$Q_{\max \text{ h}} = 7,1 \text{ m}^3/\text{h}$$

Przy zatwierdzonych zasobach wód podziemnych eksploatacyjnych Q_e - 10,0 m³/h przy depresji S=27,3 m.

Ustanowiono strefę ochrony bezpośredniej ujęcia wody obejmującą grunty na których zlokalizowana jest studnia w obrębie istniejącego ogrodzenia.

Wodociąg Samodzielnego Publicznego Zakładu Opieki Zdrowotnej Gruźlicy i Chorób Płuc w Adampolu, zaspokaja potrzeby związane z. pobytem i leczeniem chorych w Sanatorium oraz cele bytowe mieszkańców budynków zlokalizowanych w osiedlu przy zakładzie.

Pozwolenie wodnoprawne na pobór wód podziemnych z ujęcia w ilości:

$$Q_{h \max} = 2,82 \text{ m}^3/\text{h}$$

$$Q_{d \text{ śr}} = 40,00 \text{ m}^3/\text{d}$$

$$Q_{\text{rok} \max} = 18980,00 \text{ m}^3/\text{rok}$$

przy zatwierdzonych zasobach wód podziemnych w kategorii „B”, wynoszących w ilości $Q = 40,5 \text{ m}^3/\text{h}$ przy depresji S=21,1 m, wydało Starostwo Powiatowe we Włodawie dnia 6.10.2003 r. znak: ~~OS.6223/10/2003.~~ 28.10.2013 r., znak: WS.6341.19.2013.AM

Ustanowiono strefę ochrony bezpośredniej ujęcia wody obejmującą grunty, na których usytuowane są studnie, stacja wodociągowa oraz otaczający je teren

- dla studni nr 1 w kształcie wieloboku o wymiarach 12,0 x 12,0 m,
- dla studni nr 2 w kształcie wieloboku o wymiarach 5,2 x 5,8 m.

System indywidualny zaopatrzenia w wodę dotyczy wsi niezwodociągowanych tj. Kolonia Adampol i Suchawa.

2) Odprowadzanie i oczyszczanie ścieków

Na obszarze gminy brak komunalnego systemu kanalizacji sanitarnej. Istnieją cztery zakładowe oczyszczalnie ścieków:

- oczyszczalnia mechaniczno - biologiczna Zahajki, do której podłączone są 3 bloki Spółdzielni Mieszkaniowej Zahajki, o wydajności
 $Q_{d \text{ śr}} = 17,3 \text{ m}^3/\text{d}$
 $Q_{\max \text{ d}} = 19,0 \text{ m}^3/\text{d}$
- oczyszczalnia mechaniczno - biologiczna Adampol, obsługująca Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej Gruźlicy i Chorób Płuc wraz z sąsiednimi budynkami osiedla mieszkaniowego, o wydajności:

$Q_{d\ \acute{s}r} = 74,0\ m^3/d$

$Q_{max\ d} = 84,0\ m^3/d$

- oczyszczalnia Suchawa typu Bioclere, cło której podłączonych jest część domostw i obiekty Gospodarstwa Gruntów Marginalnych i Mieszkaniaowego, o wydajności:

$Q_{d\ \acute{s}r} = 35,0\ m^3/d$

$Q_{max\ d} = 45,3\ m^3/d$

- Oczyszczalnia Wyryki – Mikroreaktor, obsługująca Urząd Gminy w Wyrykach, Zespół Szkół z Ośrodkiem Zdrowia i kilkoma budynkami, o wydajności:

$Q_{d\ \acute{s}r} = 8,09\ m^3/d$

$Q_{max\ d} = 8,90\ m^3/d$

Ponadto w miejscowości Kolonia Kaplonosy istnieje zbiornik Inhoffa o pojemności ok. 10 000 l, do którego odprowadzane są ścieki z kilku budynków wielorodzinnych.

3) Gospodarka odpadami

~~Uchwałą Nr VIII/51/2003 rady Gminy Wyryki z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad utrzymania czystości i porządku na terenie gminy Wyryki, ustalono regulamin utrzymania czystości i porządku na terenie gminy.~~

~~Od 1977 r. gmina eksploatuje składowisko odpadów o pow. 0,40 ha i pojemności 3 500 m³. Do końca 2002 r. nagromadzono 331 Mg odpadów, stopień wypełnienia składowiska ok. 24%.~~

~~Składowisko zlokalizowane jest w sołectwie Wyryki, z dala od budynków mieszkalnych, najbliższe w odległości ok. 2 km. Teren ogrodzony jest częściowo siatką drucianą, częściowo płotem z żerdzi drewnianych. Podłoże jest naturalne, nie wyścielone folią izolacyjną. Na składowisku brak stałej obsługi.~~

~~Nieczystości przysypywane są izolacyjną warstwą ziemi. Przy wjeździe na teren składowiska jest brodzik do dezynfekcji kół pojazdów.~~

~~Odpady komunalne z terenu gminy gromadzone są w kontenerach KP-7 (26 sztuk) i pojemnikach. Zorganizowanym systemem zbierania odpadów w sołectwach objęto 96% ludności gminy. Organizacją i wykonywaniem usług odbioru odpadów zajmuje się MPGK Sp. z o.o. Włodawa.~~

~~Składowisko odpadów w m. Wyryki nie odpowiada wymaganiom stawianym dla tego rodzaju obiektów, zakłada się jego eksploatację do 2009 roku. Gmina przystąpiła do programu budowy wspólnego składowiska odpadów dla powiatu Włodawa.~~

Gmina na swoim terenie nie posiada składowiska odpadów. Obecnie odpady stałe są gromadzone w kontenerach i wywożone na międzygminne składowisko odpadów powiatu Włodawa. Gospodarkę odpadami komunalnymi na terenie gminy Wyryki reguluje Uchwała [Nr XXIV/143/12 Rady Gminy Wyryki z dnia 28 grudnia 2012 roku w sprawie Regulaminu utrzymania czystości i porządku na terenie Gminy Wyryki.](#)

4) Zaopatrzenie w gaz i ciepło

Gospodarka cieplna na terenie gminy bazuje na indywidualnych źródłach ciepła opalanych paliwem stałym lub gazem. Na terenie gminy brak sieci gazowych.

6.2 Elektroenergetyka

1) Źródła zasilania

Podstawowym źródłem zasilania gminy w energię elektryczną jest stacja transformatorowa 110/30/15 kV tzw. Główny Punkt Zasilający, usytuowany w miejscowości Lubień.

GPZ włączony jest do układu sieci wysokiego napięcia poprzez wpięcie do linii wysokiego napięcia WN - 110 kV relacji Włodawa – Wisznice

2) Sieć elektroenergetyczna magistralna

Energia elektryczna przesyłana jest w oparciu o linie magistralne średniego napięcia SN-30 kV, relacji Włodawa - Lubień - Cyców oraz układ sieci SN - 15 kV. Linie magistralne średniego napięcia zrealizowane są w wykonaniu napowietrznym.

3) Sieć niskiego napięcia

Istniejąca sieć energetyczna niskiego napięcia, zasilająca i oświetleniowa zrealizowana jest głównie w wykonaniu napowietrznym, z wyjątkiem nielicznych przypadków, gdzie układane są linie kablowe doziemne, jako przyłącza do obiektów budowlanych.

4) Ocena wyposażenia i zaopatrzenia gminy

Na terenie gminy istnieją słupowe stacje transformatorowe SN/nn i w kilku przypadkach stacje wewnętrzne. Moc jednostek transformatorowych wynosi od 30 KVA do 250 KVA.

Generalnie zużycie energii od kilku lat utrzymuje się na jednakowym poziomie. Nieznaczny wzrost zapotrzebowania na energię zauważa się w związku z realizacją nowej zabudowy mieszkaniowej oraz modernizacją gospodarstw domowych. Jednocześnie nastąpi spadek zużycia energii w gospodarstwach produkcyjnych, zakładach i usługach, które ograniczyły działalność bądź zostały zlikwidowane.

Obecnie nie ma ograniczeń technicznych w dostarczeniu energii elektrycznej do nowych odbiorców. Przy wzroście zapotrzebowania na energię elektryczną może być uzasadniona wymiana lub instalacja nowych stacji transformatorowej 15/04 kV, zgodnie z warunkami określonymi przez Zakład Energetyczny.

6.3 Telekomunikacja

Gmina należy do strefy numerycznej Chełma. Łączność telefoniczna jest zautomatyzowana. Sieć telefoniczna istnieje w wykonaniu napowietrznym oraz kablowym doziemnym. W miarę wzrostu liczby abonentów istnieje możliwość rozbudowy sieci telefonicznej i uzyskania łączy telefonicznych. Przez gminę przebiega telekomunikacyjny kabel światłowodowy. Ponadto można korzystać z łączności bezprzewodowej. Na obszarze gminy w rejonie miejscowości Lubień zrealizowana została stacja wieżowa telefonii komórkowej.

7. Uwarunkowania stanu środowiska

7.1 Cechy położenia fizycznogeograficznego

W granicach gminy wyodrębniają się trzy subregiony Polesia Zachodniego:

- Garb Włodawski, zajmujący środkowo - południową część gminy; jest to asymetryczne lekko faliste wzniesienie o charakterze równiny peryglacialnej,
- Zakłęsłość Sosnowicka, rozciągająca się w północnej części gminy; jest to podmokłe obniżenie, w części zachodniej o charakterze równiny bagiennej, a w części wschodniej o charakterze równiny zalewowej,
- Pojezierze Łęczyńsko -Włodawskie, do którego z obszaru gminy należy jedynie wąska dolina Włodawki, należąca do bardzo rozległej w tej części Pojezierza równiny akumulacyjnej zalewowej.

Pod względem tektonicznym gmina Wytyki leży w strefie przejściowej pomiędzy Wzniesieniem Sławatycz, charakteryzującym się względnie płytkim zaleganiem skał krystalicznych, a obniżeniem Nadbużańskim, zbudowanym z osadów górnokarbońskich i wypełnionych osadami mezozoiku. Na powierzchni występują wyłącznie utwory czwartorzędowe o zróżnicowanej miąższości. Na wierzchowinach stanowią je głównie piaski i żwiry lodowcowe oraz gliny zwałowe podścielone marglami kredowymi, zaś w dolinach namuły i paski rzeczne oraz torfy. Tylko incydentalnie występują niewielkie równiny piasków przewianych.

7.2 Rzeźba terenu, warunki fizjograficzne

Główne cechy rzeźby zostały uformowane podczas zlodowacenia środkowopolskiego. Ok. 80% powierzchni gminy zajmuje dość płaskie, rozległe wzniesienie typu zdenudowanej moreny dennej, w obrębie której największe obszary zajmują lekko sfalowane równiny akumulacji lodowcowej. Poza wzgórzami moren czołowych, wyróżniają się tereny najwyższej położone 170 - 180 m n.p.m. Kulminacje stanowią wzgórza i pagórki moren czołowych, rzadziej kemy, wyraźnie wyróżniają się w krajobrazie wznosząc się na wysokość od 190 m w okolicach Lubienia do blisko 200 m w rejonie Wyryk. Ich wysokości względne są zwykle rzędu kilku metrów. Najwyższą wysokość w gminie osiąga wzgórze na południe od Wyryk. Jego kulminacja sięga 199,6 m n.p.m, zaś wysokość względna mierzona od strony północnej dochodzi do 27 m.

Do bardziej wyrazistych form rzeźby polodowcowej należą również wydmy i doliny rynnowe. Wydmy koncentrują się w rejonach Lipówki, Lubienia i Suchawy, najczęściej tworzą pagórki wydmore o wysokości do 8 m oraz niskie wały o długości od kilkudziesięciu do kilkuset metrów.

Doliny o założeniach rynnowych rozcinają wysoczyznę morenową na kierunku południkowym; zachodnia o długości 6,5 m i szerokości 0,5 km przebiega pomiędzy Zahajkami a Lubieniem i wykorzystywana jest przez Krynice (dopływ Zielawy), natomiast wschodnia, o zbliżonej wielkości odwadniana jest przez górną Hannę.

W północnej części gminy (tj, na północ od Horostyty, Zahajek i Kaplonosów) na kierunku równoleżnikowym rozciąga się zakłębłość odwodniana w części wschodniej przez Hannę, a w części zachodniej przez Zielawę. Jest to podmokłe obniżenie, w którym występują równiny torfowe i równiny akumulacyjne osadów rzecznych, jeziornych i wodnolodowcowych. Na obrzeżu znajdującego się w tej strefie zbiornika Zahajki leży najniższy położony punkt (156,4 m n.p.m); w porównaniu z punktem najwyższym deniwelacja sięga 43,2 m, co jak na nizinne Polesie, jest bardzo dużą różnicą wysokości.

Południowe obrzeże gminy stanowi dolina Włodawki; jej dno wyraźnie wcięte w poziom wierzchowiny, wyścielają osady rzeczne, torfy i namuły. Początkowo wąskie (w rejonie Suchawy jego szerokość wynosi 100 m) stopniowo rozszerza się ku wschodowi, osiągając na granicy ok. 800 m szerokości.

Znaczną część obszaru gminy zajmują grunty słabonośne, związane z mokradłami (łąkami, torfowiskami i bagnami), grunty te ze względu na uwarunkowania ekologiczne tj. ich istotne znaczenie dla utrzymania wysokiej aktywności biologicznej i bogactwa przyrodniczego obszaru, powinny pozostać w dotychczasowym użytkowaniu.

7.3 Uwarunkowania hydrograficzne

1) wody powierzchniowe

Gmina znajduje się w dorzeczu Bugu. Obszar ten charakteryzuje się wysoką, gęstością sieci rzecznej. Współtworzą ją systemy wodne Włodawki, Hanny i Zielawy, rozdzielone wododziałami IV rzędu, bardzo niewyraźnym pomiędzy zlewnią Hanny i Zielawy (obie zlewnie łączy brama wodna, w strefie której wybudowano zbiornik wodny Mosty). Na terenie gminy system wodny Zielawy tworzą jej lewostronne dopływy: Krynica (biorąca początek w Lipowcu) i Żylawa (mająca źródła w okolicach Krzywowierzby). Zlewnia Włodawki z największym lewostronnym dopływem Ulanówką odwadnia południowy skłon Garbu Włodawskiego. Zachodnia część gminy, znajduje się w dorzeczu górnej Hanny (nazwanej również Trzebnieżą), lewego dopływu Bugu. Przepływ Włodawki waha się w granicach 1,5 -2,0 m³/sek., zaś ilość wody, jaką prowadzą Hanna i Zielawa na terenie gminy nie przekracza 0,5 m³/sek.

Sieć wodna jest zwłaszcza w północnej części gminy silnie zmodyfikowana melioracjami podstawowymi i szczegółowymi. Koryta większości rzek i strug, wskutek drastycznych regulacji przypominają liczne kanały melioracyjne. Największy z nich o nazwie Kanał Partyzancki łączy bezpośrednio górną Hannę z Bugiem. W rejonie zbiornika Zahajki, gęstość sztucznej sieci wodnej sięga 3 km/km².

Godnym podkreślenia są zachowane walory hydrograficzne Włodawki. Pomimo uregulowania koryta tej rzeki zachowało cechy naturalne, co jest atutem dla programu rozwoju rekreacji w gminie. Obecnie zły stan sanitarny wód płynących na obszarze gminy w tym wód Włodawki ogranicza ich wykorzystanie dla celów gospodarczych i rekreacyjnych.

2) Kanał Wieprz – Krzna

Gmina znajduje się w strefie oddziaływania Kanału Wieprz-Krzna. Głównymi elementami systemu melioracyjnego na tym obszarze są zbiornik retencyjny Zahajki (o powierzchni 235 ha i pojemności 5 mln m³) oraz Kanał Partyzancki. System funkcjonuje wadliwie i nic spełnia celów, dla których został zrealizowany, tzn. wzrostu efektywności gospodarki łąkowej. Przyczynami są niewystarczające dostawy wody i dekapitalizacja urządzeń wodnych.

3) Wody podziemne

Gmina cierpi na deficyt wody. Zasoby wód podziemnych są małe; w obszarze Garbu Włodawskiego wynoszą 10-50 nr/d/km². Największe zasoby są w dolinie Włodawki, która stanowi zarazem północną strefę graniczną Głównego Zbiornika Wśród Podziemnych nr 407 (chełmsko-zamojskiego) i w obrębie której potencjalna (obliczona teoretycznie) wydajność ujęcia jest dość wysoka.

Główny poziom wodonośny wykształcony jest w szczelinowych utworach górnej kredy. Zarówno poziom kredowy jak i jurajski, nie wykazują więzi hydraulicznej z poziomami płytszymi. Płytsze występowanie wód głębszych to jest na głębokości kilku metrów jest możliwe w sąsiedztwie dolin i zagłębień terenowych.

Warunki występowania pierwszego poziomu wód czwartorzędowych uzależnione są rodzaju podłoża geologicznego i rzeźby terenu. Pierwszy poziom wód podziemnych występujący na głębokości 0-2 m, zajmuje rozległe tereny w północnej części gminy, tj. zatofionej Zakłęśłości Sosnowickiej. Obszarów z wodami podziemnymi 2-5 m jest najwięcej. Są to równiny akumulacyjne piaszczyste rozciągające się na pograniczu szerokich dolin Zielawy i Hanny a wysoczyzną morenową. Obszary, w których wody podziemne występują na głębokości 5-10 m stanowią wąskie strefy okalające najwyższe w gminie wzniesienia, tj. moreny czołowe. W obrębie tych form geomorfologicznych, a także na południowych skłonach garbu Włodawskiego poziom wód podziemnych schodzi poniżej 10 m.

Korzystnym elementem budowy hydrogeologicznej są warstwy izolacyjne chroniące kredowe i jurajskie poziomy wodonośne przed zanieczyszczeniem. W sytuacji niewielkich zasobów wodnych jest to okoliczność, wpływająca korzystnie na warunki zaspokajania potrzeb komunalnych mieszkańców. Natomiast brak izolacji czwartorzędowego poziomu wodonośnego stwarza duże niebezpieczeństwo łatwego wnikania do wód gruntowych zanieczyszczeń bakteriologicznych i chemicznych.

7.4 Uwarunkowania glebowe

Skalami glebotwórczymi są z utworów plejstocenijskich - głównie piaski gliniaste (na terenach użytkowanych rolniczo) i piaski słabogliniaste (pod lasami), miejscami piaski luźne, zaś z utworów holocenijskich (najmłodszych) - torfy i piaski rzeczne. Dominującym typem gleby na użytkowanych rolniczo wierzchołkach są gleby płowe w kompleksie z brunatnymi i odgórnie oglejonymi. Są zwarte i mało przepuszczalne, czego efektem jest zwiększone uwilgocenie i wspomniane oglejenie. Na terenach leśnych panują gleby rdzawe, bielcowe i bielice. Na siedliskach hydrogenicznych wykształciły się gleby glejowe, mułowe i murszowe, rzadziej torfowe.

Nie licząc gleb III a (których jest w gminie 1 ha) i III b (których powierzchnia wynosi 97 ha), podstawą gospodarki rolnej są gleby klas IV a i IV b. Ich powierzchnia w obrębie gruntów ornych wynosi odpowiednio 1064 ha - 21,7% i 1806 ha - 36,8%. Stosunkowo duży areal mają i posiadają gleby w klasie V - 1557 ha - 31,8% ogólnej powierzchni. Gleby w klasie VI zajmują powierzchnię 648 ha - 18,3%, zaś gleby w klasie VI z zajmują 0,5% (23 ha). W użytkach zielonych zaznacza się

dominacja gleb łąkowych w klasie V - 1561 ha - 44,1% i w klasie IV - 1296 ha - 36,6%. Gleby w klasie VI zajmują powierzchnię 648 ha - 18,3% ogólnego arealu.

Pod względem glebowo -rolniczym w obrębie gruntów ornych zdecydowanie przeważają gleby w kompleksie żytnim dobrym, zajmują powierzchnię 1963 ha, co stanowi 40,1 % ogólnego arealu. Kolejne miejsca zajmują gleby orne w kompleksie żytnim słabym 1302 ha - 26,6% i żytnim bardzo dobrym -890 ha -18,2%. Użytki zielone odznaczają się na ogół słabą jakością; największy areal zajmują użytki zielone w kompleksie słabym i bardzo słabym - 2236 ha - 63% ogólnej ich powierzchni.

W ogólnym areale użytków rolnych gleby o relatywnie optymalnej ilości wody zajmują 3 091 ha, tereny z przewagą gleb o okresowym niedoborze wody wynoszą 2 663 ha, zaś tereny z przewagą gleb o określonym nadmiarze wody zajmują 1530 ha; dane poświadczają o wyraźnym przesuszeniu gleb w gminie.

Największe zagrożenie dla jakości gleb stanowi postępujące zakwaszenie. Odczyn kwaśny wykazuje 59%. Potrzeby wapnowania określa się jako konieczne na 68% powierzchni gleb, a wskazane na 17% gleb.

Wysokie zagrożenie stanowi też murszenie gleb torfowych wskutek trwałego odwodnienia tych najcenniejszych ekologicznie gleb organicznych. Mniejsze problemy stwarza erozja wodna powierzchniowa. Erozją słabą (1-go stopnia) jest zagrożonych ok. 600 ha, głównie na gruntach miejscowości Wyryki.

7.5 Zasoby surowców mineralnych

Pomimo dużego zróżnicowania budowy geologicznej, baza surowcowa gminy jest dość uboga, a istniejące w różnym stopniu rozpoznane surowce mają słabe znaczenie. Największą powierzchnię zajmują należące do surowców energetycznych torfy. Wypełniają zagłębienia bezodpływowe oraz budują dna niektórych dolin rzecznych (Hanny, Krynicy, Włodawki). Są to wyłącznie złoża torfowe typu niskiego, z torfem szuwarowym lub olsowym, o średniej miąższości nie przekraczającej 1,2 m (maksymalne miąższości złóż torfowych stwierdzono w dolinie Hanny - 3-5 m i w rynnowej dolinie Krynicy w Lubieniu - 2,5 m). Średnia popielność waha się w granicach 12-18%, a stopień rozkładu 30-35 %. Złoża torfowe nigdzie nie są eksploatowane i również w przyszłości nie przewiduje się ich eksploatacji ze względu na ich znaczenie hydrologiczne (pełnią funkcję naturalnych rezerwuarów wody) i przyrodnicze (wykształcone z nich siedliska z reguły są chronione z mocy prawa).

Surowce skalne są słabiej rozpoznane. Na terenie gminy stwierdzono występowanie mułków chudych i gliniastych. Mułki chude występują w okolicy Połódu. Osiągają miąższość 17 m i sporadycznie są eksploatowane przez miejscową ludność.

Większy zasięg mają mułki gliniaste stanowiące cenny surowiec do produkcji cegły. Występują w Dobropolu i Zahajkach, ale tylko w Dobropolu zostały udokumentowane. Ich miąższość w złożu wynosi 11 m, a zasoby geologiczne bilansowe na dzień 31.12.2002 r. wynosiły 199 tys. m³. Nie notuje się wydobycia. Złoże jest zaniechane.

Najsłabiej są rozpoznano piaski i żwiry wodnolodowcowe, w tej części województwa w której leży gmina Wytyki, najczęściej są wykorzystywane do produkcji betonu. Ich występowania należy się spodziewać w strefie moren czołowych.

Ze względu na uwarunkowania środowiskowe, niekontrolowaną eksploatacją złóż nieudokumentowanych, choć w gminie sporadyczna i na niewielką skalę, bez koncesji i planów racjonalnego wydobycia prowadzi do dewastacji krajobrazu (Wyryki, Zahajki).

7.6 Zasoby leśne

Z zasobów naturalnych największe znaczenie w gminie posiadają zasoby leśne. Powierzchnia gruntów leśnych, wg danych statystycznych na koniec 2002 r. wynosi 12 407 ha, co stanowi 65,5 % ogólnej powierzchni gminy, z tego lasy zajmują 12 246 ha. Jest to jeden z najwyższych wskaźników lesistości w województwie lubelskim. W strukturze własności zdecydowanie dominują lasy państwowe. Tworzą one kompleks główny Lasów Włodawskich, należą do Nadleśnictwa Włodawa.

Zasobność drzewostanów lasów państwowych waha się w granicach 175-200 m³/ha. Zasobność lasów prywatnych przeciętnie stanowi 70% zasobności drzewostanów lasów położonych na gruntach Skarbu Państwa. Pod względem rozmiarów płodów runa leśnego Lasy Włodawskie należą do najzasobniejszych kompleksów w środkowowschodniej części województwa.

Obecnie roślinność rzeczywista w znacznym stopniu odbiega od potencjalnej, najbardziej przekształcone są zbiorowiska leśne na terenie Garbu Włodawskiego, wskutek masowego protegowania sosny. Pomimo tych zmian Lasy Włodawskie, również dzięki rozległości i zwartości ekosystemu leśnego, zachowały walory ekologiczne. Obecnie tworzą kompleks z przewagą boru mieszanego świeżego z dominacją sosny oraz z domieszką brzozy i dębu. W runie masowo występuje borówka czernica i grzyby kapeluszowe. Mniej przekształcone są fitocenozy w należącej do Zakłęsłości Sosnowickiej północnej części gminy. Spotykane są tam obszary z fragmentami roślinności naturalnej i półnaturalnej, w tym leśnej - głównie olsowej, rzadziej wodnotorfowiskowej.

Mozaikowa struktura siedliskowa północnej i nizinnej, w dużym stopniu podmokłej części gminy jest bardzo korzystną cechą przestrzeni przyrodniczej gminy, z punktu widzenia odporności środowiska na zakłócenia i stwarza szansę na skuteczną realizację programu podnoszenia różnorodności biologicznej środowiska na co najmniej 1/3 powierzchni gminy.

Lasy Włodawskie, szczególnie ich wschodnia część odznaczają się dużą przydatnością dla rekreacji. Lasy Włodawskie obfitują w zwierzynę łowną. Uwagę zwraca łoś - rzadki gatunek łowny, do początku lat siedemdziesiątych nieznaną w tym rejonie, obecnie spotykany na terenach leśnotorfowiskowych.

7.7 Stan ochrony prawnej środowiska

1) Obszary prawnie chronione

Istniejący, niewielki zakres prawnej ochrony przyrody nie odpowiada rzeczywistym walorom przyrodniczo -krajobrazowym gminy. Do obszarów chronionych na podstawie ustawy o ochronie przyrody należą:

- Poleski Obszar Chronionego Krajobrazu
- 10 pomników przyrody
- 7 użytków ekologicznych
- lasy ochronne

Poleski Obszar Chronionego Krajobrazu

Poleski Obszar Chronionego Krajobrazu z terenu gminy obejmuje dolinę Włodawki. Utworzony został uchwałą Nr XVIII/89/83 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Chełmie z dnia 28 marca 1983 r. w sprawie ustanowienia parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu (Dz. Urz. WRN Nr 4 z 1983 r. poz. 24). W stosunku do terenu położonego w granicach POCK mają zastosowanie przepisy Rozporządzenia Nr 53 Wojewody Chełmskiego z dnia 26 czerwca 1998 r. w sprawie Poleskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu, ogł. w Dz. Urz. Woj. Chełmskiego Nr 10 z dnia 29 czerwca 1998 r., poz. 89. **Nr 49 Wojewody Lubelskiego z dnia 28 lutego 2006 r. w sprawie Poleskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu, ogł. w Dz. Urz. Woj. Lubelskiego Nr 69, poz. 1290 z dnia 04 kwietnia 2006 r.** Wg tych przepisów zagospodarowanie Poleskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu powinno zapewnić stan względnej równowagi ekologicznej systemów przyrodniczych, realizacja nowych inwestycji lub modernizacja istniejących nie może kolidować z nadrzędną

funkcją ekologiczną Obszaru i obniżyć jego wartości przyrodniczych i krajobrazowych. Na terenie Obszaru mogą być lokalizowane obiekty o charakterze turystyczno-wypoczynkowym o ile nie kolidują z zasadniczą funkcją ekologiczną Obszaru i nie prowadzą do przekroczenia odpowiednich wskaźników chłonności turystycznych. Obecnie na terenie Poleskiego Obszaru Chronionego Krajobrazowego, obowiązują następujące zakazy:

- ~~lokalizacji inwestycji szczególnie szkodliwych dla środowiska i zdrowia ludzi, lokalizacji inwestycji mogących pogorszyć stan środowiska, które uzyskały negatywną ocenę oddziaływania na środowisko;~~
- ~~lokalizacji nowych lub rozbudowy istniejących obiektów istotnie zmniejszających walory przyrodnicze i krajobrazowe;~~
- ~~wydobywania skał i surowców mineralnych za wyjątkiem lokalizacji kopalni piasku, gliny, żwiru i torfu uwzględnionych w planach zagospodarowania przestrzennego, prowadzenie trwałych odwodnień terenu powodujących degradację gleby lub szaty roślinnej oraz odwodnienia nie użytkowanych gospodarczo bagien i torfowisk, zwłaszcza śródlęśnych i śródpołnych;~~
- ~~dokonywania zmian koryt rzecznych za wyjątkiem działań związanych z renaturalizacją stosunków wodnych.~~

Projektowany Park Krajobrazowy „Lasy Włodawskie” wraz z otuliną

Do czasu ustanowienia parku krajobrazowego tereny przewidziane do objęcia ochroną prawną należy objąć ochroną planistyczną, polegającą w szczególności na:

- szczególnej dbałości o estetykę krajobrazu
- szczególnej dbałości o harmonię użytkowania gospodarczego z wartościami przyrodniczo – krajobrazowymi,
- wymogu zachowania przestrzennej zawartości oraz przestrzennych powiązań pomiędzy obszarami o wysokiej aktywności biologicznej
- zakazie lokalizowania inwestycji mogących negatywnie oddziaływać na środowisko.

Pomniki przyrody

Na obszarze gminy Wiryki statusem pomnika przyrody są objęte: 1 obiekt przyrody nieożywionej i 9 7 obiektów przyrody ożywionej. Ochronę prawną ustanowiono na podstawie Zarządzeń Wojewody Chełmskiego Nr 28 z dnia 13.11.1987 r. i Nr 27 z dnia 20.12.1988 r. oraz Rozporządzenia Wojewody Chełmskiego z dnia 31.07.1992 r. Akty te zostały uaktualnione Rozporządzeniem Nr 29 Wojewody Lubelskiego z dnia 29.03.1999 r. (ogł. w Dz.Urz. Woj. Lub. Nr 8, poz.86) oraz Rozporządzeniem Nr 76 Wojewody Chełmskiego z dnia 10.11.1998 r w sprawie wprowadzenia ochrony indywidualnej w drodze uznania za pomniki przyrody obiektów przyrody ożywionej i nieożywionej (Dz. Urz. Woj. Ch. Nr 19, poz. 189):

- głaz narzutowy w miejscowości Adampol (o nr ewid.113), utworzony Zarządzeniem Woj. Chełm. Nr 28,
- ~~w dąb szypułkowy o obwodzie 520 cm w Suchawie (o nr ewid.131), utworzony Zarządzeniem Woj. Chełm Nr 27,~~
- stanowisko widłaka torfowego i rosiczki okrągłolistnej o pow. 1 ha w Horostycie, (o nr ewid. 156), utworzony Rozporządzeniem Nr 76 Woj. Chełm. z 1992 r. 1997 r.
- lipa drobnolistna o obwodzie 627 cm w Horostycie (o nr ewid.157), utworzony Rozporządzeniem Nr 76 Woj. Chełm. z 1992 r. 1997 r.
- klon jawor o obwodzie 340 cm w Horostycie (o nr ewid.158), utworzony Rozporządzeniem Nr 76 Woj. Chełm. z 1992 r. 1997 r.
- stanowisko zimoziółu północnego na powierzchni 0,10 ha w Kaplonosach (o nr ewid. 159), utworzony Rozporządzeniem Nr 76 Woj. Chełm z 1992 r. 1997 r.
- dąb szypułkowy o obwodzie 405 cm w Kaplonosach (o nr ewid. 160), utworzony Rozporządzeniem Nr 76 Woj. Chełm, z 1992 r. 1997 r.
- ~~dąb szypułkowy o obwodzie 567 cm w Kaplonosach (o nr ewid. 161), utworzony Rozporządzeniem Woj. Chełm, z 1992 r.~~
- ~~wiąz szypułkowy o obwodzie 467 cm w Kaplonosach (o nr ewid. 162), utworzony Rozporządzeniem Woj. Chełm, z 1992 r.~~

- dąb szypułkowy o obwodzie 412 cm w Kol. Zahajki (o nr ewid. 163), utworzony Rozporządzeniem Nr 76 Woj. Chełm z 1992 r. 1997 r.
- dąb szypułkowy o obwodzie 476 cm w Kol. Zahajki (o nr ewid. 163), utworzony Rozporządzeniem Nr 76 Woj. Chełm, z 1992 r. 1997 r.

~~Wskutek zniszczenia obiekty o numerach ewidencyjnych 131 i 162 przewidziane są do wykreślenia z ewidencji. W stosunku do pozostałych obiektów obowiązują zakazy określone w aktach prawnych nadających im status prawnej ochrony.~~

W stosunku do uznanego za pomnik przyrody głazu narzutowego, pomników przyrody ozn. nr 156, 157, 158, 160 i 163, a także zbiorowisk roślinnych, wprowadzone są zakazy:

- ~~niszczenia, rozbijania oraz uszkodzania,~~
- ~~zanieczyszczania terenu oraz wzniesienia ognia~~
- ~~dokonywania przeniesień oraz przesunięć~~
- ~~podkopywania oraz rozkopywania terenu~~
- niszczenia, uszkodzania i przekształcania obiektu;
- wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu, z wyjątkiem obiektów związanych z zabezpieczeniem przeciwpowodziowym,
- uszkodzania i zanieczyszczenia gleby,
- dokonywania zmian stosunków wodnych, jeżeli służą innym celom niż ochrona przyrody,
- likwidowania małych zbiorników wodnych, starorzeczy oraz obszarów wodno- błotnych,
- wylewania gnojowicy, z wyjątkiem nawożenia własnych gruntów rolnych,
- zmiany sposobu użytkowania ziemi,
- wydobywania do celów gospodarczych skał, w tym torfu oraz skamieniałości, w tym kopalnych szczątków roślin i zwierząt, a także minerałów i bursztynów;
- umyślnego zabijania dziko występujących zwierząt, niszczenia nor, legowisk zwierzęcych oraz tarłisk i złożonej ikry, z wyjątkiem amatorskiego połowu ryb oraz wykonywania czynności związanych z racjonalną gospodarką rolną, leśną, rybacką i łowiecką;
- zbioru, niszczenia, uszkodzania roślin i grzybów na obszarach użytków ekologicznych, utworzonych w celu ochrony stanowisk, siedlisk lub ostoi roślin i grzybów chronionych;
- umieszczania tablic reklamowych.

~~W stosunku do uznanego za pomnik przyrody dębu szypułkowego (nr 131) w Suchawie obowiązywały zakazy:~~

- ~~wycinania,~~
- ~~uszkodzania pomnika lub jego części,~~
- ~~umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków,~~
- ~~zanieczyszczania terenu i rozpalania ognisk w pobliżu pomnika,~~
- ~~zbioru kwiatów i owoców~~

~~W stosunku do pomników przyrody ozn. nr 156, 157, 158, 160, 161, 162 i 163, wprowadzone są zakazy:-~~

- ~~wycinania,~~
- ~~uszkodzania pomników lub ich części,~~
- ~~umieszczania tablic, napisów i innych znaków nie związanych z ochroną pomnika,~~
- ~~zanieczyszczania terenu, urządzania składowisk i rozpalania ognisk w obrębie rzutu korony pomnika,~~
- ~~wznoszenia i rozbudowy obiektów budowlanych w obrębie rzutu korony pomnika,~~
- ~~zbioru kwiatów i owoców.~~

W stosunku do uznanych za pomniki przyrody zbiorowisk roślinnych, wprowadzone są zakazy:

- ~~dokonywania wszelkich zmian naruszających warunki ekologiczne zbiorowisk,~~
- ~~wycinania, uszkodzania i niszczenia roślin, z wyjątkiem przypadków uzasadnionych potrzebami ochrony pomnika,~~

- ~~zbioru owoców i nasion,~~
- ~~niszczenia gleby,~~
- ~~zanieczyszczenia terenu oraz wzniesienia ognia,~~
- ~~umieszczania napisów, tablic i innych znaków nie związanych z ochroną pomnika,~~
- ~~zakładania i budowy urządzeń komunikacyjnych i technicznych.~~

Użytki ekologiczne

Na obszarze gminy istnieją następujące użytki ekologiczne, o łącznej powierzchni 81,3 ha, zostały one ustanowione Rozporządzeniem Wojewody Chełmskiego nr 74 z dnia 10.11.1998r. Ich obszar oraz obowiązujące w stosunku do nich przepisy zostały zaktualizowane Rozporządzeniem Wojewody Lubelskiego nr 138 z dnia 16.07.2002 r. (Dz.Urz. Woj. Lub. nr 80, poz. 1695):

- Użytek ekologiczny o nazwie „Adampol” o pow. 4,17 ha, obejmuje obszar śródleśnych bagien, torfowisk i łąk, położony w oddz. 125 d i 126 d, Leśn. Włod. Obręb Włodawa
- Użytek ekologiczny o nazwie „Suchawa” o pow. 9,67 ha, obejmuje obszar śródleśnych bagien, torfowisk i łąk, położony w oddz. 125 d i 126 d. Leśn. Włod. Obręb Włodawa położony w oddz. 183 d i 184 b, 184 m, 184 l i 195 a Leśn. Adampol i Suchawa, Obręb Włodawa
- Użytek ekologiczny o nazwie „Dolina rzeki Włodawki I” o pow. 5,80 ha. obejmuje obszar śródleśnych bagien torfowisk i łąk, położony w oddz. 197 i, o, 198 d, 199 h. j, k, 1, m, 200 l, m, n, o, Leśn. Suchawa, Obręb Włodawa
- Użytek ekologiczny „Dolina rzeki Włodawki II” o pow. 19,50 ha, obejmuje obszar śródleśnych bagien, torfowisk i łąk, położony w oddz. 232 i, 233 h, 233 k, 2333 n, 244 b, 245 a, 246 a, 247 a, 247 d, 248 a, Leśn. Brus, Szcześniki i Kołacze, Obręb Kołacze (użytek leży też na terenie gminy Stary Brus)
- Użytek ekologiczny „Bankowizna” o pow. 40,03 ha, obejmuje obszar śródleśnych bagien, torfowisk i łąk, położony w oddz. 127 c, 128 d, 129 d, 166 h, 167 b, 166 n, 168 m, i, 170 h, Leśn. i Marynki, Brus i Kamień, Obręb Kołacze (użytek leży też na terenie gminy Stary Brus)
- ~~Użytek ekologiczny o nazwie „Bagno Niedźwiedź” o pow. 10,96, obejmuje obszar śródleśnych bagien, torfowisk i łąk, położony w oddz. 261 c, 262 c, 262 d, 263 d, Leśn. Wisznice, Obręb Wisznice~~
- Użytek ekologiczny pod nazwą „Kaplony” o pow. 24,05 ha, obejmuje obszar śródleśnych bagien, torfowisk i łąk, położony w oddz. 207 d, 208 d, 214 b, 167 f, 246 d, 247 b, Leśn. Adampol, Siedliska i Kaplony, Obręb Wisznice.

W stosunku do obszarów uznanych za użytki ekologiczne, obowiązują następujące zakazy:

- niszczenia, uszkodzenia i przekształcania obiektu;
- wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu, z wyjątkiem obiektów związanych z zabezpieczeniem przeciwpowodziowym,
- uszkodzenia i zanieczyszczenia gleby,
- dokonywania zmian stosunków wodnych, jeżeli służą innym celom niż ochrona przyrody,
- likwidowania małych zbiorników wodnych, starorzeczy oraz obszarów wodno- błotnych,
- wylewania gnojowicy, z wyjątkiem nawożenia własnych gruntów rolnych,
- zmiany sposobu użytkowania ziemi,
- wydobywania do celów gospodarczych skał, w tym torfu oraz skamieniałości, w tym kopalnych szczątków roślin i zwierząt, a także minerałów i bursztynów;
- umyślnego zabijania dziko występujących zwierząt, niszczenia nor, legowisk zwierzęcych oraz tarłisk i złożonej ikry, z wyjątkiem amatorskiego połowu ryb oraz wykonywania czynności związanych z racjonalną gospodarką rolną, leśną, rybacką i łowiecką;
- zbioru, niszczenia, uszkodzenia roślin i grzybów na obszarach użytków ekologicznych, utworzonych w celu ochrony stanowisk, siedlisk lub ostoi roślin i grzybów chronionych;
- umieszczania tablic reklamowych.
- ~~wysypywania, zakopywania i wylewania odpadów lub innych nieczystości,~~
- ~~zaśmiecania obiektu i terenu wokół niego,~~
- ~~lokalizacji budownictwa lotniskowego poza miejscami wyznaczonymi w miejscowym planie~~

- ~~zagospodarowania przestrzennego;~~
- ~~budowy budynków, budowli, obiektów małej architektury mogących mieć negatywny wpływ na obiekt chroniony bądź spowodować degradację krajobrazu;~~

Lasy ochronne

Na podstawie ustawy o lasach, objęto ochroną na obszarach lasów państwowych:

- Lasy ochronne ogólnego przeznaczenia
- Lasy ochronne specjalnego przeznaczenia

W Nadleśnictwie Włodawa, na terenie gminy Wiryki lasy ochronne zostały one ustanowione Decyzją Nr 42 Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 30.07.1999 r. Ich powierzchnia nie przekracza 50% powierzchni lasów gospodarczych (wielofunkcyjnych). Spośród lasów ochronnych ogólnego przeznaczenia największą powierzchnię w gminie zajmują lasy wodochronne, do tej grupy należą lasy stanowiące ostoje zwierząt oraz cenne - stanowiące fragmenty rodzimej przyrody.

Spośród lasów ochronnych specjalnego przeznaczenia występują lasy na stałych powierzchniach badawczych i doświadczalnych oraz lasy wokół sanatoriów i uzdrowisk. Ustanowione lasy ochronne w rejonie sanatorium Adampol mają łączną powierzchnię 218,27 ha.

Na części lasów ochronnych kategorii ochrony nakładają się na siebie. Do lasów ochronnych na terenie gminy Wiryki należą:

* z obrębu Wisznice:

- lasy wodochronne - w oddziałach: 166-168, 173-183, 193-201, 203-208, 213- 215, 217, 219, 222, 25, 226, 230, 233, 234, 282;
- lasy wodochronne, stanowiące cenne fragmenty rodzimej przyrody, w oddziałach: 185, 187-190,
- lasy wodochronne, stanowiące ostoje zwierząt podlegającej ochronie gatunkowej, w oddziałach: 169-171, 177, 178, 209, 215, 217, 218, 220, 223, 235, 247, 248, 281;
- lasy wodochronne, stanowiące cenne fragmenty rodzimej przyrody oraz stanowiące ostoje zwierząt podlegającej ochronie gatunkowej, w oddziałach: 185- 188;
- lasy stanowiące cenne fragmenty rodzimej przyrody, w oddziałach 189, 190;
- lasy stanowiące cenne fragmenty rodzimej przyrody, stanowiące ostoje zwierząt podlegającej ochronie gatunkowej, w oddziale 188;
- a lasy stanowiące ostoje zwierząt podlegającej ochronie gatunkowej, w oddziałach: 169, 171, 209, 217, 218, 220, 231, 232, 235, 236, 247, 248, 255, 256, 259, 281;

* z obrębu Włodawa:

- lasy wodochronne - w oddziałach: 74, 75, 86, 87, 130, 147, 148, 152, 153, 164, 167, 169, 170, 182-184, 193-196, 203;
- lasy wodochronne, stanowiące cenne fragmenty rodzimej przyrody, w oddziałach: 197-201;
- lasy wodochronne, znajdujące się na stałych powierzchniach badawczych i doświadczalnych, w oddziale 148;
- lasy wodochronne, stanowiące ostoje zwierząt podlegającej ochronie gatunkowej, w oddziałach: 150-152, 167-169, 182;
- lasy stanowiące cenne fragmenty rodzimej przyrody, w oddziałach: 197-200;
- lasy stanowiące ostoje zwierząt podlegającej ochronie gatunkowej, w oddziałach: 82-85, 93-96, 105, 107-109;
- lasy położone w strefach ochronnych wokół sanatoriów i uzdrowisk, w oddziałach: 72, 76, 82-85, 93-96, 105, 107 -109;

*z obrębu Kołacze:

- lasy wodochronne - w oddziałach: 5, 6, 9, 10, 13-21, 24, 25, 30, 31, 35, 36, 40, 48, 59, 77, 79-81, 126-129, 146, 147, 163, 164, 166-168, 184, 185, 198, 204, 222, 223, 225, 226, 229;
- lasy wodochronne, stanowiące cenne fragmenty rodzimej przyrody, w oddziale: 243;
- lasy wodochronne, znajdujące się na stałych powierzchniach badawczych i doświadczalnych, w oddziale 164;
- lasy wodochronne, stanowiące ostoje zwierząt podlegającej ochronie gatunkowej, w oddziałach: 1A, 49, 70, 126, 127, 146, 147, 217;

- lasy stanowiące cenne fragmenty rodzimej przyrody, w oddziale: 233;
- lasy znajdujące się na stałych powierzchniach badawczych i doświadczalnych, w oddziale 221;
- lasy stanowiące ostoje zwierząt podlegającej ochronie gatunkowej, w oddziałach: 69, 70, 147,216,217;

7.8 Waloryzacja przyrodniczo - krajobrazowa, położenie w europejskich, krajowych i regionalnych systemach przyrodniczych i ochronnych

1) Obszary kwalifikujące się do objęte ochroną na podstawie dyrektyw Unii Europejskiej

Dyrektywa Rady 79/404/EEC z 1979 tzw. dyrektywa ptasia, Dyrektywa Rady 92/43 EEC z 1992. tzw. dyrektywa siedliskowa.

Dyrektywa Rady 92/43EWG z 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory oraz Dyrektywa 2009/147/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 30 listopada 2009 r w sprawie ochrony dzikiego ptactwa.

Wyniki badań przyrodniczych przeprowadzonych w ramach prac nad koncepcjami sieci ekologicznych (ECONET-PL, CORINE, NATURA 2000) dowodzą, że wartości przyrodniczo-krajobrazowe gminy dorównują innym, objętym prawną ochroną części Polesia. Do obszarów o randze międzynarodowej zaliczono:

- Projektowany Obszar Specjalnej Ochrony „Mosty-Zahajki” o symbolu PLB 060014
- Częstkową ostoję CORINE „Przełom rzeki Włodawki” (nr 230 g)

Najcenniejszy jest rejon zbiornika Zahajki. Stanowi biocentrum Poleskiego Obszaru Węzłowego z ECONET-PL, ze względu na walory ornitologiczne, aktualnie traktowany jest jako ostoja ptasia o randze krajowej. Występuje tu co najmniej 17 gatunków ptaków z Załącznika 1 Dyrektywy Ptasiej, tj. bączek, bąk, błotniak łąkowy, błotniak stawowy, bocian czarny, derkacz, gąsiorek, orlik krzykliwy, ortolan, podróżniczek, puchacz, rybi twa białowąsa, rybi twa czarna, trzmielojad, zielonka i żuraw. Z ptaków gniazdowych najliczniejszy jest perkoz rdzawy (90-160 par) a z przelotowych - batalion (do 1000 osobników).

Na tym terenie są spotykane cenne zbiorowiska leśne: ols porzeczkowy, łąg olszowo-jesionowy i grąd z gatunkami rzadkich i chronionych roślin w runie oraz gatunkami rzadkich zwierząt.

Ranga międzynarodowa walorów przyrodniczych doliny Włodawki uzasadniona jest występowaniem na jej terenie siedlisk kluczowych z aneksu 1 Dyrektywy Siedliskowej oraz gatunków flory i fauny objętych Dyrektywą Siedliskową i Dyrektywą Ptasią. Jest to również część gminy z krajobrazem zbliżonym do pierwotnego.

2) Obszary o walorach przyrodniczych w randze krajowej i regionalnej

Rangę krajową przyznano kompleksowi głównemu Lasów Włodawskich oraz strefie doliny Włodawki (z wyjątkiem najcenniejszej części przewidzianej do ochrony rezerwatowej jako ostoja cząstkowa CORINE), znajdującej się w granicach Poleskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Kompleks ten jest typowany do statusu Parku Krajobrazowego. W obrębie tego terenu zwracają uwagę zachowane w dość dużych fragmentach starorzecza oraz zabagnione odcinki dolinek rzecznych, będące przetrwalnikami przyrody zbliżonej do naturalnej.

Znaczenie przyrodnicze o wymiarze regionalnym posiadają tereny (pozostające poza zasięgiem istniejącej i projektowanej ochrony obszarowej) z ekosystemami łąkowymi i torfowiskowymi, które nie zostały poddane melioracjom. Najczęściej są to bagna śródleśne, bardzo rzadko – przyleśne.

3) Położenie w systemach przyrodniczych i ochronnych

1. W systemach ochronnych o randze światowej kluczowe znaczenie posiadają międzynarodowe rezerwaty biosfery. Stanowią one swoiste banki genów roślin i zwierząt w których bada się procesy ekologiczne zachodzące w całych ekosystemach. Południowa część gminy znajduje się w granicach utworzonego przez UNESCO w 2002 r. Rezerwatu Biosfery „Polesie Zachodnie”. Należąca do rezerwatu biosfery część gminy znajduje się w strefie C (tranzytowej), w której rygory ochronne są mniej restrykcyjne niż utworzonych poza gminą strefach A (rdzennej) i strefie B (buforowej).
2. Z obszaru gminy Wiryki do statusu tzw. ostoi ptasiej (OSO) typuje się tzw. Uroczysko Mosty - Zahajki, obejmujące dwa sąsiadujące ze sobą, niezbyt głębokie zbiorniki retencyjne oraz ich łąkowo-leśne otoczenie na łącznym obszarze 4 653 ha. Koncepcja sieci Natura 2000 została uwzględniona w Planie zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego (2002 r.).
3. Innym europejskim systemem przyrodniczym jest tzw. Europejska Sieć Ekologiczna (ECONET) - spójny przestrzennie i funkcjonalnie system reprezentatywnych i najlepiej zachowanych pod względem różnorodności biologicznej obszarów Europy, ogniwami są tu obszary węzłowe oraz korytarze ekologiczne. Jeden z takich obszarów węzłowych o randze międzynarodowej obejmuje większą część gminy (poza nim pozostają jedynie miejscowości Wiryki i Kaplonosy). Jest to tzw. Poleski Obszar Węzłowy ozn. w Krajowej Sieci Ekologicznej symb. 27 M. W obrębie tego obszaru na terenie gminy tzw. biocentrum stanowią zbiorniki Mosty i Zahajki wraz otoczeniem, natomiast jego pozostała część tworzy tzw. strefę buforową.
4. Kolejną siecią ekologiczną o randze międzynarodowej, której elementy wyodrębniają się na terenie gminy jest system CORINE. Tworzą go ostoje przyrody o istotnym znaczeniu dla europejskiego dziedzictwa przyrodniczego. Spośród 46 tzw. kompleksowych ostoi CORINE w województwie lubelskim jedna największa z nich (o pow. 135 436 ha) o nazwie Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie (nr 320) występuje na terenie gminy, obejmując ją niemal w całości.
5. Ze względu na konieczność zabezpieczenia przed degradacją terenów o istotnym znaczeniu dla dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego oraz bardzo atrakcyjnych dla turystyki krajobrazowej, a także w celu skoordynowanego udostępnienia dla niej terenów położonych po obu stronach granicy, powstała koncepcja transgranicznych obszarów chronionych. W tej części regionu na pograniczu polsko-ukraińskim nosi nazwę Transgranicznego Obszaru Chronionego „Polesie Zachodnie” obszar ten obejmuje gminę Wiryki w całości.
6. Gmina w regionalnym ruszcie ekologicznym posiada znaczenie węzłowo-tranzytowe. W układzie regionalnym w rejonie gminy identyfikowane są dwa, o dużym potencjale, węzły ekologiczne: wodny - związany ze zbiornikami Mosty i Zahajki oraz leśny -- tworzony przez Lasy Włodawskie. Dolinnymi obrzeżami gminy przebiegają korytarze ekologiczne o znaczeniu regionalnym:
 - północny, związany z dolinami Hanny i Zielawy, łączący węzeł wodny tworzony przez sosnowieckie jeziora i stawy z węzłem dolinnym w rejonie ujścia Hanny do Ługu
 - południowy, związany z doliną Włodawki, zapewniający łączność poliekosystemowego węzła ekologicznego, funkcjonującego w rejonie Poleskiego Parku Krajobrazowego z węzłem hydrograficznym Bugu i Włodawki.
7. Położenie gminy w regionalnym systemie ochrony wód. Z uwagi na niezbyt duże zasoby wód podziemnych, większa część obszaru gminy znalazła się poza wyznaczonymi na Lubelszczyźnie Głównymi Zbiornikami Wód Podziemnych. Jedynie dolinę Włodawki uważa się za obrzeże Głównego Zbiornika Wód Podziemnych 407 (chełmsko-zamojskiego). W przyszłości na podstawie ustawy prawo wodne przewiduje się ustanowienie obszaru ochronnego tego zbiornika. Jednak ze względu na walory hydrograficzne identyczną ochronę prawną zakłada się w odniesieniu do całego dorzecza Włodawki.

4) Ekologia krajobrazu

1. Krajobraz posiada określoną strukturę ekologiczną, a jej podstawową jednostką funkcjonalno-przestrzenną jest ekosystem. W krajobrazie przyrodniczym gminy funkcjonują ekosystemy: polne (agrokompleksy), leśne, wodne, ekosystemy zadarnione naturalne i słabo przekształcone, zadarnione antropogenicznie przekształcone i ekosystemy antropogeniczne.

Powierzchniowo przeważają ekosystemy leśne, odznaczają się największym spośród innych występujących w gminie ekosystemów potencjałem ekologicznym (zasobnością biomasy), wśród nich najcenniejsze pod względem przyrodniczym są przede wszystkim łągi jesionowo-olsowe, olsy porzeczkowe w kompleksie leśnym „Ochoża”, fragmenty grądów i dębów na żyznych glebach oraz zbiorowisk borowych na suchych siedliskach. Niewielkie lasy i zagajniki znajdują się pod silną presją otoczenia, najczęściej rolniczego lub turystycznego, charakteryzują się strukturą typową dla strefy ekolonalnej lasu, ich znaczenie ekologiczne polega na dużej roli w utrzymaniu różnorodności biologicznej terenów polnych.

Bardzo ważną funkcję w krajobrazie odgrywają ekosystemy wodne, za taki uznano zbiornik retencyjny „Zahajki”. Podstawowymi składnikami ich biocenoz są: roślinność wodna oraz ichtiofauna i bogata awifauna.

Istotną rolę w utrzymaniu krajobrazu odgrywają ekosystemy zadarnione naturalne i słabo przekształcone. Ekosystemy te współtworzą zbiorowiska szuwarowe i torfowiskowe, a także zbiorowiska ubogich muraw. Zbiorowiska siedlisk wilgotnych koncentrują się w kompleksie leśnym „Ochoża”, w sąsiedztwie zbiornika Zahajki oraz w dolinie Włodawki. Zbiorowiska murawo we wykształciły się na suchych grądach oraz śródleśnych i śródpolnych wydmach, głównie w kompleksie Lasów Włodawskich. Ekosystemy zadarnione spotykane są w całej gminie, głównie w rejonie Wyrzyk i Horostyty. Ich łączną powierzchnia jest niewielka, czasem towarzyszą im zbiorowiska zaroślowe, od strony rzeki składające się z wiklin nadrzecznych.

Na przeciwległym biegunie struktury ekologicznej krajobrazu znajdują się ekosystemy antropogeniczne. Należą do nich: ekosystemy zdegradowane, za które można uznać tereny zabudowy zagrodowej oraz ekosystemy zdewastowane, którymi są większe tereny poeksploatacyjne.

2. Funkcjonowanie krajobrazu na poziomie ponadekosystemowym odbywa się w obrębie jednostek ekologicznych zwanych fizjocenozy. W podziale fizyczno-geograficznym fizjocenozy wyższego rzędu odpowiadają mikroregiony - tzw. makrokompleksy krajobrazowe. W rejonie gminy Wyrzyki zidentyfikowano, następujące makrokompleksy:
 - „Dolina Dolnej Włodawki”, obejmujący zalewowe dno doliny Włodawki; jest to jedyna na terenie gminy fizjocenoza o krajobrazie stabilnym, ze względu na dominację ekosystemów zbliżonych do naturalnych (łąkowych, torfowiskowych i leśnych). Potencjalnym zagrożeniem jest murszenie torfów oraz zakrzaczanie i zadrzewienie łąk.
 - „Wyrzyki” - obejmujący środkowo-południową, wysoczyznową część gminy o leśno-polnej strukturze ekologicznej. W części zachodniej struktura fizjocenozy odznacza się mozaikowym, leśno-polno-łąkowym charakterem. Krajobraz jest tu niestabilny ze względu na drobnoprzestrzenną strukturę ekologiczną, silnie podatny na degradację (Lipówka, Horostyta, Zahajki). W części wschodniej krajobraz jest dość stabilny, charakteryzuje się występowaniem rozległych i zwartych kompleksów leśnych i udziałem gleb dość odpornych na degradację. Zagrożeniem jest marginalizacja gruntów przyleśnych.
 - „Górna Hanna” obejmujący szeroką, na terenie Garbu Włodawskiego i bardzo wąską na terenie Zakłęstości Sosnowickiej dolinę Hanny; jest fizjocenozą dolinną odznacza się łąkowo-leśną strukturą ekologiczną. Niestabilność krajobrazu spowodowana jest drastycznie naruszonymi stosunkami wodnymi (nadmierne odwodnienie). Narastającym zagrożeniem jest eutrofizacja siedlisk.
 - „Krasówka” obejmuje północno-wschodni zakątek gminy o charakterze polno-leśnym; rozciąga się na terenie nadzalewowej Hanny pomiędzy Dołhobrodami, a Kaplonosami

Kol. Krajobraz charakteryzuje się urozmaiconym gatunkowo drzewostanem i jest dość stabilny.

- „Opole - Zahajki - Sosnowica” obejmujący północną część gminy, jest silnie rozczłonkowaną bagienną fizjocenozą, charakterystyczną dla Zakłęsłości Sosnowickiej. Odznacza się łąkową strukturą ekologiczną o niestabilnym krajobrazie z uwagi na drastyczne naruszenie stosunków wodnych. Realnym zagrożeniem wynikającym z odwodnienia torfowisk jest murszenie torfów.

8. Uwarunkowania kulturowe

8.1 Uwarunkowania wynikające ze stanu krajobrazu kulturowego

1. Krajobraz kulturowy gminy ukształtowany w wyniku wielowiekowych przekształceń obszaru o wybitnie leśnym charakterze, pokrytego dość gęstą ale stosunkowo słabo dostępną siecią rzeczną, zachował te cechy po czasy współczesne. Gmina należy do najbardziej lesistych w województwie lubelskim, a układ największych kompleksów leśnych niemal nie zmienił się od k. XVIII w., poza częścią północno - zachodnią (por. mapa woj. lubelskiego R. Perlhesa z 1786 r.). Wymienione cechy środowiska przyrodniczego ograniczyły rozwój osadnictwa a głównym czynnikiem kulturotwórczym stały się trakty handlowe i strategiczne. Przebiegały one poza obszarem gminy, ale ich lokalne odgałęzienia Parczew - Kodeniec - Włodawa (obecna droga wojewódzka nr 818) oraz Ostrów - Sosnowica - Wisznice przecinały jej teren i krzyżowały się w królewskiej wsi Krzywowierzba, powstałej już w XV w. Trakty te nie odegrały we wczesnym średniowieczu większej roli w rozwoju sieci osadniczej. Rozwój osadnictwa można powiązać natomiast z lokacją Włodawy, położonej na trasie „ruskim” i powstaniem dróg między głównymi miejscowościami regionu, z Parczewem i Wisznicami, które stały się w okresie od XVI - pocz. aż do pocz. XX w. głównymi elementami sieci drożnej gminy. W ich ciągu powstały wsie Lipówka, Lubień, niemniej rozwój osadnictwa następował dość wolno. Dopiero XVII i XVIII w. przyniosły kolejno rozwój lokalnych powiązań komunikacyjnych, następnie powstanie zespołów folwarcznych Lipówka, Kaplonosy, Horostyta, w XVIII w. wsi Wiryki na skrzyżowaniu traktu do Suchawy. Wraz z rozwojem osadnictwa nastąpił karczunek lasów, powiększenie terenów polnych i łąk (w miejscu dawnych bagien), a w XIX w. rozproszenie zabudów wsi na tereny rolne. Główna współczesna droga krajowa relacji Lublin - Włodawa (nr 82) powstała dopiero na pocz. XX w., wytrasowana przez zwarty kompleks leśny, po obrzeżu wschodniej części gminy - nie odegrała niemal żadnej roli w rozwoju ruralistyki. W nawiązaniu do tego traktu wzniesiony został jedynie pałac myśliwski Zamojskich w l ćw. XX w. wraz z usytuowanym na zachód od niego zespołem gospodarczym.
2. Osadnictwo na obszarze gminy skupia się wyłącznie we wsiach, nie występują tu miasteczka z właściwymi im układami urbanistycznymi. Wsie prezentują wyłącznie typ jednodrożnej ulicówki. Wśród nich wyróżnia się dość zwarta, sytuowana głównie szczytowo „ukośnie” do drogi zabudowa głównej miejscowości gminy -Wiryki. Znaczny stopień zachowania tradycyjnego, drewnianego budownictwa ludowego, usytuowanie chałup w jednej linii zabudowy, bogate zdobnictwo głównie okien (obramienia, nadokienniki, okiennice, ganki) stosunkowo niski udział zabudowy współczesnej, wielkokubatorowej i murowanej, jednolita linia grodzienia (w którym dominują płoty sztachetowe, rzadziej siatka) - stanowią o wysokich walorach kulturowych wsi. Podobne cechy, choć bardziej rozluźnioną zabudowę, prezentują wsie Lubień, Horostyta i Krzywowierzba z licznie zachowanymi obiektami drewnianego budownictwa ludowego (chałupy, zagrody, lamusiki, żurawie). Mniej licznie zachowały się obiekty budownictwa ludowego we wsiach Kaplonosy i Zahajki. Na pozostałym obszarze gminy, gdzie osadnictwo kształtowało się na terenach po folwarcznych w wyniku parcelacji majątków, zabudowa sytuowana jest dość chaotycznie i nie posiada cech tradycyjnego budownictwa, a na terenach d. PGR uzupełniona jest

budownictwem wielorodzinnym, które stanowi wyjątkowy dysonans w krajobrazie wsi.

3. Peryferyjne położenie gminy w stosunku do dużych miast i najważniejszych dróg regionu, struktura demograficzna, utrzymanie rolniczego charakteru gminy - współdecydują o tym, że przemiany w tradycyjnym krajobrazie kulturowym wsi zachodzą tu stosunkowo wolniej. Niemniej zagrożeniami dla jej tożsamości są: wypieranie drewnianej zabudowy mieszkaniowej głównie z pocz. XX wieku przez zabudowę murowaną wielokondygnacyjną, nie nawiązującą do form tradycyjnych, pokrycie drewnianego budownictwa głównie eternitem, gradzenie działek elementami prefabrykowanymi. Pozytywną tendencją wyróżniającą gminę jest koncentracja zabudowy we wsiach i jej nie rozpraszanie na terenach polnych.

8.2 Uwarunkowania wynikające ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej

1. Gmina jest stosunkowo mało zasobna w obiekty o najwyższych walorach zabytkowych. Z czterech zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru WUOZ wyróżnia się wartościami architektonicznymi, stopniem zachowania i jednorodnością formy zespół rezydencjonalny w Adampolu, wzniesiony na początku XX w. Ten pałac myśliwski Zamoyskich jest chroniony wraz z otoczeniem a więc pozostałościami bramy wjazdowej i figurą NMP przeniesioną z pałacu w Różance. Zespół pałacowy otoczony jest lasem sosnowym, pierwotnie stanowiącym tzw. park krajobrazowy, przez który prowadzi główny wjazd od drogi Lublin – Włodawa. Układ alejek d. parku jest zupełnie nieczytelny, natomiast główna droga najazdowa powinna być objęta ochroną konserwatorską jako element historycznego założenia. Brak ekspozycji zespołu oraz jego obecna funkcja (Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej Gruźlicy i Chorób Płuc), powodują umniejszenie rangi tego zabytku w krajobrazie kulturowym gminy. Obecność w nim pozostałych rejestrowych zabytków - XVII wiecznej cerkwi w Horostycie, z drewnianą XIX wieczną dzwonnica, chronionej w granicach cmentarza przycerkiewnego powstałego w 1843 roku oraz cmentarza prawosławnego w Lubieniu, z b. cennymi nagrobkami (marmur biały i czarny, piaskowiec i żeliwo), jest świadectwem wielowyznaniowości społeczności gminy i koegzystencji na tym pogranicznym obszarze Polesia wielu kultur i narodów. Cerkiew w Horostycie w otoczeniu starodrzewu stanowi dominantę architektoniczną, eksponowaną od południowego zachodu. Tradycje unickie a następnie prawosławne posiada również druga zachowana na obszarze gminy cerkiew w Suchawie o bogatej, wielkokopułowej bryle i bizantyjskim wystroju ścian zewnętrznych. Cerkiew powstała na początku XX wieku i nie ma zachowanych elementów wystroju wnętrza. Obecnie funkcjonuje jako kościół rzymsko-katolicki i współtworzy wraz z d. plebanią (przekształconą na szkołę) i położonym na zalesionych zboczach Włodawki cmentarzem prawosławnym - niezwykle harmonijny, pięknie eksponowany zespół sakralny, otoczony świerkowym starodrzewem. Wyróżnieniem krajobrazu kulturowego gminy i świadectwem wpływów prawosławia są wyjątkowo licznie zachowane cmentarze prawosławne (poza wyżej wymienionymi - 6). Nieczytelny i zatarły przez samosiewy układ, ogólnie zły stan nagrobków i ogrodzeń (poza cmentarzem w sąsiedztwie cerkwi w Horostycie) kwalifikuje te obiekty do działań rewaloryzacyjnych. Jako czynne cmentarze określa się cmentarze w Horostycie i Kaplonosach,
2. Istniejące na terenie gminy 2 obiekty sakralne rzymsko-katolickie mają późną XX- wieczną proveniencję i powstały w miejsce wcześniejszych filialnych obiektów (kaplica, cerkiew). Z nich jedynie modernistycznym kościół rzymsko-katolicki w Lubieniu, powstały w 1939 r. objęty jest ewidencją WUOZ. Ten jednowieżowy obiekt stanowi dominantę w krajobrazie, Funkcjonuje jako lokalne miejsce kultu z „cudownym" obrazem Matki Bożej, przywiezionym w XVII w. przez hr Pocięja, a pierwotnie usytuowanym w drewnianej kapliczce w Wyrkach. Naprzeciw kościoła znajdują się cmentarz rzymsko-katolicki, również figurujący w ewidencji

zabytków. Należy on do młodszych cmentarzy - założony został w 1919 roku. Cmentarz otoczony jest murem ażurowym z cegły. Niewielką grupę stanowią cenniejsze nagrobki (piaskowiec, żeliwa), dość liczne są ciekawe krzyże drewniane. Usunięcie starych drzew w latach 90-tych niekorzystnie wpłynęło na jego wygląd. Drugi kościół rzymsko-katolicki w Wyrykach wzniesiono w latach 90-tych XX wieku. Jest to obiekt stosunkowo drobnoskalowy, posadowiony w obniżeniu terenowym, w otoczeniu zieleni niskiej z powyższych względów nie stanowi dominanty architektonicznej a jedynie akcent w ciągu zabudowy. Wśród współczesnych obiektów kultury należy wymienić ponadto prawosławną kaplicę filialną pw. św. Olgi w Kaplonosach. Nielicznie są zachowane w gminie kapliczki - dwie z nich są objęte ewidencją - w Wyrykach Połud i Zahajkach, niemniej nie mają znaczących wartości zabytkowych. Kapliczka w Wyrykach Połud została przebudowana i pozbawiona XIX wiecznej figury św. Nepomucena, kapliczka w Zahajkach pochodzi z okresu międzywojennego. Typowe dla obszaru są kapliczki połączone z krzyżem (np. w Wyrykach - Woli czy Lubieniu), które podobnie jak liczne drewniane krzyże wymieniane są na nowsze. Jako element współczesnego krajobrazu kulturowego podkreślają tradycję miejsca.

3. Skromnie reprezentowane są również w gminie obiekty użyteczności publicznej. Z trzech szkół pochodzących z początku XX wieku figurujących na liście obiektów ewidencyjnych wyróżnia się eklektycznym zdobnictwem, murowana szkoła w Lubieniu. Podobnie jak drewniana szkoła w Horostycie jest nieużytkowana. Podstawową formą ochrony opuszczonych budynków jest adaptacja do nowych funkcji. Nowego, prywatnego właściciela ma szkoła w Krzywowierzbie o bardzo skromnych wartościach zabytkowych. Podobnie jak w pozostałych przypadkach najistotniejsze jest przywrócenie jej użytkowania w formie nie kolidującej z pierwotną. Większość obiektów techniki i architektury przemysłowej (młyny, wiatraki, kuźnie, gorzelnie, itp.) nie istnieje. Z zachowanych należy wymienić 3 wiatraki koźlaki z których pochodzący z k. XIX. W Wyrykach Adampolu wpisany jest do rejestru zabytków. Pozostałe w Wyrykach - Adampolu i Lubieniu z początku XX w. są w stanie ruiny i przy braku nowego użytkownika podzielą los istniejących do niedawna wiatraków w Kol. Horostyta, w Kaplonosach i Krzywowierzbie. Z istniejących od początku wieku cegielni w Dobropolu do dziś zachowały się pozostałości drewnianych wiat. Z licznej ongiś zabudowy folwarcznej o funkcjach przemysłowych zachowała się murowana gorzelnia i magazyn spirytusu na terenie d. Folwarku w Kaplonosach. Dawna elektrownia w przypałacowym, zespole folwarcznym w Adampolu została przebudowana. Żaden z wymienionych obiektów architektury przemysłowej nie pełni pierwotnej funkcji, opuszczone podlegają szybkiej degradacji.
4. Obszar gminy stosunkowo wolno zagospodarowywany i stanowiący własność kilku właścicieli intensywniej zagospodarowywany był od XVIII w. Wówczas zaczęły powstawać Folwarki: Lipówka, Kolonia Kaplonosy, Kolonia Horostyta a następnie Wyryki Kolonia, Zahajki, Suchowola, Ignaców, Krzywowierzba. Niektóre z nich jak Lipówka po parcelacji majątków i akcji uwłaszczeniowej przestały istnieć już na pocz. XX w. Nie zachowały się również oznaczone na XIX - wiecznej kartografii folwarki Ignaców, Krzywowierzba. Reliktowe zachowane są natomiast: Folwarki w Zahajkach - szczątkowe nasadzenia i b. dekoracyjny dom mieszkalny, w Wyrykach Koloni - pozostałości zabudowy folwarcznej (czworak i dwunastorak) wpisane do ewidencji zabytków, obecnie zrujnowane i opuszczone. W Horostycie Kolonii nie zachował się żaden obiekt poza przebudowanym lamusem. Nadal czytelny jest układ dawnego parku z b. zdewastowaną zielenią, alejami i stawem, stanowiący własność prywatną. Najlepiej zachowane są obiekty w Folwarku Kaplonosy Kolonia - to wspomniana wyżej gorzelnia i magazyn spirytusu oraz przebudowane chlewnie i obory. Folwark zagospodarowany na funkcje PGR-u w latach 70-tych został przekształcony poprzez uzupełnienie zabudową wielorodzinną i budynkami gospodarczymi. Zachowany pozostał układ dawnej alei ze stosunkowo młodymi nasadzeniami. Podobne przekształcenia miały miejsce w folwarku w Adampolu i Suchawie. W zespole adampolskim zachowały się budynki wybudowane ok. 1930 r. - wozownia, dwie

stajnie, elektrownia oraz stara i nowa leśniczówka - figurujące w ewidencji zabytków.

Z nich jedynie nowa leśniczówka została odremontowana, stara jest opuszczona, zaś pozostałe budynki zmieniły sposób użytkowania. Zespół folwarczny stracił swój kontekst przestrzenny poprzez realizację w sąsiedztwie zabudowy wielorodzinnej i jednorodzinnej. Przekształcenia o podobnym charakterze nastąpiły na terenie dawnego folwarku w Suchawie, gdzie oprócz PGR-owskich budynków gospodarczych powstały wielorodzinne bloki i chaotycznie sytuowana zabudowa jednorodzinna i gospodarcza. Relikty historycznego założenia to niszcząca zieleń, z której ostatnio pomnikowy dąb uległ zniszczeniu i budynek użytkowany na funkcje administracyjne, o cechach zabytkowych (forma, detal). Poza obiektami z folwarku w Adampolu i Wyrkach Kolonii w ewidencji nie uwzględniono pozostałości innych Folwarków. Ze względu na ich znaczenie dla zagospodarowania obszaru gminy przez zapoczątkowanie procesów osadniczych i tworzenia wzorców architektonicznych zabudowy - wydaje się zasadne objęcie ich pozostałości ochroną planistyczną (pośrednią ochroną konserwatorską).

5. Podobne znaczenie dla tożsamości krajobrazu kulturowego mają miejsca pamięci - świadectwo wydarzeń głównie z okresu II wojny światowej i lat powojennych. Jedynie usytuowany przy leśnym dukcie pomnik gajowego wystawiony dla upamiętnienia zasług przez właściciela majątku pochodzi z pocz. XX w. Pozostałe usytuowane przy drodze Lublin - Włodawa nie mają wartości architektonicznych ale upamiętniają ks. Marcelego Weissa proboszcza parafii Lubień, zamordowanego w 1940 r., bitwę oddz. żołnierzy AK „Jaremy” z 1944 r., pomordowanych przez UB w 1949 r. Henryka i Stanisława Kucharuków, Bolesława Kotnarowskiego - komendanta powiatowego MO zamordowanego przez bandę w 1949 r. oraz pomnik milicjanta w Wyrkach, zamordowanego w 1950 r. W Adampolu znajduje się miejsce pamięci - mogiła zbiorowa pomordowanych żydów, które jako jedyne jest uwzględnione w ewidencji zabytków. Wymienione obiekty wskazuje się do objęcia ochroną konserwatorską jako świadectwo historii najnowszej.
6. Odrębną grupę stanowią zabytki architektoniczne. Teren gminy Wyrki znajduje się w obrębie następujących obszarów AZP: 69-88, 69-89, 70-87, 70-88, 70-89, 70-90, 71-88, 71-89, 71-90, 72-88, 72-89, 72-90. Gmina nie została jednak dobrze rozpoznana archeologicznie, gdyż do ubiegłego roku przebadano powierzchnią metodą Archeologicznego Zdjęcia Polski jedynie 10 spośród ww. obszarów, natomiast stanowiska archeologiczne zewidencjonowano jedynie dla sześciu. Na jedynym obszarze AZP 71-90 znajduje się duży zajęty przez las, wschodni fragment obszaru gminy i tu stanowisk z miejscowości należących do gminy nie stwierdzono. Stanowisk nie zewidencjonowano również na obszarach 70-90 (wschodni fragment gmin), 72-88 (południowo-zachodni fragment) i 72-90 (południowo-wschodni fragment). Nie przebadano obszarów AZP: 70-87, 70-88. Na podstawie analizy sześciu obszarów AZP, w obrębie których znajdują się poszczególne miejscowości z terenu gminy, można zauważyć, że stosunkowo dobrze rozwinięta sieć wodna umożliwiła dzięki korzystnym warunkom rozwój osadnictwa przede wszystkim pradziejowego na tym terenie. Ważną rolę dla rozwoju osadnictwa odegrała rzeka Włodawka i jej dopływy w postaci niewielkich cieków. Wiele punktów osadniczych skupiło się w dolinach rzecznych. Podczas prospekcji terenowej zarejestrowano natomiast wiele stanowisk najstarszych o niesprecyzowanej chronologii i niepowiązanych z właściwą jednostką kulturową funkcjonującą w ówczesnym krajobrazie. Powyższa sytuacja utrudnia rozpoznanie sposobu w jaki kształtowała się sieć osadnicza i rekonstrukcję zasiedlenia w poszczególnych okresach dziejowych na terenie gminy Wyrki. Można na podstawie pojedynczych znalezisk powierzchniowych materiałów zabytkowych przypuszczać, że na terenach należących obecnie do gminy Wyrki pierwsi osadnicy pojawili się w środkowej epoce kamienia - w mezolicie. Osadnictwo najstarsze jest na terenie gminy stosunkowo dobrze udokumentowane. Penetracja osadnicza nasiliła się prawdopodobnie w młodszej epoce kamienia - w neolicie, w tym okresie bowiem mamy do czynienia z rozwojem sieci osadniczej, czytelnym na podstawie jednak niewielkiej liczby zarejestrowanych punktów osadniczych, reprezentującym m.in. kulturę amfor kulistych, kulturę pucharów lejkowatych,

kulturę ceramiki sznurowej, tzw. neolit strefy leśnej. Czytelna sieć osadnicza, powstała we wczesnej epoce brązu i epoce brązu, a wówczas utworzyły ją punkty osadnicze ludności kultury łużyckiej oraz kultury trzcinieckiej. Równie intensywnie tereny te zasiedlone we wczesnym średniowieczu. Podstawowych informacji o rodzaju stanowisk dostarczyły zebrane z powierzchni zabytki archeologiczne w postaci ceramiki, przedmiotów krzemiennych, fragmentów kości ludzkich. W przeważającej większości są to stanowiska o małej powierzchni do 1 ha. Wytypowano je na podstawie zespołów zabytkowych z dużą ilością materiału i określono jako osady prawdopodobne i osady. Bardzo często są to stanowiska wielokulturowe, co świadczyć może o intensywnej penetracji osadniczej i konsekwentnym zasiedlaniu w różnych okresach dziejów miejsc o warunkach szczególnie sprzyjających osadnictwu. Nagromadzenie tych stanowisk na terenie gminy Wiryki jest duże. Wiele stanowisk ulega powolnemu zniszczeniu wskutek systematycznej uprawy pól, postępujących naturalnych procesów erozyjnych jak i eksploatacji piasku.

7. Krajobraz kulturowy gminy jest odzwierciedleniem historycznego rozwoju osadnictwa i kultury grup narodowych i wyznaniowych - zamieszkujących ten obszar na przestrzeni wieków. Harmonizuje ze środowiskiem przyrodniczym i poprzez materialne i niematerialne zasoby daje świadectwo historii tej ziemi.

. III. KIERUNKI ROZWOJU I ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY

1.1 Założenia ogólne

Ustala się, następujące zasady zagospodarowania gminy:

- 1) ochrona środowiska przyrodniczego i krajobrazu kulturowego,
- 2) harmonizowanie celów ochronnych, ekologicznych, społecznych i technicznych na zasadzie zrównoważonego rozwoju, wiążące się z:
 - poprawą stanu i odporności środowiska przyrodniczego, wzmocnienie jego potencjału,
 - poprawą estetyki i ładu przestrzennego,
 - utrzymaniem zasobów kulturowych,
- 3) kompleksowe podejście do prawnych i programowych podstaw rozwoju, uwzględniające:
 - uwarunkowania zewnętrzne, wynikające z ustaleń planu zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego, z regionalnych i lokalnych powiązań ekologicznych, społecznych, gospodarczych, komunikacyjnych i infrastrukturalnych,
 - respektowanie ograniczeń i preferencji w zagospodarowaniu, określonych dla obszarów objętych ochroną prawną na podstawie przepisów szczególnych, rozszerzenie zakresu ochrony prawnej obiektów i obszarów, wyróżniających się szczególnymi walorami dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego,
 - niezbędną modernizację zagospodarowania w dostosowaniu do obowiązujących standardów, m.in. związanych z integracją europejską, u realizacji polityki przestrzennej, spójnej ze strategią rozwoju gminy, ustalających program zadań długookresowych i operacyjnych rozwoju gminy.

1.2 Cele strategiczne

Wiodącym celem rozwoju i zagospodarowania przestrzennego gminy jest ukształtowanie zrównoważonego rozwoju, osiągnięcie wyższej pozycji ekonomicznej gminy pozwalającej na poprawę warunków życia mieszkańców, przy jednoczesnym zachowaniu zasobów i walorów środowiska kulturowego oraz trwałości funkcjonowania procesów przyrodniczych.

Generalnie gmina powinna poprawić swoją pozycję w regionie pod względem gospodarczym, kulturalnym i rekreacyjnym. Podstawą ugruntowania pozycji jest wykorzystanie naturalnych zasobów i walorów przyrodniczo - krajobrazowych gminy oraz wzbogacenie i zróżnicowanie jej funkcji gospodarczych. Założeniem jest rozwój osady gminnej jako lokalnego ośrodka usług i przedsiębiorczości, urozmaicenie bazy ekonomicznej i usługowej gminy.

Osiągnięcie celu określa się przez:

- Wykorzystanie położenia w obszarze Polesia Zachodniego, w rejonie Pojezierza Łęczyńsko - Włodawskiego dla rozwoju funkcji turystyczno - usługowych,
- Ochronę walorów klimatu Lasów Włodawskich dla zapewnienia stabilnych warunków funkcjonowania specjalistycznego ośrodka sanatoryjnego leczenia gruźlicy i chorób płuc,
- Rozwój nieuciążliwych form drobnej przedsiębiorczości, usług i rzemiosła, zwłaszcza w ośrodku gminnym,
- Wykorzystanie położenia gminy w obszarze Polesia jako zaplecza rekreacji przez rozwój agroturystyki, w powiązaniu z modernizacją niskotowarowych gospodarstw wiejskich,
- Restrukturyzacja i modernizacja zespołów produkcyjnych po wielkotowarowych gospodarstwach hodowlanych, na funkcje mniej kolizyjne, produkcyjne i usługowe,

- Rozwój rolnictwa, wykorzystujący predyspozycje glebowe i agroklimatyczne, szczególnie działów wykorzystujących użytki zielone (hodowla) i zbiorniki wodne (gospodarka rybacka) oraz innych ekologicznie uwarunkowanych kierunków produkcji rolnej,
- Podniesienie standardu obsługi ludności,
- Wykorzystanie predyspozycji naturalnych gminy do rozwoju funkcji gospodarczych w oparciu o zasoby leśne (przetwórstwo runa leśnego, drobne przetwórstwo drewna, rzemiosło), tworzenie racjonalnej gospodarki prywatnych zasobów leśnych (hodowla zwierząt łownych, ekoturystyka),
- **rozwój alternatywnych źródeł energii - zespołów elektrowni wiatrowych.**

2. Cele rozwoju przestrzennego

Głównymi determinantami kształtowania struktury przestrzennej gminy, określającymi zakres i kierunki zagospodarowania są:

- Kształtowanie ładu przestrzennego przez ochronę terenów otwartych i struktury terenów zabudowanych - zachowanie zwartej struktury osadniczej terenów wiejskich, dążenie do intensyfikacji zabudowy, krystalizowanie i integracja funkcjonalno - przestrzenna jednostek osadniczych,
- Planowany wzrost ośrodka gminnego i kształtowanie Wiryk jako osady, atrakcyjnego ośrodka administracyjno-usługowego,
- Dostosowanie drogi krajowej nr 82 do parametrów drogi klasy „GP” (głównej ruchu przyspieszonego), drogi wojewódzkiej nr 812 do parametrów klasy „GP” (głównej ruchu przyspieszonego), ~~zaś drogi wojewódzkiej nr 818 do parametrów drogi klasy „G” (głównej)~~,
- Poprawa i usprawnienie wewnętrznych powiązań oraz obsługi komunikacyjnej obszaru gminy, przez korektę układu drogowego i rozbudowę sieci dróg lokalnych, dostosowanie układu wewnętrznego do potrzeb i rozmieszczenia zabudowy oraz funkcji gospodarczych gminy, z uwzględnieniem wymogów ekologicznych, bezpieczeństwa ruchu i technicznych,
- Rozwój infrastruktury turystycznej, umożliwiającej ekspozycję walorów przyrodniczo-krajobrazowych gminy i rozwój rekreacji,
- Kształtowanie lokalnego systemu ekologicznego w powiązaniu, systemem regionalnym, opartego szczególnie na ochronie dolin rzek oraz obszarów leśnych jako podstawy struktury przestrzennej, warunkującego harmonizację procesów urbanizacyjnych i inwestycyjnych z ochroną środowiska przyrodniczego i kulturowego;
- Objęcie ochroną prawną i planistyczną wszystkich obiektów i obszarów cennych przyrodniczo i kulturowo, a przede wszystkim dowartościowanie dziedzictwa kulturowego gminy;
- Ochrona walorów środowiska i zasobów wód podziemnych wynikająca z uwarunkowań regionalnych, poprawa bilansu wód powierzchniowych, kształtowanie racjonalnej gospodarki wodno-ściekowej,
- Wzbogacenie oferty funkcji usługowo - produkcyjnych w gminie, rozwój usług publicznych i komercyjnych, szczególnie w zakresie kultury, profilaktyki, sportu i rekreacji, gastronomii;
- Przekształcenie zdegradowanej bazy obsługi rolnictwa, przez jej modernizację, rozwój różnych form przedsiębiorczości, w tym funkcji zaopatrzenia, zbytu, produkcyjno-usługowych,
- **rozwój alternatywnych źródeł energii - zespołów elektrowni wiatrowych.**

2.1 Kierunki zmian w strukturze przestrzennej gminy oraz w przeznaczeniu terenu

Obszar gminy cechuje zasadniczo zharmonizowana struktura przestrzenna, w zakresie przeznaczenia terenu i naturalnych uwarunkowań przyrodniczych, ta wartość ukształtowana w procesie historycznego rozwoju powinna być zachowana, zaś w przypadkach i miejscach naruszenia ładu przestrzennego w studium określa się tereny wskazane do restrukturyzacji i przekształceń, tereny zdegradowane do rekultywacji oraz obiekty i tereny wymagające rewaloryzacji bądź rehabilitacji.

Ocena uwarunkowań demograficznych wskazuje, że w okresie perspektywicznym w gminie nie nastąpi wzrost ludności, przewiduje się utrzymanie dotychczasowego stanu mieszkańców oraz dalsze zmiany w strukturze demograficznej polegające na wzroście udziału ludzi w starszym wieku. Istotnie może także wzrosnąć liczba osób przyjezdnych, osiedlających się w miejscowościach na terenie gminy. Z innych uwarunkowań ludnościowych znacząco dla zmian w strukturze przestrzennej jest zmniejszanie się ludności utrzymujących z rolnictwa oraz wzrost znaczenia źródeł zarobkowania z pracy najemnej i działalności gospodarczej.

Głównym kierunkiem zmian w strukturze przestrzennej gminy będzie dostosowanie rozwoju osadnictwa do nowych tendencji w zakresie potrzeb mieszkaniowych tj. wzrostu udziału zabudowy jednorodzinnej i letniskowej oraz wzrostu funkcji pozarolniczych w tkance zabudowy wsi tj. usług publicznych i komercyjnych oraz drobnych - nieuciążliwych zakładów produkcyjno - usługowych.

Z uwagi na dominujące znaczenie w strukturze przestrzennej funkcji rolniczych, sektor ten będzie podlegał systematycznym i długofalowym przekształceniom. Wiodące znaczenie dla przeznaczenia i zagospodarowania terenów będą miały zmniejszanie się ilości gospodarstw samowystarczalnych, towarowych na rzecz drobnej skali gospodarstw o funkcji socjalnej oraz tendencje w zakresie wzrostu udziału gospodarstw o powierzchni powyżej 10 ha. Przewiduje się wzrost udziału w zabudowie wsi gospodarstw agroturystycznych oraz przekształconych siedlisk rolniczych na funkcje letniskowe bądź działalność gospodarczą związaną z obsługą rolnictwa (hurtownie, zaopatrzenie, skup, usługi agrotechniczne, naprawy i konserwacja, inne zakłady rzemiosła). W przypadku przeprowadzenia remelioracji i poprawy wartości użytkowych łąk i pastwisk, istotne wpływ na strukturę przestrzenną może mieć hodowla oraz odnowienie i dowartościowanie funkcji specjalistycznych gospodarstw produkcyjnych.

Oprócz podkreślonych wyżej przesłanek zmian w strukturze przestrzennej, ważne są wymagania w zakresie kształtowania ładu przestrzennego tj. poprawy jakości i estetyki zagospodarowania terenów oraz zachowanie regionalnych aspektów krajobrazu kulturowego - mające odzwierciedlenie m.in. w ustaleniach dotyczących przestrzeni publicznych, warunków realizacji dróg i infrastruktury technicznej, zwłaszcza komunalnej oraz ekologizacji gminy i poprawy efektywności zagospodarowania, z uwzględnieniem naturalnych predyspozycji środowiska przyrodniczego.

Ustalenia studium uwzględniają, poza wymienionymi wyżej, następująco elementy zmian w strukturze przestrzennej i przeznaczeniu terenu:

- przeznaczenie gruntów o niskiej bonitacji gleb pod zalesienie,
- możliwość realizacji stawów i zbiorników retencyjnych zgodnie z programem rozwoju małej retencji w województwie lubelskim, o przekształcenia funkcjonalne zespołów produkcyjnych po d. PGR i SKR (Zahajki, Kol. Kaplonosy, Suchawa, Lubień, Krzywowierzba, Adampol) na funkcje usługowo - produkcyjne związane z obsługą rolnictwa oraz rewitalizacja zaplecza mieszkaniowego tych zespołów poprzez poprawę standardu zamieszkania ludności (poprawa stanu technicznego i sanitarnego budynków, wzbogacenie wyposażenia w usługi, zagospodarowanie terenów sportu i zieleni), o przekształcenie części zaplecza rolniczego d. gospodarstw wielkotowarowych (Suchawa, Adampol) na funkcje mieszkaniowo - letniskowe, gospodarstwa agroturystyczne oraz inne funkcje usługowe i rekreacyjne,
- wyznaczenie nowych terenów pod lokalizację zabudowy mieszkaniowej i letniskowej (Wiryki),
- wyznaczenie terenu przestrzeni publicznej w ośrodku gminnym oraz lokalizacja obiektów usług centrotwórczych (publicznych i komercyjnych), obsługi komunikacji i turystyki,
- **rozwój alternatywnych źródeł energii - zespołów elektrowni wiatrowych.**

2.2 Kierunki i wskaźniki dotyczące zagospodarowania oraz użytkowania terenów w tym tereny wyłączone z zabudowy

Przeznaczenie i zagospodarowanie terenów na obszarze gminy Wiryki jest uwarunkowane ekologicznie. Zapewnienie ochrony bioróżnorodności środowiska przyrodniczego i stabilności krajobrazu przyrodniczego, w tym ochrona walorów klimatycznych i równowagi w stosunkach wodnych - wymaga zachowania dominującej przewagi nad terenami osadniczymi (zainwestowanymi) terenów czynnych biologicznie i terenów otwartych.

W ustaleniu przeznaczenia terenów uwzględniono funkcje przyrodnicze zgodnie z naturalnymi predyspozycjami terenów oraz obszary odgrywające znaczącą rolę w systemie ekologicznym takie jak tereny leśne, doliny rzek, użytki zielone i zadrzewienia, krawędzie dolin, suche obniżenia dolinne, tereny wód powierzchniowych (rzeki, kanały, zbiorniki wodne, stawy, tereny bagienne). Tereny te podlegają ochronie planistycznej i zakazom lokalizacji zabudowy oraz ograniczeniom w zakresie sposobu użytkowania, z zakazem użytkowania, które może spowodować zagrożenia dla środowiska (zanieczyszczenie, utratę jego walorów lub zubożenie potencjału). Dopuszczalne jest zaś użytkowanie (poza adaptacją obiektów i urządzeń służących gospodarce leśnej lub wodnej) - zgodnie z określonymi zasadami - na funkcje rekreacji, wypoczynku, ekoturystyki itp.

W studium wyznaczono tereny rolne - wyłączone z zabudowy - przeznaczone pod uprawy polowe (grunty orne, użytki zielone, sady, inne formy użytkowania rolnego). Na tych terenach wyklucza się lokalizację nowych obiektów i urządzeń budowlanych poza istniejącymi siedliskami rolnymi, z wyłączeniem dróg i sieci określonych w planie miejscowym. Poza rolnictwem preferuje się zalesienia, kształtowanie zieleni i ew. budowę stawów (z zachowaniem przepisów szczególnych) zgodnie z programem rolno - środowiskowym. Dopuszcza się eksploatację naturalnych złóż surowców, wyłącznie na warunkach określonych w planach miejscowych.

Na pozostałych obszarach, przeznaczonych na różne funkcje zagospodarowania terenu, powinny obowiązywać warunki zabudowy określone w planach miejscowych, dostosowane do rodzaju przeznaczenia terenu. Ze względu na uwarunkowania przyrodnicze gminy konieczne jest realizacja strategii proekologicznej, polegającej na eliminacji potencjalnych źródeł zagrożeń dla zrównoważonego rozwoju, szczególnie należy wykluczyć lokalizacje obiektów i urządzeń wodochłonnych, tworzących silne strumienie emisji zanieczyszczeń powietrza, wód czy hałasu. ~~Na całym jej obszarze wyklucza się lokalizację obiektów i urządzeń zaliczonych w przepisach ochrony środowiska do przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko – wymagających sporządzenia raportu o oddziaływania na środowisko, zaś z innych przedsięwzięć zaliczonych do grupy, w której może być wymagane sporządzenie takiego raportu, należy wykluczyć takie, które są kolizyjne z rangą i statusem gminy, położonej w obszarze Rezerwatu Biosfery (degradujące krajobraz kulturowy).~~ **Na całym jej obszarze wyklucza się realizację przedsięwzięć mogących zawsze znacząco oddziaływać na środowisko, zaś realizację przedsięwzięć mogących potencjalnie znacząco oddziaływać na środowisko, warunkuje się zachowaniem procedur określonych w przepisach odrębnych.**

Spełnienie wymagań w zakresie ładu przestrzennego, wiąże się z przestrzeganiem standardów w zabudowie i zagospodarowaniu terenu. Powinny one być ustalane w planach miejscowych, po rozpoznaniu uwarunkowań lokalnych i programu inwestorskiego. Określone poniżej wielkości ustalono jako wskaźniki minimalne, z zastrzeżeniem możliwości ich weryfikacji, w dostosowaniu do wymogów przepisów szczególnych. Dotyczą one następujących elementów:

- 1) utrzymania tradycyjnego charakteru wsi:
 - a) w skali i wysokości zabudowy - maksymalna wysokość: parter z poddaszem użytkowym,
 - b) zachowania jako dominującego, szczytowego usytuowania budynków, w stosunku do dróg publicznych („ukośnie” do drogi),
 - c) w formie i proporcji budynków w nawiązaniu do tradycji lokalnych, w tym w zakresie małej architektury i wykończenia, z użyciem drewna (zdobnictwo, ganki),
 - d) w pokryciu budynków dachami spadzistymi o symetrycznym nachyleniu lub dachami naczółkowymi,

- e) w ujednoczonej linii sytuowania zabudowy od dróg ,
 - f) w ujednoczonej linii (w miarę możliwości również formy) ogrodzeń, wykluczenie ogrodzeń z betonowych przęseł prefabrykowanych od dróg.
- 2) intensywności zabudowy i zagospodarowania terenu:
- a) w zachowaniu optymalnej powierzchni działki budowlanej, w zależności od rodzaju przeznaczenia, uwzględniając poniższe wielkości:
 - zabudowa zagrodowa - 0,20 do 0,30 ha
 - zabudowa jednorodzinna mim 0,10 ha
 - zabudowa letniskowa - min. 0,20 ha
 - zabudowa pensjonatowa - min. 0,30 ha
 - usługi komercyjne (w tym zabudowa mieszkaniowo - usługowa) - min. 0,15 ha usługi publiczne (z wyjątkiem usług oświaty i wychowania i sportu) - min.0,20 ha
 - usługi oświaty - zabezpieczenie wskaźnika powierzchni terenu na 1 ucznia min. 30 m²,
 - działalność produkcyjno - usługowa - min. 0,30 ha
 - urządzenia obsługi komunikacji - min. 0,30 ha
 - b) w kształtowaniu optymalnego udziału powierzchni zabudowy, przy zabezpieczeniu następującego udziału powierzchni biologicznie czynnej, w powierzchni działki:
 - zabudowa zagrodowa - min. 60 %
 - zabudowa jednorodzinna - min. 70 %
 - zabudowa letniskowa - min. 90 %
 - zabudowa pensjonatowa - min. 60 %
 - usługi komercyjne (w tym zabudowa mieszkaniowo - usługowa)- min. 40%
 - usługi publiczne /wyjątkiem usług oświaty i wychowania i sportu) min. 50%
 - usługi oświaty i wychowania min. 60%
 - działalność produkcyjno - usługowa min. 30%
 - urządzenia obsługi komunikacyjnej min. 40 %

2.3. Obszary zmian w strukturze przyrodniczo - przestrzennej

Pomimo, że struktura użytkowania ziemi w gminie jest zgodna z naturalnymi predyspozycjami terenu, ze względu na potrzeby właścicieli gruntów jak i uzasadnienie przyrodnicze, przewiduje się zmiany w strukturze przyrodniczo - przestrzennej poprzez: zalesienia, fitomelioracje, rozwój małej retencji.

1) Zalesienia

W zależności od lokalnych uwarunkowań, zalesieniom przypisuje się funkcje:

- produkcyjne, zwiększają powierzchnie leśne, sprzyjają osiągnięciu większej zwartości i ciągłości przestrzennej przez kompleksy leśne,
- stabilizujące i usprawniające funkcjonowanie systemu ekologicznego,
- fizjocenotyczne, wspomagające zachowanie różnorodności biologicznej na poziomie krajobrazowym, ekosystemowym i gatunkowym.

Zadaniem wyznaczonych obszarów jest określenie potencjalnych możliwości powiększenia zasobów leśnych oraz kierunków kształtowania granicy rolno-leśnej. Ponieważ gmina ma znaczny udział gleb słabych, o niskiej bonitacji możliwości powiększenia zasobów leśnych poprzez ich zalesienie są znaczące. Do zalesień wytypowano obszary z przewagą gleb VI i sporadycznie V klasy. Równorzędnie potraktowano uwarunkowania wynikające z przestrzennego rozmieszczenia istniejących lasów oraz z oceny potrzeb w zakresie wzmocnienia struktury ekologicznej gminy.

W studium wskazuje się możliwość zalesień:

- niskiej jakości gruntów przy leśnych,
- grunty na kierunkach istniejących i potencjalnych powiązań przyrodniczych, najczęściej związanych z rozcięciami erozyjnymi oraz pozwalających na powiększenie powierzchni leśnych lub ich powiązanie przestrzenne,

- gruntów marginalnych, zdegradowanych i wskazanych przez użytkowników,
- gruntów najsłabszych, jako alternatywnej formy użytkowania gospodarczego,
- gruntów trudno dostępnych do uprawy.

Z zalesień wyłącza się doliny, stanowiska roślin ciepłolubnych i muraw kserotermicznych. W trakcie wyznaczania granicy polno-leśnej, kierując się wymogami ochrony różnorodności biologicznej środowiska i krajobrazu wykluczono spod zalesień śródpolne i śródleśne nieużytki gospodarcze (głównie siedliska hydrogeniczne i przesuszone), nie zmieniano użytkowania terenu leśnego na nieleśne, nie wyrównywano linii brzegowej lasu, poza stykiem lasu z gruntami ornymi.

Zaproponowane w studium zalesienia są wypadkową wszystkich powyżej przedstawionych uwarunkowań. Uwzględnia potrzebę poprawy struktury przestrzennej lasów, wzmacniając główne - wewnętrzne i zewnętrzne powiązania ekologiczne.

Zalesianie gruntów porolnych powinno odbywać się pod nadzorem służb leśnych w celu zapewnienia maksymalnej przydatności nasadzeń. W miarę możliwości należy stosować zabiegi i technologie zabezpieczające pierwsze pokolenie drzew przed zaatakowaniem przez hubę korzeniową.

2) Fitomelioracje, zieleń pasmowa strefy ekotonalne

Fitomelioracja to kompleks działań mających na celu poprawę warunków środowiskowych i ochronę naturalnej równowagi w środowisku glebowym. Są narzędziem wzbogacania krajobrazu. Przy zabiegach fitomelioracyjnych stosuje się dwa rodzaje użytków trwałych o przewadze drzew i krzewów oraz przewadze darni. Zadrzewienia i zakrzewienia to pojedyncze drzewa i krzewy lub ich skupiska, zakładane w różnych układach przestrzennych, głównie kępowych, na miedzach, rozstajach i skrzyżowaniach dróg polnych. Stanowiąc będą istotny czynnik urozmaicenia rolniczego i obniżenia podatności deflacyjnej gruntów ornym. Z kolei darń chroni glebę przed erozją wodną i wietrzną, a także jest pożądana w strefie łączenia pola ornego z łąkami i terenami leśnymi oraz ze wszystkimi formami zadrzewień i zakrzewień jako pas przejściowy (buforowy). Zadarnienia mają za zadanie chronić przed zaorywaniem łąki i murawy w dnach dolin i obniżeń i w strefach ekotonalnych: polno-łąkowych, polno- leśnych.

W gminie Wiryki do fitomelioracji przeznaczają się w pierwszej kolejności:

- bardzo ubogie w zieleń śródpolną grunty rolne Kaplonosów na zachód od tej miejscowości,
- strefy ekotonalne, oddzielające ekosystemy łąkowe od agroekosystemów i terenów zabudowy zagrodowej w Lubieniu i Zahajkach.

W związku z zakwalifikowaniem gminy do tzw. Programu Rolnośrodowiskowego, który obejmuje m.in. działania w kategorii stref buforowych, szczególne znaczenie będą miały różne formy zadrzewień, kształtowanie zieleni pasmowej na ciągach i kierunkach powiązań ekologicznych, ułatwiających m.in. warunki przemieszczania się zwierząt w krajobrazie rolniczym.

3) Gospodarka wodna

Zgodnie z założeniami strategii zrównoważonego rozwoju w gminie Wiryki działania infrastrukturalne powinny koncentrować się na ochronie hydrosfery, w tym budowie systemów ochrony wód, wzbogacania zasobów wodnych oraz wprowadzeniu zasad zrównoważonej gospodarki wodnej.

Ze względu na zachwiane i jednocześnie wrażliwość stosunków wodnych na zmiany w obiegu wody — przy aktualnym stopniu rozpoznania - brak jest możliwości ustalenia realizacji kolejnych zbiorników wodnych. Propozycje obejmują zbiornik wodny Baby (na gruntach Kol. Zahajki w dolinie rzeki Zielawy) oraz zbiornik „Suchawa” w dolinie rzeki Włodawki, wymagają szczegółowej oceny z uwarunkowaniami ochronnymi cennych siedlisk przyrodniczych. O szansach tego rodzaju obiektów rozstrzygnie program rozwoju retencji w województwie lubelskim, który w typowaniu lokalizacji pod budowę nowych zbiorników uwzględni również aspekty przyrodniczo-krajobrazowe.

W studium ustala się obowiązek utrzymania małej retencji (głównie przetamowań) na

śródlęśnych ciekach wodnych. Wymagana jest również dbałość o właściwy stan urządzeń melioracyjnych (rowów, zastawek, przepustów i innych urządzeń piętrzących).

Spośród czynników racjonalizujących gospodarowanie wodą główne znaczenie przypisuje się działaniom naprawczym w zakresie jakości zasobów wodnych. Zasady gospodarowania wodą ustala się w oparciu o przygotowane do zatwierdzenia „Warunki korzystania z wód dorzecza Bugu Granicznego”.

Poprawa jakości wód powierzchniowych w warunkach zróżnicowanych układów osadniczych, wymaga zindywidualizowanego podejścia do gospodarki ściekowej w gminie. Tereny o zwartej zabudowie przeznacza się do objęcia kanalizacją sanitarną. Natomiast na terenach o zabudowie rozproszonej powinny być preferowane małe oczyszczalnie przydomowe. W sytuacji bardzo zaawansowanego procesu zwodociągowania wsi, szczególnie ważne jest zabezpieczenie studni przydomowych przed zanieczyszczeniem. Wskazane jest również upowszechnianie rolnictwa biodynamicznego, zużywającego mniej środków chemicznych, z korzyścią dla stanu sanitarnego wód podziemnych. Obecnie stopień ochrony wód przed zanieczyszczeniem jest minimalny.

3. Obszary ochrony przyrody oraz zasady ochrony środowiska i jego zasobów

Na podstawie przepisów szczególnych, na terenie gminy Wiryki w odniesieniu do obszarów o szczególnych walorach przyrodniczych i krajobrazowych obowiązują:

- przepisy ogólne dotyczące zasad zagospodarowania Poleskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu,
- ustalenia szczególne w formie zakazów dla obszarów i obiektów objętych ochroną na podstawie ustawy o ochronie przyrody,
- szczególne zasady gromadzenia gospodarki leśnej w lasach uznanych za ochronne, szczególne zasady zagospodarowania stref ochronnych wokół stanowisk gatunków zwierząt objętych ochroną strefową,
- przepisy w formie zakazów odnoszące się do rodzimych dziko występujących roślin objętych ochroną gatunkową.

Funkcję ochronną, regulowaną szczególnymi zasadami zagospodarowania, przypisuje się, oprócz obszarów chronionych na podstawie ustaw o ochronie przyrody i ustawy o lasach, również terenom i obiektom przeznaczonym do objęcia statutem:

- ~~Obszaru Specjalnej Ochrony (OSO)~~, **Obszaru Natura 2000 - obszar specjalnej ochrony ptaków PLB060014 „Uroczysko Mosty-Zahajki”**,
- rezerwatu przyrody,
- parku krajobrazowego,
- użytków ekologicznych,
- pomników przyrody
- korytarza ekologicznego o znaczeniu regionalnym,
- obszaru ochronnego zlewni wód powierzchniowych,
- obszaru ochronnego Głównego Zbiornika Wód Podziemnych,
- lasom prywatnym wskazanym do statusu lasu wodochronnego,
- obszarom nie przewidzianym do ochrony prawnej, ale o kluczowym znaczeniu dla różnorodności biologicznej na poziomie ekosystemowym,
- innym, poza wymienionymi, elementom systemu przyrodniczego gminy, współdecydujących o ekologicznych warunkach rozwoju gminy i stabilności krajobrazu tj.
 - x pozostałym dolinom rzecznych i pozadolinnym obniżeniom terenowym, użytkowanych jako łąki i pastwiska,
 - x lasom gospodarczym, których funkcję ochronną traktuje się równorzędnie z funkcją produkcyjną,
- w odniesieniu do zasobów naturalnych obowiązują również przepisy dotyczące:
 - x zasad użytkowania gleb chronionych: mineralnych klas I-IV III i organicznych,

- x zasad użytkowania terenów udokumentowanych złóż surowców mineralnych, pozostających w bilansie zasobów.

3.1 Ustalenia dotyczące zasad zagospodarowania terenów chronionych na podstawie ustawy o ochronie przyrody

1) Poleski Obszar Chronionego Krajobrazu

Studium uwzględnia zasady zagospodarowania Poleskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu oraz odnoszące się do niego zakazy ustanowione Rozporządzeniem Nr 33 Wojewody Chełmskiego z dnia 26 czerwca 1988 roku w sprawie Poleskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu **Nr 52 Wojewody Lubelskiego z dnia 28 lutego 2006 r. w sprawie Poleskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu**, traktując je jako istotną część uwarunkowań przestrzennych gminy. Przepisy te zachowują moc do dnia uprawomocnienia się przygotowywanego nowego Rozporządzenia Wojewody Lubelskiego w sprawie Poleskiego OCK, zgodnie z którym w Obszarze będą zabronione:

- ~~lokalizowanie nowych obiektów zaliczanych do przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko w rozumieniu przepisów o ochronie środowiska, lokalizacja budownictwa letniskowego poza miejscami wyznaczonymi w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego;~~
- ~~utrzymywanie otwartych rowów i zbiorników ściekowych;~~
- ~~dokonywanie zmian stosunków wodnych, jeżeli służą innym celom niż ochrona przyrody i zrównoważone wy korzystanie użytków rolnych i leśnych oraz gospodarki rybackiej;~~
- ~~likwidowanie małych zbiorników wodnych, starorzeczy oraz obszarów wodnoblotnych;~~
- ~~wylewanie gnojowicy, z wyjątkiem nawożenia własnych gruntów rolnych;~~
- ~~lokalizacja ośrodków chowu, hodowli – posługujących się metodą bezściółkowa;~~
- ~~organizowanie rajdów motorowych i samochodowych;~~
- ~~umieszczanie tablic reklamowych poza obszarami zabudowanymi;~~
- ~~likwidowanie zadrzewiał śródpolnych, przydrożnych i nadwodnych;~~
- ~~umyślne zabijanie dziko żyjących zwierząt, niszczenie nor, legowisk, zwierzęcych, tarlisk i złożonej ikry, ptasich gniazd oraz wybierania jaj;~~
- ~~wypalanie roślinności i pozostałości roślinnych, wydobywania skał, minerałów i torfu oraz niszczenia gleby;~~
- ~~wykonywanie prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu, z wyjątkiem obiektów związanych z zabezpieczeniem przeciwpowodziowym;~~
- ~~użytkowanie łodzi motorowych na otwartych zbiornikach wodnych.~~

Na Obszarze zakazuje się:

- a) zabijania dziko występujących zwierząt, niszczenia ich nor i legowisk, innych schronień i miejsc rozrodu oraz tarlisk, złożonej ikry, z wyjątkiem amatorskiego połowu ryb oraz wykonywania czynności związanych z racjonalną gospodarką rolną, leśną, rybacką i łowiecką;
- b) realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko w rozumieniu art. 51 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r.- Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2013 r., poz.1232, z późn.zm.);
- c) likwidowania i niszczenia zadrzewień śródpolnych, przydrożnych i nadwodnych, jeżeli nie wynikają one z potrzeby ochrony przeciwpowodziowej i zapewnienia bezpieczeństwa ruchu drogowego lub wodnego lub budowy, odbudowy, utrzymania, remontów lub naprawy urządzeń wodnych;
- d) wydobywania do celów gospodarczych skał, w tym torfu, oraz skamieniałości, w tym kopalnych szczątków roślin i zwierząt, a także minerałów i bursztynu;
- e) wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu, z wyjątkiem prac związanych z zabezpieczeniem przeciwsturmowym, przeciwpowodziowym lub przeciwosuwiskowym lub utrzymaniem, budową, odbudową, naprawą lub remontem

- urządzeń wodnych;
- f) dokonywania zmian stosunków wodnych, jeżeli służą innym celom niż ochrona przyrody lub zrównoważone wykorzystanie użytków rolnych i leśnych oraz racjonalna gospodarka wodna lub rybacka;
 - g) likwidowania naturalnych zbiorników wodnych, starorzeczy i obszarów wodno-błotnych;
 - h) lokalizowania obiektów budowlanych w pasie szerokości 100 m od linii brzegów rzek, jezior i innych zbiorników wodnych, z wyjątkiem urządzeń wodnych oraz obiektów służących prowadzeniu racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej lub rybackiej.

Zakaz, o którym mowa w lit b), nie dotyczy realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko, dla których sporządzenie raportu o oddziaływaniu na środowisko nie jest obowiązkowe i przeprowadzona procedura oceny oddziaływania na środowisko wykazała brak niekorzystnego wpływu na przyrodę Obszaru.

Zaś zakaz, o którym mowa w lit c), nie dotyczy prac wykonywanych na potrzeby ochrony przyrody. Zakaz, o którym mowa w lit. d), nie dotyczy terenów, dla których udzielono koncesji na wydobywanie kopalin przed dniem wejścia w życie niniejszego rozporządzenia.

Zakaz, o którym mowa w lit. h), nie dotyczy obiektów lokalizowanych w obszarach wyznaczonych w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin lub w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gmin lub w ciągach istniejącej, legalnej zabudowy.

Ponadto powyższe zakazy zgodnie z ustawą o ochronie przyrody nie dotyczą realizacji inwestycji celu publicznego.

2) Pomniki przyrody, użytki ekologiczne

Uwzględnia się ochronę pomników przyrody i użytków ekologicznych wymienionych w części uwarunkowań studium oraz zakazy ustanowione zarządzeniami i rozporządzeniami wojewodów chełmskiego i lubelskiego w sprawie uznania za pomniki przyrody obiektów przyrody ożywionej i nieożywionej oraz w sprawie uznania obszarów za użytki ekologiczne - dotyczące drobnoprzestrzennych obszarów i obiektów przyrodniczych. Stanowią one istotne uwarunkowanie zagospodarowania przestrzennego gminy, związane z ochroną różnorodności biologicznej środowiska i osobliwości przyrody na terenie gminy. Jednocześnie wskutek zniszczenia wskazuje się na konieczność wykreślenia z ewidencji pomników przyrody - dwóch obiektów przyrody ożywionej.

3) Lasy ochronne

Na terenie lasów ochronnych ustanowionych Decyzją nr 42 Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 30.07.1999 r. - wymienionych w części uwarunkowań studium, prowadzona jest gospodarka leśna w sposób zapewniający ciągłe spełnianie przez nią celów, dla których zostały wydzielone, a w szczególności:

- a) zachowanie trwałości lasu w drodze:
 - dbałości o stan zdrowotny i sanitarny lasu,
 - preferowanie naturalnego odnowienia lasu,
 - ograniczania regulacji stosunków wodnych do prac uzasadnionych potrzebami odnowienia lasu oraz użytkowania sąsiadujących z lasem ochronnym gruntów nieleśnych,
- b) zagospodarowanie i ochronę lasu w drodze:
 - kształtowania struktury gatunkowej i przestrzennej lasu zgodnie z warunkami siedliskowymi w kierunku powiększenia różnorodności biologicznej i zwiększenia odporności lasu na czynniki destrukcyjne,
 - stosowania indywidualnych sposobów zagospodarowania i ochrony poszczególnych drzewostanów,
 - ustalania etatu cięć według potrzeb hodowlanych lasu,
 - ograniczenia stosowania zrębów zupełnych do najslabszych siedlisk leśnych oraz prowadzenie ścinki drzew, zrywki i wywozu drewna w sposób zapewniający w

maksymalnym stopniu ochronę gleb i roślinności leśnej, zakazu pozyskiwania żywicy i karpiny.

4) Ochrona stanowisk gatunków zwierząt objętych ochroną strefową

W stosunku do miejsc rozrodu i regularnego przebywania zwierząt gatunków chronionych, które to miejsca pozostają do wiadomości służb leśnych i Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody, zabronione jest dokonywanie zmian polegających na wycinaniu drzew lub krzewów, prowadzeniu robót melioracyjnych, wznoszeniu obiektów, urządzeń i instalacji oraz prowadzeniu prac mających wpływ na ochronę miejsc rozrodu i regularnego przebywania tych zwierząt, a także przebywanie ludzi, bez zgody wojewody.

5) Ochrona stanowisk rodzimych dziko występujących roślin objętych ochroną gatunkową

W stosunku do stanowisk roślin chronionych obowiązują zakazy:

- dokonywania zmian stosunków wodnych,
- stosowania środków chemicznych,
- niszczenia ściółki leśnej,
- niszczenia gleby.

6) Obszar specjalnej ochrony - Natura 2000

W stosunku do Obszaru Natura 2000 obowiązuje zachowanie zasad zagospodarowania zgodnie z ustawą z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2013 r., poz. 627 z późn. zm.). W granicach obszaru specjalnej ochrony ptaków PLB060014 „Uroczysko Mosty-Zahajki” wprowadza się następujące zasady:

- zakaz podejmowania działań mogących pogorszyć stan siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk gatunków roślin i zwierząt, a także wpłynąć negatywnie na gatunki, dla których ochrony został wyznaczony obszar Natura 2000,
- realizacja planowanych przedsięwzięć, które nie są bezpośrednio związane z ochroną obszaru Natura 2000 lub nie wynikają z tej ochrony, jeżeli mogą one znacząco oddziaływać na ten obszar, jest dopuszczalna po uzyskaniu decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach.

3.2 Ustalenia dotyczące zasad zagospodarowania terenów (obiektów) wskazanych do ochrony prawnej

Tereny (obiekty) wskazane do objęcia ochroną prawną przewidzianą ustawami o ochronie przyrody i o lasach obejmuje się ochroną planistyczną. ~~Ochrona planistyczna dotyczy również terenów przewidzianych do włączenia do Sieci NATURA 2000.~~

1) Projektowane rezerwaty przyrody

Do statusu rezerwatu przyrody wskazuje się:

- *Projektowany rezerwat „Ochota”* o powierzchni ok. 188,52 ha, położony w leśnictwie Siedliska (obręb Wisznice). Obejmuje cenny przyrodniczo fragment kompleksu leśnego wraz z enklawami ekosystemów nieleśnych, o dużych walorach estetycznych i krajobrazowych. W szacie leśnej dominują rozległe partie lęgów jesionowo-olszowych i olsu porzeczkowego, otaczające niewielkie olsy grądów.
Celem ochrony jest zachowanie wykształconych leśnych zbiorowisk roślinnych na siedliskach bagiennych i wilgotnych oraz stanowisk występowania rzadkich gatunków flory i fauny.
Głównym przedmiotem ochrony jest ols torfowcowy z olszą, ols porzeczkowy i lęg jesionowo-

olszowy oraz stanowiska chronionych gatunków ptaków (m.in. bielika, puchacza, orlika krzykliwego i trzmielojada) i roślin (m.in. goździka pysznego, goryczki wąskolistnej i wielosiła błękitnego).

- **Projektowany rezerwat „Dolina Włodawki”** składający się z dwóch części. Jedna z nich o powierzchni ok. 31,87, znajduje się w leśnictwie Suchawa (obręb Włodawa). Druga część o powierzchni ok. 84,48 ha jest położona w obrębie Kołacze, na pograniczu gmin: Wiryki, Stary Brus i Hańsk, w leśnictwach Szczęśniki i Brus. Projektowany rezerwat obejmuje drzewostany w większości położone na siedliskach wilgotnych i bagiennych oraz łąki, stanowiące cenny element biocenotyczny środowiska, odznaczające się dużym stopniem naturalności. *Celem ochrony* jest zachowanie cennego pod względem naukowo - dydaktycznym charakterystycznego krajobrazu doliny Włodawki, z interesującymi zbiorowiskami roślinnymi i fauną (w tym żółwiem i wydrą), *Głównym przedmiotem ochrony* jest mało zmieniona przez człowieka meandrująca rzeka Włodawka wraz z otaczającymi ją lasami, bagnami i torfowiskami oraz naturalnymi łąkowej.

Do czasu objęcia obu terenów statusem rezerwatu przyrody i określenia, w tym samym rodzaju zakazów, obowiązuje utrzymanie tych terenów w dotychczasowym stanie, co głównie powinno się przejawiać:

- nienaruszalnością stosunków wodnych, gleby i ukształtowania powierzchni ziemi,
- prowadzeniem zachowawczej gospodarki leśnej i łąkowej.

2) Projektowane pomniki przyrody

Do statusu pomnika przyrody wskazuje się trzy obiekty przyrody ożywionej, to jest:

- dąb szypułkowy o obw. pnia 358 cm, w obrębie Kołacze, w leśnictwie Krukowo,
- dąb szypułkowy o obw. pnia 400 cm, w obrębie Kołacze, w leśnictwie Krukowo,
- sosna zwyczajna o obw. pnia 282 cm, w obrębie Kołacze w leśnictwie Brus.

Do czasu regulacji prawnej obowiązuje zakaz dokonywania wszelkich istotnych zmian tych obiektów i w ich bezpośrednim sąsiedztwie.

3) Projektowane użytki ekologiczne

Do statusu użytku ekologicznego wskazuje się dwa obiekty przyrodnicze, to jest:

- śródleśne, częściowo zadrzewione bagna o powierzchni ok. 2 ha, w obrębie Kołacze, w leśnictwie Siedliska,
- śródleśne, częściowo zadrzewione bagna o powierzchni ok. 1,66 ha, w obrębie Włodawa, w leśnictwie Adampol,

Do czasu objęcia obu terenów statusem użytku ekologicznego i określenia, tym samym rodzaju zakazów, obowiązuje nienaruszalność stosunków wodnych.

4) Projektowane lasy ochronne

Do statusu lasu wodochronnego wskazuje się, zgodnie z rysunkiem Studium, część lasów prywatnych położonych na gruntach miejscowości: Krzywowierzba, Horostyta, Zahajki, Lubień, Kolonia Zahajki i Suchawa.

Szczególne zasady prowadzenia gospodarki leśnej w lasach wskazanych do objęcia kategorią lasów ochronnych określi akt prawny uznający je za ochronne.

5) Projektowany Obszar Specjalnej Ochrony

~~Do ochrony planistycznej wskazuje się położoną na pograniczu gmin Wiryki i Podedwórze obejmującą obszar 4 653 ha ostoję ptasią o nazwie Uroczysko Mosty Zahajki. Jako tzw. Obszar~~

Specjalnej Ochrony (OSO) przewidywana jest do włączenia do Sieci NATURA 2000. Podstawą zakwalifikowania do sieci jest stwierdzona obecność 17 gatunków ptaków wymienionych w artykule 4 Dyrektywy Komisji Europejskiej 79/409/RRC oraz wymienionych w Aneksie 11 Dyrektywy Komisji Europejskiej 92/43/EEC, a także ocena znaczenia dla tych gatunków. Do czasu regulacji prawnej obowiązują:

- ochrona struktury ekologicznej obszaru,
- ograniczenie polowań i zrębów prowadzonych w lasach ostoi.

Do zaleceń ochronnych wynikających należą w pierwszym rzędzie zakazy:

- umyślnego zabijania ptaków należących do gatunków wymienionych w Dyrektywie lub chwytania ich jakąkolwiek metodą,
- umyślnego niszczenia lub uszkodzenia ich jaj i gniazd oraz zatrzymania jaj, nawet pustych,
- umyślnego płoszenia ptaków, zwłaszcza w okresie lęgowym i wprowadzenia młodych, w takim zakresie, w jakim płoszenie to miałooby znaczenie ze względu na cele Dyrektywy,
- przetrzymania ptaków należących do gatunków, na które polowanie lub których chwytanie jest zabronione.

6) Projektowany Park Krajobrazowy „Lasy Włodawskie” wraz z otuliną:

Do czasu ustanowienia parku krajobrazowego tereny przewidziane do objęcia ochroną prawną należy objąć ochroną planistyczną, polegającą w szczególności na:

- szczególnej dbałości o estetykę krajobrazu,
- szczególnej dbałości o harmonię użytkowania gospodarczego z wartościami przyrodniczo – krajobrazowymi,
- wymogu zachowania przestrzennej zawartości oraz przestrzennych powiązań pomiędzy obszarami o wysokiej aktywności biologicznej
- zakazie lokalizowania inwestycji mogących negatywnie oddziaływać na środowisko.

3.3 Ustalenia dotyczące terenów wskazanych do ochrony prawnej i objętych ochroną na podstawie ustawy prawo wodne

1) Proponowany obszar ochrony zlewni Włodawki

Uwzględnia się proponowany status obszaru ochronnego zlewni Włodawki, położonej w jednostce bilansowej Z 14 (tj. regionu wodnego obejmującego zlewnie lewostronnych dopływów Bugu granicznego). Podstawą ochrony są walory hydrogeniczne zlewni, a także potrzeba ochrony ilościowej i jakościowej zasobów wodnych w obszarze alimentacji ujęć wodnych we Włodawie. Do czasu ustanowienia obszaru ochronnego zlewni przez Dyrektora Zarządu Gospodarki Wodnej, ustanawia się jej ochronę planistyczną i ustala się zasady zagospodarowania:

- zwiększanie naturalnej retencyjności poprzez zasilanie obszarów wododziałowych,
- ochrona dolin rzecznych oraz pozadolinnych podmokłości, bagien i torfowisk przed odwodnieniem,
- uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej,
- eliminacja ognisk zanieczyszczeń wód powierzchniowych i podziemnych,
- wykluczenie lokalizacji obiektów mogących znacząco oddziaływać na środowisko,
- racjonalnego stosowania nawozów sztucznych i chemicznych środków ochrony roślin.

2) Projektowany Obszar Głównego Zbiornika Wód Podziemnych nr 407 (Chełm- Zamość)

Uwzględnia się objęcie statusem obszaru ochronnego Głównego Zbiornika Wód Podziemnych nr 407, który z terenu gminy obejmuje jej południowy skraj. Jest to obszar występowania wód kredowych silnie narażonych na zanieczyszczenie powierzchniowe ze względu na brak warstw izolujących. Celem ochrony przed degradacją zasobów wód tego zbiornika jest zachowanie wgłębnych poziomów wodonośnych z czystymi wodami do wykorzystania teraz i w przyszłości. W obrębie GZWP obowiązują:

- **zakazy:**
 - lokalizowania składowisk odpadów i wylewisk, a także stacji dystrybucji paliw płynnych niezabezpieczonych przed przenikaniem do podłoża substancji szkodliwych,
 - odprowadzania nieoczyszczonych ścieków do gruntu lub wód powierzchniowych,
 - lokalizowania nowych inwestycji mogących znacząco oddziaływać na środowisko (ze względu na wytwarzane ścieki i odpady),
 - lokalizowania dużych magazynów paliw płynnych o znaczeniu regionalnym,
 - budowy rurociągów paliw płynnych o zasięgu ponadlokalnym,
 - lokalizowania ferm z bezściółkową hodowlą zwierząt.
- **nakazy**
 - uporządkowania gospodarki wodno - ściekowej, w tym objęcia kanalizacją zwodociągowanych wsi,
 - likwidacji bądź modernizacji obiektów zagrażających wodom podziemnym,
 - ustanowienia i właściwego zagospodarowania stref ochronnych ujęć wód podziemnych.

3.4 Zasady ochrony i zagospodarowania obszarów wymagających ochrony planistycznej

Istotne miejsce w polityce przestrzennej zajmuje ochrona planistyczna, wspomaga ona ochronę prawną. Określa dopuszczalne ramy zagospodarowania przestrzennego obszarów nie kwalifikujących się do objęcia ustawowymi formami specjalnej ochrony, ale wymagających, ze względu na kluczowe znaczenie dla stabilności krajobrazu zachowania aktywności biologicznej. Ochrona dotyczy szczególnie głównych elementów struktury przyrodniczej gminy i elementów powiązań ekologicznych.

1) Dna dolin rzecznych i pozadolinnych obniżeń terenowych.

Ustala się ochronę den dolin rzecznych (rzek głównych, którymi w gminie są rzeki IV-go rzędu i ich dopływów oraz innych obniżeń terenowych) przed zagospodarowaniem niezgodnym z ich funkcją ekologiczną, poprzez:

- wykluczenie lokalizacji obiektów budowlanych, poza przypadkami określonymi i dopuszczonymi w studium,
- zakaz takich form użytkowania powierzchni biologicznie czynnej (w tym szczególnie użytkowania ornego), które osłabiają naturalną funkcję dolin lub zagrażają ich wartościom przyrodniczym,
- zakaz eksploatacji surowców mineralnych,
- zakaz tworzenia nasypów i ogrodzeń poprzecznie do osi dolin,
- renaturalizację tych najbardziej przekształconych odcinków dolin, których znaczenie w sieci ekologicznej przekracza wymiar lokalny.

Ponadto do dolin rzecznych stosuje się również inne zasady zagospodarowania, związane z Systemem Przyrodniczym Gminy oraz ochroną przeciwpowodziową. Ponieważ wskutek melioracji wodnych i intensywności gospodarki łąkowej, doliny zostały w znacznym stopniu odlesione, ochroną należy objąć zachowane resztki zadrzewień, głównie przykorytowych skupisk drzew i krzewów.

2) System hydrologiczny

Ustala się ochronę systemu hydrologicznego gminy, na który się składają:

- Wody płynące (rzeki: górna Manna, Krynica i Żyława - dopływy Zielawy, dolna Włodawa z dopływami)
- Sieć rowów szczegółowych,
- Wody stojące zbiornik retencyjny Zahajki, niewielkie rozlewiska i oczka wodne

- Mokradła stałe i okresowe.

Ze względu na stabilizujący wpływ na stosunki wodne, a nierzadko również duże walory przyrodnicze, obejmuje się ochroną wszystkie zbiorniki wodne, niezależnie od wielkości. Ustala się integralną ochronę ekosystemów wód stojących, tj. zarówno czystości wód i ukształtowania pobraży zbiorników, jak i roślinności oraz fauny z tymi zbiornikami związanych. Wyłącza się spod odwodnień wszystkie mokradła stałe i okresowe, położone poza kompleksami melioracyjnymi.

W odniesieniu do rzek obowiązują:

- ochrona pozostałości naturalnej roślinności przybrzeżnej,
- zakaz eksploatacji surowców mineralnych koryt rzecznych.

W odniesieniu do rowów melioracyjnych ustala się wymóg okresowej ich konserwacji, umożliwiającej zachowanie przez nie drożności.

Z systemem hydrologicznym wiążą się działania w zakresie ochrony przeciwpowodziowej. Na terenach zagrożonych powodzią, zabrania się wykonywania robót lub czynności, które mogą utrudniać ochronę przed powodzią, a w szczególności:

- realizacji urządzeń wodnych oraz wznoszenia innych obiektów budowlanych,
- sadzenia drzew lub krzewów, z wyjątkiem plantacji wiklinowych na potrzeby regulacji wód oraz roślinności stanowiącej element obudowy biologicznej dolin rzecznych lub służących do wzmocnienia brzegów, obwałowań, odsypisk,
- zmiany ukształtowania terenu, składowania materiałów oraz wykonywania innych robót, z wyjątkiem robót związanych z regulacją lub utrzymaniem wód,
- lokalizowania, z wyjątkiem inwestycji gospodarki rybackiej, inwestycji zaliczanych do przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko, gromadzenia ścieków, odchodów zwierzęcych, środków chemicznych, materiałów i odpadów, które mogą zanieczyścić środowisko, a także prowadzenia odzysku lub unieszkodliwiania odpadów.

3) Regionalny korytarz ekologiczny o nazwie „Korytarz dolin Zielawy - Muławy- Kanału Partyzanckiego

Na terenie gminy korytarz ten (stanowiącego część krajowego systemu obszarów chronionych) obejmuje częściowo zmeliorowaną dolinę górnej Hanny, wykorzystywana przez Kanał Partyzancki. W obszarze tym ustanawia się wymóg zachowania i kształtowania jego drożności ekologiczno - przestrzennej, poprzez:

- zakazy:
 - składowania odpadów komunalnych, przemysłowych, energetycznych, lokalizacji wylewisk gnojowicy i nieczystości oraz grzebowisk zwierząt,
 - ~~tworzenia nasypów ziemnych, usytuowanych poprzecznie do osi korytarza,~~
 - lokalizacji zabudowy mieszkaniowej,
 - eksploatacji surowców mineralnych,
- nakazy:
 - likwidacji obiektów destrukcyjnych,
 - ~~poszerzenia (lub wykonywania) przepustów (korytarzy) w nasypach drogowych,~~
- zalecenia
 - kształtowania pasmowych struktur przyrodniczych (smug łąkowych, zadrzewień)
 - restytucji użytków zielonych kosztem gruntów ornych

4) System Przyrodniczy Gminy

System Przyrodniczy Gminy (SKP) to ekologicznie aktywny, ciągły przestrzennie układ, na który składają się zarówno elementy o randze krajowej i regionalnej (wojewódzkiej), jak i lokalnej. Jego podstawę tworzą:

- doliny Włodawki, górnej Hanny i Krynicy,

- międzyrzecze Hanny i Zielawy, zajęte przez dwa zbiorniki retencyjne: Mosty i Zahajki,
- lasy państwowe Nadleśnictwa Włodawa zgrupowane w kompleksach: lasy Włodawskie i Ochoża

System uzupełniają:

- mniejsze kompleksy leśne położone na gruntach Skarbu państwa i prywatnych,
- drobnoprzestrzenne ekosystemy leśne (zagajniki) oraz zadrzewienia śródpolne,
- lokalne trwałe i okresowe, najczęściej śródpolne mokradła,
- suche śródpolne naturalne murawy

W systemie wyodrębniają się następujące elementy funkcjonalne:

- węzeł ekologiczny o charakterze poliekosystemowym Mosty - Zahajki u węzeł ekologiczny o charakterze leśnym tworzony przez lasy Włodawskie B korytarze ekologiczne: Hanny-Zielny, górnej Hanny (będący częścią korytarza
- randze regionalnej) oraz Włodawki,
- lokalne korytarze ekologiczne zbliżone siedliskowo do węzłów i głównie z tego powodu stanowiące trasy wymiany i migracji gatunków między węzłami,
- u potencjalne powiązania przyrodnicze do kształtowania

Z systemu wyklucza się:

- lokalizację wszelkich inwestycji mogących destabilizować równowagę ekologiczną,
- dysharmonizować krajobraz, a w szczególności zakładów przemysłowych i ferm, a także magazynów, składów i baz w postaci zwartych i monopolistycznych form zabudowy kubaturowej,
- lokalizację dużych kopalń surowców mineralnych (tj. prowadzących eksploatację przemysłową),
- składowanie odpadów, a także lokalizację wylewisk i grzebowisk,
- odprowadzanie ścieków do wód i gruntu,
- ~~tworzenia nasypów ziemnych, usytuowanych poprzecznie do osi dolin i innych obniżień,~~ stanowiących potencjalne powiązania przyrodnicze.

Funkcja stabilizacji równowagi środowiska, która jest funkcją pierwszoplanową SPG, wymaga działań, z jednej strony - pielęgnacyjnych (konserwujących), zaś z drugiej działań wzmacniających wzbogacających środowisko. W istniejących warunkach naturalnych gminy za główny czynnik sprawczy podniesienia stabilności uznaje się remeliorację. Realizowana powinna być głównie poprzez gromadzenie wody w kompleksach melioracyjnych w strefie Kanału Wieprz - Krzna.

Ponieważ SGP jest źródłem zasilania ekologicznego dla terenów przekształconych i ubogich pod względem przyrodniczym, w użytkowaniu i zagospodarowaniu terenów nie należy przekraczać granic odnawialności zasobów i utraty przez środowisko walorów naturalnych. Dotyczy to w szczególności:

- gospodarki leśnej, która powinna być ukierunkowana na podniesienie odporności ekosystemu leśnego (szczególnie w lasach prywatnych pozbawionych planów urządzenia),
- rolnictwa, które na słabszych gruntach powinno zmierzać do form ekstensywnych,
- zagospodarowania rekreacyjnego systemu (w części dopuszczonej do rozwoju funkcji rekreacyjnej) zgodnie z naturalną chłonnością środowiska.

Za integralny składnik SPG uznaje się strefę ochrony warunków siedliskowych lasu. W studium wyznacza się taką strefę, zmiennej szerokości w zależności od lokalnych uwarunkowań. Strefę wyłącza się spod lokalizacji obiektów uciążliwych dla ekosystemu leśnego, a także spod takich prac hydrotechnicznych i melioracyjnych, które mogą zakłócić stosunki wodne w lasach. Zagospodarowanie przestrzenne powinno uwzględniać walory wizualno-krajobrazowe, jakie współtworzy las, wykluczona również powinna być zabudowa mieszkaniowa w promieniu 50 m od linii brzegowej lasu.

Z katalogu działań podejmowanych dla udrożnienia i stabilizacji bądź rozwoju systemu ekologicznego w gminie Wiryki, ustala się:

- wzmocnienie poprzez dolesienia korytarza ekologicznego o charakterze leśnym, łączącego zalesione górne części zlewni Hanny i Krynicy,
- zmeandrowanie uregulowanego (nadmiernie wyprostowanego) odcinka górnej Hanny,
- obudowę biologiczną tych odcinków koryt rzek, które są pozbawione zieleni ochronnej,
- poszerzenie przepustów w liniowych barierach antropogenicznych, to jest w nasypach drogowych, przecinających pasmowe struktury ekologiczne (ciągi i korytarze),
- likwidację obiektów destrukcyjnych tkwiących w systemie (głównie dzikich śmietnisk).

5) Ekosystemy nieleśne, zadrzewienia

Obejmuje się ochroną planistyczną elementy struktury przyrodniczej gminy, które wpływają na różnorodność biologiczną i krajobrazową, należą do nich łądowe ekosystemy nieleśne i zadrzewienia. W odniesieniu do tych ekosystemów obowiązują zakazy:

- zmiany użytkowania,
- zalesień,
- zabudowy

Obejmuje się ochroną przed zmianą użytkowania:

- łąki śródpolne
- suche murawy, utrzymujące się miejscami na nieużytkowanych rolniczo fragmentach siedlisk, na których stwierdzi się (m.in. w inwentaryzacji przyrodniczej gminy) występowanie rzadkich chronionych gatunków roślin.

Obejmuje się ochroną przed zniszczeniem:

- zadrzewienia półnaturalne i naturalne: łąkowe, osiowe i pastwiskowe
- zadrzewienia śródpolne, wzbogacające pod względem biocenotycznym krajobraz kulturowy

6) Ochrona różnorodności biologicznej

Tereny o szczególnych walorach bioróżnorodności, z siedliskami cennych gatunków z naturalnymi i mało przekształconymi ekosystemami leśnymi i bagiennymi oraz z rzadkimi zbiorowiskami roślinnymi zostały wskazane do ochrony prawnej.

W odniesieniu do terenów bagiennych, w tym torfowiskowych, znajdujących się poza siecią obszarów chronionych, obejmujących głównie zabagnienia śródleśne i śródpolne, działania powinny polegać na zachowaniu niezmiennych stosunków wodnych.

W odniesieniu do terenów łąkowo - pastwiskowych z zachowanymi ostojami naturalnej przyrody i siedliskami silnie zróżnicowanymi pod względem stopnia wilgotności (są to dolinka Krynicy oraz fragmenty pozadolinnych obniżzeń terenowych) działania powinny polegać na zachowaniu istniejącej struktury ekologicznej, głównie poprzez zakaz zalesień.

W odniesieniu do krajobrazu rolniczego wzrostowi bioróżnorodności sprzyjać będzie wdrażanie programów rolnośrodowiskowych: ochrona i odtwarzanie miedz, enklaw łąkowych, oczek wodnych, zadrzewień i zakrzewień śródpolnych, utrzymanie ekstensywnego sposobu użytkowania terenów o niższej przydatności rolniczej oraz ochrona ekotonów i okrajków, którym najbardziej zagraża zaorywanie.

4. Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej

Zadaniem polityki przestrzennej jest ochrona zasobów krajobrazu zabytkowego gminy, tworzących jej tożsamość kulturową, stanowiących źródło i inspirację adaptacji oraz przekształceń zagospodarowania.

Głównym kierunkiem kształtowania krajobrazu kulturowego gminy Wiryki jest

dostosowanie rodzaju działań konserwatorskich oraz zagospodarowanie terenu w otoczeniu obiektów i zespołów zabytkowych do ich walorów wynikających ze stopnia zachowania oraz wartości historycznych i artystycznych. W oparciu o waloryzację krajobrazu kulturowego gminy wyodrębniono obszary i obiekty objęte oraz proponowane do ochrony konserwatorskiej. Wyznacza się następujące obszary ochrony dziedzictwa kulturowego:

1) Obszar i zespół obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków.

Obejmuje się ochroną obiekty i zespoły zabytkowe o najwyższych na terenie gminy wartościach zabytkowych, zachowanych w układzie i substancji lub układzie i częściowo substancji. Należą do nich zabytki objęte ochroną prawną na podstawie przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568) oraz wpisu do rejestru zabytków.

Obejmują one:

1. Zespół pałacowy w granicach najbliższego otoczenia, wraz z figurą Najświętszej Marii Panny (dłuta K.Hegla) oraz brama wjazdowa na początku drogi leśnej przy szosie Lublin-Włodawa, czas powstania 1923-1928, nr rej. ~~CHA/108/14~~ **A/1135** w Adampolu,
2. Cerkiew prawosławna pw. Podwyższenia Krzyża Świętego (d. cerkiew ~~greekokatolicka~~ **unicka**) wraz z wyposażeniem wnętrza i otoczeniem w granicach cmentarza cerkiewnego, dzwonnica; czas powstania XVII-XVIII, lata 1860-1861 (dzwonnica), nr rej. **A/143**, Horostyta,
3. Cmentarz prawosławny, czas powstania XIX w. nr rej. ~~GM-A/189~~ **A/176** , w Lubieniu
4. **Cmentarz prawosławny nr rej. A/1615 w miejscowości Kaplonosy**
5. ~~Wiatrak koźlak (wł. St. Czeleja), czas powstania pocz. XX w., nr rej. CH A/97 /98 w Wyrkach~~

W odniesieniu do obiektów nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków województwa lubelskiego obowiązuje ~~bezwzględny~~ priorytet wymagań konserwatorskich we wszystkich działaniach planistycznych, projektowych i realizacyjnych. Zasady kształtowania przestrzennego i prowadzenia wszelkich inwestycji, **w tym zmiany sposobu zagospodarowania terenu, zmiany sposobu użytkowania obiektów oraz podziałów historycznych założeń** winny być podporządkowane **uwarunkowaniom** wnioskom i decyzjom konserwatorskim. ~~Dotyczy to również zmiany sposobu użytkowania obiektów oraz wtórnych podziałów historycznych założeń.~~ Wszelka działalność inwestycyjna prowadzona przy tych obiektach i w otoczeniu zabytku wymaga uzyskania ~~pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie~~ **Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.**

Główną zasadą obowiązującą w strefie ścisłej ochrony - jest ochrona i konserwacja zabytkowych obiektów (założeń), w układzie i substancji architektonicznej, poprzez następujący zakres wymagań:

- 1) Dopuszcza się przekształcenia w celu rewaloryzacji w oparciu o badanie i dokumentację zatwierdzone przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie,
- 2) Na terenie strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej zabrania się następujących działań, jeśli nie wynikają z projektów rewaloryzacji, zatwierdzonych przez służby konserwatorskie:
 - a) dokonywania zmian w kompozycji przestrzennej zespołu, dokonywania podziałów geodezyjnych, zmian gabarytów zabytkowej zabudowy, rzeźby terenu, wprowadzania małej architektury i nowej zabudowy,
 - b) wprowadzania nowej infrastruktury z wyjątkiem służącej obsłudze obiektu położonego w strefie
- 3) Wszelka działalność inwestycyjna oraz zmiany granic nieruchomości w granicach ścisłej ochrony konserwatorskiej wymagają uzyskania od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie:
 - a) wytycznych i warunków wynikających z zasad ochrony na etapie przygotowania inwestycji,

- b) pozwolenia na realizację projektowanych inwestycji.
- 4) Ponadto w strefie ścisłej ochrony konserwatorskiej obowiązują:
 - a) maksymalne zachowanie substancji zabytkowej, jej gabarytów, układu kompozycyjnego i znaczenia w układzie przestrzennym w postaci dominant, akcentów architektonicznych, ekspozycji w krajobrazie miejscowości,
 - b) zachowanie historycznych podziałów działek,
 - c) usunięcie obiektów dysharmonijnych lub ich przekształcenie zgodnie z uwarunkowaniami konserwatorskimi i walorami otoczenia,
 - d) dostosowanie inwestycji w zakresie infrastruktury technicznej (niezbędnej do prawidłowego funkcjonowania obiektu) do warunków konserwatorskich.

Ustala się następujące uszczegółowione zasady ochrony konserwatorskiej w odniesieniu do zespołów i obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków województwa lubelskiego:

1. Zespół pałacowy wraz z otoczeniem w Adampolu (poz. 1 wykazu rejestru zabytków)

Zespół pałacowy składa się z kilku budynków otaczających dziedziniec wewnętrzny. Usytuowany malowniczo w głębi lasu, stanowi przykład architektury eklektyczno - romantycznej. Pałac myśliwski zachowany jest w stosunkowo dobrym stanie. Niezbędne jest prowadzenie stałego nadzoru nad jego otoczeniem. Pałac z uwagi na położenie w leśnym parku krajobrazowym nie posiada dalekich stref ekspozycji, a jedynie strefę wglądu z bezpośredniego otoczenia. W zespole folwarcznym pałacu w Adampolu dokonano zaburzenia układu przestrzennego, poprzez wprowadzenie w jego obręb kilkukondygnacyjnych bloków mieszkalnych. Należy bezwzględnie zachować niezabudowaną i niezadrzewioną przestrzeń wokół pałacu, z zakazem lokalizacji jakiegokolwiek zabudowy oraz bez zmian otoczenie rzeźby NMP w pobliżu pałacu i istniejący układ komunikacyjny w formie alejek spacerowych i parkingu. Obowiązuje ochrona i konserwacja klasycystycznej figury NMP (1858, przeniesiona z Różanki), bramy wjazdowej i starodrzewu, zgodnie z zaleceniami konserwatorskimi.

Zespół cerkwi wraz z otoczeniem w Horostytach Poz. 2 wykazu rejestru zabytków

Cerkiew prawosławna drewniana wraz z wyposażeniem i przyległym cmentarzem cerkiewnym oraz drewnianą dzwonnica wpisano do rejestru jako przykład drewnianego budownictwa sakralnego z XVII w. Zachowana w stosunkowo dobrym stanie. Cerkiew eksponuje się dobrze od najazdu od strony z Krzywo wierzby. Celem zachowania ekspozycji w terenie niezbędne jest zachowanie niezabudowanej działki przylegającej do cmentarza przykościelnego od drogi dojazdowej z Krzywowierzby.

Cmentarz prawosławny w Lubieniu Poz. 3 wykazu rejestru zabytków

Cmentarz prawosławny został założony w XIX w. jest nadal miejscem pochówku zmarłych tego wyznania do dziś. Jest jednym z nielicznych dobrze zachowanych wiejskich cmentarzy wyznania prawosławnego. Spośród elementów cmentarza wyróżniają się kamienne nagrobki z przełomu XIX i XX w. oraz drewniane krzyże z inskrypcjami. Najstarszy nagrobek pochodzi z 1884 r.

Wiatrak – koźlak w Wirykach Poz. 4 wykazu rejestru

~~Zbudowany na pocz. XX w., przeniesiony z miejscowości Żdzarka. Wraz z urządzeniami młynarskimi jest zabytkiem dawnej architektury ludowej oraz przykładem dawnej techniki młynarskiej. Niezbędne zachowanie jego obecnej ekspozycji.~~

2) ~~Obszar i zespół obiektów o wartościach zabytkowych objętych ewidencją WUOZ~~ ~~Chełm~~ **Obiekty objęte wojewódzką ewidencją zabytków**

Zadaniem polityki przestrzennej jest zachowania i uzupełnienia wartości kulturowych zabytkowych obiektów i zespołów zarejestrowanych w ewidencji dóbr kultury. Posiadają one cenne walory architektoniczne, historyczne i kulturowe, tworzą tożsamość kulturową gminy i stanowią o jej odrębności. Należą do nich obiekty figurujące w ewidencji zabytków przekazanej Urzędowi Gminy pismem zn. IN.II/413/366/10SO/03 z dnia 30.12.2003 r. zn. KD.II/44/220/1489/10 z dnia 30 listopada 2010 r. przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Lublinie, Delegatura w Chełmie. Wykaz ten został uzupełniony o listę obiektów o wartościach zabytkowych, zachowanych do objęcia pośrednią ochroną konserwatorską.

Dla obiektów objętych wojewódzką ewidencją zabytków dopuszcza się zmiany adaptacyjne obiektów po uprzednim uzgodnieniu z Lubelskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

W przypadku koniecznej rozbiórki obiektu, znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, należy przedstawić inwentaryzację architektoniczną w celu uzyskania zgody Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

A. Wykaz obiektów i zespołów objętych pośrednią ochroną konserwatorską.
(w ewidencji, wytypowane przez WUOZ O/Chełm)

*miejsce Adampol

1. Stara leśniczówka, z ok. 1872 r.
2. Nowa leśniczówka, z ok. 1911 r.
3. Elektrownia ob. magazyn, z ok. 1930 r.
4. Stajnia ob. magazyn, z ok. 1930 r.
5. Wozownia, z ok. 1930 r.

*miejsce Dobropol

6. Pozostałości cegielni z ok. 1920 r.

*miejsce Horostyta

7. Szkoła, z pocz. XX w.
8. Zagroda nr 31 :dom 1.20-te, lamus 1.30-te XX-
9. Dom nr 1, z pocz. XX w.
10. Dom nr 21, z pocz. XX w.
11. Dom nr 24, z pocz. XX w.
12. Dom nr 30, l. 20-le XX w.
13. Dom nr 34, z 1930 r.
14. Dom nr 36, z pocz. XX w.
15. Dom nr 48, z 1939 r.
16. Dom nr 55, z 1938 r.
17. Dom nr 70 z l. 30-tych XX w.
18. Dom nr 73 z l. 20-tych XX w.
19. Dom nr 79 z l. 20-tych XX w.
20. Dom nr 82 z l. 20-tych XX w.
21. Lamus w zagrodzie nr 61, z l.30-tych XX w.

*miejsce Ignaców

22. Zagroda nr 5, z l.30-tych XX w.

*miejsce Kaplonosy

23. Zespół po folwarczny: gorzelnia, magazyn spirytusu, z XIX/XX w.
24. Dom nr 29, z l. 30-tych XX w.
25. Dom nr 31, z l. 30-tych XX w.
26. Dom nr 32, z l. 30-tych XX w.
27. Dom nr 33, z l. 20-tych XX w.
28. Dom nr 34, z l. 30-tych XX w.

29. Dom nr 62, z 1. 30-tych XX w.

30. Dom nr 70, z 1. 30-tych XX w.

31. Dom nr 76, z 1. 20-tych XX w.

32. Dom nr 78, z 1928 r.

33. Dom nr 80, z 1. 30-tych XX w.

* miejscowość Kolonia Wiryki

34. Pozostałości zespołu folwarcznego: dwunastorak i czworak z 1900 r.

* miejscowość Krzywowierzba

35. Szkoła, z pocz. XX w.

36. Zagroda nr 4 – dom z I. 30-tych XX w.

37. Zagroda nr 13, z r. 1925

38. Dom nr 7, z r. 1929

39. Dom nr 8, z r. 1920

40. Dom nr 9, z r. 1918

41. Dom nr 12, z r. 1931

42. Dom nr 33, z r. 1930

43. Dom nr 34, z r. 1928

44. Dom nr 62, z 1. 20-tych XX w.

45. Dom nr 64, z r. 1931

46. Dom nr 76, z r. 1929

47. Dom nr 77, z r. 1930

48. Dom nr 78, z r. 1918

49. Dom nr 82, z r. 1928

50. Dom nr 83, z r. 1927

51. Dom nr 92, z r. 1932

52. Dom nr 94, z r. 1928

53. Dom nr 98, z 1. 20-tych XX w.

54. Dom nr 99, z 1. 30-tych XX w.

55. Dom nr 100, z r. 1928

56. Dom nr 101, z pocz. XX w.

57. Dom nr 105, z ok. 1930 r.

58. Dom nr 109, z ok. 1930 r.

59. Dom nr 114, z ok. 1930 r.

60. miejscowość Lipówka

61. Dom nr 16, z r. 1931

* miejscowość Lubień

62. Kościół paraf. pw. św. Mikołaja Bpa, z r. 1938

63. Zagroda nr 102 – dom z r. 1938

64. Dom nr 9, z 1. 30-tych XX w.

65. Dom nr 13, z 1. 30-tych XX w.

66. Dom nr 14, z 1. 30-tych XX w.

67. Dom nr 20, z 1. 30-tych XX w.

68. Dom nr 45, z r. 1930

69. Dom nr 60, z r. 1928

70. Dom nr 70, z 1. 20-tych XX w.

71. Dom nr 84, z r. 1929

72. Dom nr 96, z r. 1886

73. Dom nr 97, z 1. 30-tych XX w.

74. Dom nr 98 ob. szkoła, z r. 1931

75. Dom nr 109, z r. 1936

76. Domin 113, z r. 1930

77. Dom nr 119, z r. 1933

78. Dom nr 144, z 1. 20-tych XX w.

- 79. Lamus, z 1. 20 tych XX w.
- 80. Dom nr 152, z 1. 30 tych XX w.
- 81. Ruina wiatraka koźlaka z 1.30 tych XX w.
- 82. Spichlerz, r. 1930
- 83. Lamus, z 1. 30 tych XX w.

*miejscowość Suchawa

- 84. Zespół cerkwi prawosławnej: cerkiew, plebania – pocz. XX w.
- 85. Dom nr 36, z r. 1939

*miejscowość Wiryki-Adampol

- 86. Zagroda nr 24, z r. 1925
- 87. Zagroda nr 54 z o. 1914 r.
- 88. Zagroda nr 75 z r. 1923
- 89. Dom nr 1, z pocz. XX w.
- 90. Dom nr 2 z ok. 1920 r.
- 91. Dom nr 3 z pocz. XX w.
- 92. Dom nr 12, z r. 1925
- 93. Dom nr 21, z ok. 1930 r.
- 94. Dom nr 22. z r. 1930
- 95. Dom nr 33, z ok. 1930 r.
- 96. Dom nr 45, z r. 1930
- 97. Dom nr 46, z r. 1930
- 98. Dom nr 50, z ok. 1920 r.
- 99. Dom nr 64, przed 1939 r.
- 100. Dom nr 67, przed 1939 r.
- 101. Dom nr 70, z ok. 1930 r.
- 102. Dom nr 77, z ok. 1930 r.
- 103. Dom nr 78, z ok. 1930 r.
- 104. Dom nr 80, z ok. 1930 r.
- 105. Dom nr 83, z przed r. 1939
- 106. Dom nr 85, z przed r. 1939
- 107. Dom nr 88, z przed r. 1939
- 108. Dom nr 92, z ok. 1925 r.
- 109. Dom nr 118, z r. 1930
- 110. Wiatrak koźlak, z r. 1938

* miejscowość Wiryki Połud

- 111. Krzyż z kapliczką, z r. 1939
- 112. Dom nr 133, z ok. 1910 r.
- 113. Dom nr 136, z przed 1900 r.
- 114. Dom nr 137, z ok. 1910 r.
- 115. Dom nr 147, z ok. 1900 r.
- 116. Dom nr 160, z ok. 1900 r.
- 117. Dom nr 162, z ok. 1900 r.
- 118. Dom nr 170, z ok. 1925 r.
- 119. Dom nr 173, z ok. 1930 r.
- 120. Dom nr 174, z ok. 1930 r.
- 121. Dom nr 175, z ok. 1932 r.
- 122. Dom nr 176, z ok. 1920 r.
- 123. Dom nr 177, z ok. 1930 r.
- 124. Dom nr 178, z ok. 1935 r.
- 125. Dom nr 180, z ok. 1920 r.
- 126. Dom nr 188, z ok. 1930 r.
- 127. Dom nr 192, z ok. 1932 r.
- 128. Dom nr 197, z ok. 1920 r.
- 129. Dom nr 209, z ok. 1920 r.
- 130. Dom nr 210, z ok. 1920 r.

131.Dom nr 220, z ok. 1930 r.
132.Dom nr 222, z ok. 1930 r.
133.Dom nr 227, z ok. 1920 r.
134.Dom nr 233, z ok. 1910 r.
135.Dom nr 235, z ok. 1930 r.
136.Dom nr 248, z ok. 1920 r.
137.Dom nr 258, po 1945 r.
138.Dom nr 262, z r. 1944
139.Dom nr 267, z ok. 1945 r.
140.Dom nr 268, z ok. 1945 r.
141.Dom nr 269, z ok. 1945 r.
142.Dom nr 270, z ok. 1945 r.
143.Dom nr 271, z ok. 1945 r.
144.Dom nr 271, z ok. 1945 r.
145.Dom nr 274, z ok. 1945 r.
146.Dom nr 275, z ok. 1945 r.
147.Dom nr 280, z ok. 1945 r.
148.Dom nr 281, z ok. 1945 r.
149.Spichlerzyk, z ok. 1930 r.

* miejscowość Wyrzyki Wola

150.Dom nr 236, z ok. 1920 r.
151.Dom nr 242, z ok. 1925 r.
152.Dom nr 286, z ok. 1915 r.
153.Dom nr 298, z ok. 1920 r.
154.Dom nr 301, z ok. 1920 r.
155.Dom nr 303, z ok. 1930 r.
156.Dom nr 304, z ok. 1934 r.
157.Dom nr 305, z ok. 1920 – 1930 r.
158.Dom nr 306, z ok. 1925 r.
159.Dom nr 309, z ok. 1920 r.
160.Dom nr 310, z ok. 1920 r.
161.Dom nr 312, z ok. 1920 r.
162.Dom nr 313, z ok. 1920 r.
163.Dom nr 314, z ok. 1928 r. i 63. Dom nr 3-17, z ok. 1946 r.
164.Dom nr 318, z ok. 1920 r.
165.Dom nr 326, z ok. 1920 r.
166.Dom nr 328, z ok. 1900 r.
167.Dom nr 330, z ok. 1910 r.
168.Dom nr 340, z ok. 1920 r.
169.Dom nr 343, z ok. 1930 r.
170.Dom nr 347, z ok. 1910 r.
171.Dom nr 355, z ok. 1910 r.
172.Spichlerzyk, z ok. 1920 r.

* miejscowość Zahajki

173.Kapliczka, z lat 30 tych XX w.
174.Dom nr 19, z lat 20 tych XX w.
175.Dom nr 29, z ok. 1930 r.
176.Dom nr 30, z ok. 1920 r.

Uwaga: powyższa lista obiektów zaproponowanych przez WUOZ O/Chelm wymaga weryfikacji na etapie sporządzenia gminnej ewidencji zabytków.

Wykaz kart ewidencyjnych architektury i budownictwa

Miejscowość	Obiekt
-------------	--------

1	2
Adampol	Obora ob. budynek gospodarczy w zespole pałacowo-parkowym
Adampol	Stajnia w zespole pałacowo-parkowym
Adampol	Elektrownia w zespole pałacowo-parkowym
Adampol	Stara leśniczówka w zespole pałacowo-parkowym
Adampol	Nowa leśniczówka - rządcówka w zespole pałacowo-parkowym
Horostyta	Wiatrak "koźlak"
Krzywierzba 62	Chałupa
Krzywierzba 76	Chałupa
Krzywierzba 82	Chałupa
Krzywierzba 92	Dom mieszkalno-gospodarczy
Krzywierzba 99	Chałupa
Krzywierzba 104	Chałupa
Krzywierzba 105	Chałupa
Krzywierzba 109	Chałupa
Lubień 70	Chałupa
Lubień 90	D. karczma, ob. budynek mieszkalny (w zespole folwarcznym)
Suchawa	Cerkiew prawosławna pw. MB Kazańskiej
Suchawa	Plebania prawosławna, ob. szkoła
Suchawa 22	Chałupa
Suchawa 36	Chałupa
Wyryki-Adampol 45	Chałupa
Wyryki-Adampol 70/72	Chałupa
Wyryki-Adampol 75	Chałupa
Wyryki Kolonia 8	Budynek mieszkalny, tzw. „dwunastak“
Wyryki-Połód	Kapliczka
Wyryki-Połód 192	Chałupa
Wyryki-Połód 197	Chałupa z oborą
Wyryki-Połód 209	Chałupa
Wyryki-Połód 250	Wiatrak „koźlak“
Wyryki-Wola 328	Chałupa
Wyryki-Wola 333	Chałupa
Wyryki-Wola 352	Chałupa

2B. Wykaz cmentarzy i mogił objętych wojewódzką ewidencją zabytków WUOZ-Lublin (do objęcia pośrednią ochroną konserwatorską)

- 1.Cmentarz prawosławny, XIX w. (1843 r.) w miejscowości Horostyta
- 2.Cmentarz prawosławny, poł. XIX w. w miejscowości Kaplonosy
- 3.Cmentarz rzymskokatolicki, XX w. (1919 r.) w miejscowości Lubień
- 4.Cmentarz prawosławny, XX w. (po 1919 r.) w miejscowości Suchawa
- 5.Cmentarz przycerkiewny, 1 ćw. XX w. w miejscowości Suchawa

6. Mogiła w lesie, II wojna światowa w miejscowości Wiryki-Adampol
7. Cmentarz prawosławny, XIX w, w miejscowości Wiryki-Adampol
8. Cmentarz prawosławny, XIX w., w miejscowości Wiryki -Wola
9. **Cmentarz prawosławny, w miejscowości Lubień**

Pozostawia się do zachowania i rewaloryzacji wymienione cmentarze i mogiły w oparciu o projekt zaopiniowany przez Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

~~2C. Wykaz obiektów do objęcia pośrednią ochroną konserwatorską (zachowanych, nie ujętych w ewidencji WUOZ D/Chelm)~~

- ~~1. Folwark: aleja dojazdowa, zbiornik wodny, pozostałości parku, 2-ga poł. XIX w. w miejscowości Horostyta~~
- ~~2. Folwark: aleja dojazdowa z obsadzeniami, gorzelnia, magazyn, chlewnie i obory, XIX/XX w. w miejscowości Kapłonosy Kolonia~~
- ~~3. Folwark – dom mieszkalny nr 19, pocz. XX w. w miejscowości Zahajki~~
- ~~4. Folwark – d. rządówka, pocz. XX w. w miejscowości Suchawa~~
- ~~5. Pomnik Bolesława Kotnarsowkiego, Wiryki (droga Lublin – Włodawa)~~
- ~~6. Krzyże upamiętniające braci Kucharów, Wiryki (droga Lublin – Włodawa)~~
- ~~7. Pomnik księdza Weissa, Wiryki – Adampol~~
- ~~8. Pomnik upamiętniający bitwę oddziału AK, Wiryki – Adampol,~~
- ~~9. Pomnik upamiętniający gajowego Ordynacji, Dobropol~~
- ~~10. Pomnik upamiętniający kpr. Stefana Gabaja, Wiryki~~

2C. Wykaz miejsc pamięci narodowej objętych wojewódzką ewidencją zabytków

Wykaz kart ewidencyjnych miejsc pamięci narodowej

Miejscowość	Obiekt
Adampol	Pomnik ku czci pomordowanych przez hitlerowców w 1943 r.
Krzywowierzba	Krzyż i pamiątkowy kamień upamiętniający uprowadzenie funkcjonariuszy ORMO: Emiliana i Jana Borsuków
Lubień	Mogiły nieznanymi żołnierzy lub jeńców radzieckich, na cmentarzu rzymskokatolickim
Wiryki	Pomnik ku czci Bolesława Kotnarskiego

Pozostawia się do zachowania i rewaloryzacji wymienione miejsca pamięci narodowej w oparciu o projekt zaopiniowany przez Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

2D. Wykaz parków/ogrodów objętych wojewódzką ewidencją zabytków

Wykaz kart parków/ogrodów

Miejscowość	Obiekt
Horostyta	Założenie parkowe

Pozostawia się do zachowania i rewaloryzacji wymienione parki/ogrody w oparciu o projekt zaopiniowany przez Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Ochrona w/w obiektów polega na usankcjonowaniu ich w strukturze planu zagospodarowania przestrzennego gminy oraz określeniu zasad i działań, które zapewniają prawidłową ochronę i funkcjonowanie obiektu (obszaru) zabytkowego. ~~W odniesieniu do obiektów architektury i budownictwa znajdujących się w ewidencji zabytków dopuszcza się zmiany~~

adaptacyjne po uprzednim uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Lublinie. W przypadku koniecznej rozbiórki obiektu znajdującego się w gminnej ewidencji zabytków należy przedstawić inwentaryzację fotograficzną w celu uzyskania zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie.

W strefie pośredniej ochrony konserwatorskiej opinie i szczegółowe wytyczne konserwatorskie dla działań inwestycyjnych zostaną określone na etapie ustalenia warunków realizacji inwestycji. Na etapie studium określa się następujące szczegółowe uwarunkowania w kształtowaniu zagospodarowania wybranych obiektów:

- a) Zachowanie istniejących elementów historycznych (wraz z towarzyszącą zielenią komponowaną i układami wodnymi) i substancji architektonicznej, ich ochrona i konserwacja,
- b) Zachowanie historycznych podziałów działek,
- c) Zapewnienie prawidłowej ekspozycji obiektu (obszaru zabytkowego),
- d) W bezpośrednim sąsiedztwie obiektów obszarów zabytkowych (w granicach nieruchomości) zabrania się wznoszenia obiektów o przeskalowanej kubaturze, nie harmonizujących z zabytkową substancją lub o funkcjach kolidujących lub degradujących obiekt zabytkowy,
- e) Na terenach położonych w strefie zabrania się zmian kompozycji zieleni, rzeźby oraz ukształtowania terenu,
- f) Podporządkowanie infrastruktury technicznej do warunków konserwatorskich,
- g) Usunięcie obiektów dysharmonijnych lub ich przekształcenie zgodnie z walorami otoczenia.
- h) Dla cmentarzy i mogił przed rozpoczęciem wszelkich prac należy sporządzić projekt zaopiniowany przez WKZ w Lublinie; obecnie większość cmentarzy prawosławnych jest zaniedbana, pozbawiona ogrodzenia lub ogrodzone w sposób niewłaściwy i nie oznakowane w terenie. Wymagają usunięcia zbędnej roślinności, odsłonięcia zarośniętych nagrobków, niekiedy o dużej wartości zabytkowej, ogrodzenia terenu i oznakowania, łącznie z wykonaniem tablic informacyjnych. Cmentarz w Horostycie ma uporządkowany teren, należałoby zastąpić obecne ogrodzenie np. płotem na podmurówce metalowym lub sztachetowym.
- i) W zespole folwarcznym w Horostycie wskazane uzupełnienie drzewostanu parkowego, ze szczególnym uwzględnieniem drzew wzdłuż granic założenia. Wskazane jest także odtworzenie nasadzeń wysoką zielenią wzdłuż drogi dojazdowej do d. zespołu folwarcznego w Wyrkach Kolonii.

3) Strefa obserwacji archeologicznej (OW)

Zadaniem strefy jest ochrona stanowisk archeologicznych, szczególnie cennych badawczo, o wartości poznawczej dużej lub średniej oraz zagrożonych zniszczeniem z powodu na sposób użytkowania terenu. Na obszarach koncentracji stanowisk archeologicznych, do których należą punkty i ślady osadnicze - ślady pradziejowego i średniowiecznego osadnictwa, odkryte podczas badań powierzchniowych Archeologicznego Zdjęcia Polski, główną zasadą winna być ochrona w zakresie i formie uzależnionej od układu i koncentracji.

Wyznacza się strefy ochrony archeologicznej dla zabytków archeologicznych – stanowisk w granicach ich zasięgu podanego na mapie.

Wykaz stanowisk archeologicznych objętych strefą ochrony archeologicznej:

~~Obszar~~

~~AZP 69-88~~

- ~~1. Kapłonosy Kolonia (nr 1) – ślad osadnictwa z okresu wpływów rzymskich;~~
- ~~2. Zahajki Kolonia (nr 13) – stanowisko o powierzchni 0,5 ha, osada kultury łużyckiej z epoki brązu, ślady osadnictwa – z wczesnej epoki brązu oraz z okresu wpływów rzymskich;~~
- ~~3. Zahajki Kolonia (nr 14) – stanowisko o powierzchni 0,5 ha, osada prawdopodobnie pradziejowa;~~

4. Zahajki Kol. (nr 15) – stanowisko o powierzchni 0,5 ha, ślady osadnictwa – z wczesnej epoki brązu oraz wczesnośredniowiecznego po X w.
5. Zahajki Kolonia (nr 16) – stanowisko o powierzchni 0,5 ha, osady prawdopodobne – kultury trzcinieckiej z II okresu brązu oraz z okresu wpływów rzymskich, ślad osadnictwa neolitycznej kultury amfor kulistych

Obszar

AZP 69-89

6. Kaplonosy Kolonia (nr 7) – ślad osadnictwa mezolitycznego,
7. Zahajki Kolonia (nr 9) – stanowisko o powierzchni 0,5 ha, osada prawdopodobna – pradziejowa, ślady osadnictwa – średniowiecznego z XII – XIII w. oraz nowożytnego

Obszar

AZP 70-89

8. Wyryki (nr 4) – stanowisko o powierzchni 0,5 ha, ślady osadnictwa pradziejowego wczesnośredniowiecznego oraz średniowiecznego
9. Wyryki (nr 5) – stanowisko o powierzchni 0,5 ha, osada pradziejowa,
10. Wyryki (nr 20) – stanowisko o powierzchni 0,5 ha, osada prawdopodobna pradziejowa, ślad osadnictwa wczesnośredniowiecznego z XII – XIII w.,
11. Wyryki (nr 21) – stanowisko o powierzchni 0,5 ha, osada prawdopodobna kultury lużyckiej z epoki brązu, ślady osadnictwa – neolitycznej kultur amfor kulistych, neolitycznej kultury ceramiki sznurowej oraz kultury trzcinieckiej z II okresu epoki brązu,
12. Wyryki (nr 27) – stanowisko o powierzchni 0,5 ha, osada pradziejowa,
13. Wyryki (nr 29) – stanowisko o powierzchni 0,5 ha, osada kultur trzcinieckiej z II okresu epoki brązu,
14. Kaplonosy (nr 38) – stanowisko o powierzchni 1 ara, osada prawdopodobna z wczesnej epoki brązu,
15. Kaplonosy (nr 41) – stanowisko o powierzchni 0,5 ha osada prawdopodobna pradziejowa

Obszar

AZP 71-88

16. Iapówka (nr 12) – stanowisko o powierzchni 1 ara, osada prawdopodobna neolitycznej kultury pucharów lejkowatych.

Obszar

AZP 71-89

17. Wyryki – Połód (nr 1) – stanowisko o powierzchni 1 ara, ślad osadnictwa nowożytnego z XVI – XVII w.

Obszar

AZP 72-89

18. Suchawa (nr 2) – stanowisko o powierzchni 0,5 ha, osada prawdopodobna z epoki kamienia/epoki brązu, ślady osadnictwa z okresu lateńskiego oraz średniowiecznego,
19. Suchawa (nr 3) – ślady osadnictwa – pradziejowego oraz wczesnośredniowiecznego z XII – XIII w.
20. Suchawa (nr 6) – stanowisko o powierzchni 0,5 ha, osada prawdopodobna średniowieczna z XIII – XIV w. ślady osadnictwa z okresu neolitycznej kultury amfor kulistych oraz z okresu wpływów rzymskich,
21. Suchawa (nr 8) – stanowisko o powierzchni 0,5 ha, osada prawdopodobna wczesnegośredniowieczna z VIII – X w. ślad osadnictwa pradziejowego,
22. Suchawa (nr 10) – stanowisko o powierzchni 0,5 ha, osada prawdopodobna z wczesnej epoki brązu.

MIEJSCOWOŚĆ	AZP	NR STANOWISKA NA OBSZARZE	DODATKOWE INFORMACJE
1	2	3	4
Horostyta	70-87	47	
Horostyta	70-87	48	
Horostyta	70-87	49	
Horostyta	70-87	50	
Horostyta	70-87	51	
Horostyta	70-87	52	
Horostyta	70-87	53	
Horostyta	70-87	54	
Horostyta	70-88	1	
Horostyta	70-88	7	
Horostyta	70-88	8	
Horostyta	70-88	9	
Horostyta	70-88	10	
Horostyta	70-88	11	
Horostyta	70-88	12	
Horostyta	70-88	13	
Horostyta	70-88	14	
Horostyta	70-88	15	
Horostyta	70-88	20	
Horostyta	70-88	21	
Horostyta	70-88	22	
Horostyta	70-88	23	
Horostyta	70-88	24	
Horostyta Kolonia	70-87	40	
Horostyta Kolonia	70-87	41	
Horostyta Kolonia	70-87	42	
Horostyta Kolonia	70-87	43	
Horostyta Kolonia	70-87	44	
Horostyta Kolonia	70-87	45	
Horostyta Kolonia	70-87	46	
Ignaców	70-88	16	
Ignaców	70-88	17	
Ignaców	70-88	18	
Ignaców	70-88	19	
Kaplonosy	69-88	2	
Kaplonosy	69-88	3	
Krzywowiezba	70-87	29	
Krzywowiezba	70-87	30	
Krzywowiezba	70-87	31	

1	2	3	4
Krzywierzba	70-87	32	
Krzywierzba	70-87	33	
Krzywierzba	70-87	34	
Krzywierzba	70-87	35	
Krzywierzba	70-87	36	
Krzywierzba	70-87	37	
Krzywierzba	70-87	38	
Krzywierzba	70-87	39	
Lipówka	70-88	48	
Lipówka	70-88	49	
Lipówka	71 -88	10	
Lipówka	71 -88	11	
Lipówka	71 -88	12	
Lipówka	71 -88	13	
Lipówka	71-88	14	
Lipówka	71 -88	15	
Lipówka	71 -88	16	
Lipówka	71 -88	17	
Lipówka	71 -88	18	
Lipówka	71 -88	19	
Lipówka	71 -88	20	
Lubień	70-88	45	
Lubień	70-88	46	
Lubień	70-88	47	
Suchawa	71 -89	2	
Suchawa	72-89	1	
Suchawa	72-89	2	
Suchawa	72-89	3	
Suchawa	72-89	4	
Suchawa	72-89	5	
Suchawa	72-89	6	
Suchawa	72-89	7	
Suchawa	72-89	8	
Suchawa	72-89	9	
Suchawa	72-89	10	
Suchawa	72-89	11	
Wyryki	70-88	66	
Wyryki	70-89	4	
Wyryki	70-89	5	
Wyryki	70-89	6	
Wyryki	70-89	7	
Wyryki	70-89	8	
Wyryki	70-89	9	

1	2	3	4
Wryki	70-89	10	
Wryki	70-89	11	
Wryki	70-89	12	
Wryki	70-89	13	
Wryki	70-89	14	
Wryki	70-89	15	
Wryki	70-89	16	
Wryki	70-89	17	
Wryki	70-89	18	
Wryki	70-89	19	
Wryki	70-89	20	
Wryki	70-89	21	
Wryki	70-89	27	
Wryki	70-89	28	
Wryki	70-89	29	
Wryki	70-89	30	
Wryki	70-89	31	
Wryki	70-89	32	
Wryki	70-89	33	
Wryki	70-89	34	
Wryki	70-89	35	
Wryki	70-89	36	
Wryki	71 -89	1	
Wryki	71 -89	3	
Wryki	71 -89	4	
Wryki	71 -89	5	
Wryki	71 -89	6	
Wryki	71 -89	7	
Wryki	71 -89	8	
Wryki	71 -89	9	
Wryki	71 -89	10	
Wryki Kolonia	70-88	61	
Wryki Kolonia	70-88	62	
Wryki Kolonia	70-88	63	
Wryki Kolonia	70-88	64	
Wryki Kolonia	70-88	65.	
Zahajki	70-88	6	
Zahajki	70-88	25	
Zahajki	70-88	26	
Zahajki	70-88	27	
Zahajki	70-88	28	
Zahajki	70-88	29	
Zahajki	70-88	30	

1	2	3	4
Zahajki	70-88	31	
Zahajki	70-88	37	
Zahajki	70-88	38	
Zahajki	70-88	39	
Zahajki	70-88	40	
Zahajki	70-88	41	
Zahajki Kolonia	69-88	11	
Zahajki Kolonia	69-88	12	
Zahajki Kolonia	69-88	13	
Zahajki Kolonia	69-88	14	
Zahajki Kolonia	69-88	15	
Zahajki Kolonia	69-88	16	
Zahajki Kolonia	70-88	2	
Zahajki Kolonia	70-88	3	
Zahajki Kolonia	70-88	4	
Zahajki Kolonia	70-88	5	
Zahajki Kolonia	70-88	32	
Zahajki Kolonia	70-88	33	
Zahajki Kolonia	70-88	34	
Zahajki Kolonia	70-88	35	
Zahajki Kolonia	70-88	36	
Żuków	70-89	2	
Żuków	70-89	3	
Żuków	70-89	22	
Żuków	70 - 89	23	
Żuków	70-89	37	

~~W obrębie tych obszarów wszelka działalność inwestycyjna, związana z prowadzeniem prac ziemnych (kubaturowa, liniowa, drogowa, pozyskiwania surowców mineralnych) oraz zmian w użytkowaniu gruntów wymaga uzgodnienia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie przed zgłoszeniem lub uzyskaniem pozwolenia na budowę – w celu uzyskania wytycznych konserwatorskich dla przedmiotowych inwestycji.~~

~~W czasie prowadzenia robót budowlanych, osoba kierująca tymi pracami w razie znalezienia przedmiotu, który posiada cechy zabytku (np. naczynia ceramiczne, materiały krzemienne, narzędzia z kamienia i metalu, fragmenty murów) jest obowiązana powiadomić władze konserwatorskie i gminne oraz wstrzymać prace i zabezpieczyć odkryte przedmioty do chwili wydania odpowiednich zarządzeń.~~

~~W przypadkach, gdy zabytki archeologiczne w obrębie strefy OW posiadają wartości naukowe WKZ może wykluczyć lokalizację inwestycji na danym obszarze lub uzależnić ją od przeprowadzenia wyprzedzających badań wykopaliskowych.~~

W obrębie tych obszarów wszelka działalność inwestycyjna, związana z prowadzeniem prac ziemnych (kubaturowa, liniowa, drogowa, pozyskiwania surowców mineralnych) oraz z miany w użytkowaniu gruntu, wymagają uzgodnienia z Lubelskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków – przed zgłoszeniem lub uzyskaniem pozwolenia na budowę.

Prace ziemne towarzyszące uzgodnionym inwestycjom, muszą być poprzedzone ratowniczymi badaniami archeologicznymi, po uprzednim uzyskaniu pozwolenia Lubelskiego

5. Obszary ochrony krajobrazu kulturowego i kształtowania ładu przestrzennego

W studium określa się założenia realizacji zróżnicowanej polityki w odniesieniu do krajobrazu, skierowaną na warunki rozwoju podstawowych funkcji gminy w zgodności z predyspozycjami naturalnymi i kulturowymi krajobrazu. Głównym kryterium jest aspekt wizualny, celem umożliwienia ekspozycji występujących w obszarze gminy - najcenniejszych wartości krajobrazu kulturowego. Podstawową zasadą jest ochrona obszarów i elementów krajobrazu gminy o najwyższych wartościach oraz kształtowanie harmonijnych układów przestrzennych wiążących walory użytkowe i estetyczne w zagospodarowaniu oraz w zabudowie terenu.

1) Ochrona fizjonomii krajobrazu kulturowego

Głównym zadaniem jest ochrona otwartych krajobrazów polnych przed zabudową i zmianą charakteru użytkowania oraz ochrona tradycyjnego wiejskiego układu osadniczego. Ustala się utrzymanie rolniczego sposobu użytkowania terenów polnych, a w szczególności najbardziej eksponowanych elementów ukształtowania terenu oraz zachowanie zrównoważonej struktury przestrzennej gminy, przez ograniczenie zainwestowania do terenów zabudowanych i stanowiących kontynuację istniejącej zabudowy.

Wiodące znaczenie w realizacji polityki ochrony i kształtowania fizjonomii krajobrazu kulturowego odgrywają:

- ochrona planistyczna układów ruralistycznych wsi,
- zespoły budownictwa ludowego do zachowania,
- obszary wykluczeń z zabudowy i tereny wskazane do zabudowy ekstensywnej,
- subdominanty; ochrona i ekspozycja dominant i akcentów architektonicznych,
- ekspozycja przedpola widoku zespołów zabytkowych,
- kształtowanie przestrzeni publicznych,
- ochrona wnętrza krajobrazowych,
- rekultywacja terenów zdegradowanych,
- rehabilitacja zagospodarowywania obszarów wymagających przekształceń funkcjonalnych

Wszystkie wsie na terenie gminy reprezentują układy jednodrożnicowe i takie należy kontynuować, unikając nadmiernego nasycenia krajobrazu siedliskami samotniczymi i tzw. przysiółkami bezładnymi. Siedliska należą do bezokólnikowych, co stanowi najprostszą formę do kontynuacji. Zabudowa wiejska reprezentowana głównie przez obiekty okresu międzywojennego posiada cechy lokalne cechy wyróżniające ją na tle sąsiednich gmin. Należą do nich: duże gabaryty (2x5 osi), wsparte na dwóch słupkach ganki z odcinkowo zamkniętymi daszkami oraz dekoracja wokół okien. Elementy te decydują o potrzebie zachowania charakteru tej zabudowy, jak też wpisywania nowych obiektów w zastany klimat. Na obszarze gminy, zwłaszcza w Wyrkach, Horostycie, Lubieniu,

W Krzywierzbie występują zespoły zabudowy interesującego drewnianego budownictwa ludowego, które kwalifikują się do objęcia szczególną opieką. Charakterystyczną cechą budownictwa w gminie jaką jest ustawienie domów mieszkalnych pod ukosem w stosunku do drogi (szczególnie widoczna w Wyrkach) winna być respektowana przy projektowaniu nowych obiektów.

Wsie, położone na terenie gminy, położone są wśród kompleksów leśnych wiązało się ze stosowaniem drewna jako podstawowego materiału budowlanego. Użycie tego surowca nadawało charakterystyczny klimat poszczególnym miejscowościom. Utrzymanie tego materiału w odniesieniu do budynków dzisiaj jest niemożliwe, należy jednak zastosować drewno jako elementy wykończeniowe w zabudowie w budownictwie oraz w ogrodzeniach. Nie dopuszcza się wprowadzania ogrodzeń z odlewów betonowych jako sprzeczne z krajobrazem kulturowym gminy.

2) Powiązania funkcjonalno-przestrzenne

Istniejąca sieć drożna stanowi skutek zoptymalizowania połączeń tranzytowych i miejscowych, średniowiecznych i nowożytnych. Dodatkowo wschodnie rubieże przecina na dwóch krótkich odcinkach XIX wieczna szosa strategiczna, pierwotnie odznaczająca się regularnym obsadzeniem. Układ tych historycznych dróg stanowi dla obszaru wartość nienaruszalną. Drogi te w większości stanowią zarazem ciągi widokowe umożliwiające wgląd w różne typy krajobrazu naturalnego i kulturowego z których najatrakcyjniejsze to leśno - łąkowe. Współkomponentem są obszary o dobrze zachowanym krajobrazie przyrodniczym: nie uregulowane ciek, zbiorniki wodne, doliny i skarpy rzeczne, jak również usankcjonowane prawnie obiekty i obszary ochrony przyrodniczej. Integralnym składnikiem współczesnego zagospodarowania jest zbiornik wodny Zahajki i kanał Partyzancki z własną infrastrukturą (wały, śluzy). Istotny składnik ochrony krajobrazu kulturowego stanowi nasycenie stanowiskami archeologicznymi. Czynniki kulturowe na obszarze całej gminy pozostaje z uwarunkowaniami krajobrazu Polesia.

W płaskim terenie Polesia dobrze eksponują się nawet niewielkie wzniesienia na obszarze otwartym. Wyróżniają się naturalne kulminacje (wzgórza i pagórki) na południe od Wyrk (sięga do blisko 200 m -wysokość względna od strony północnej dochodzi do 27 m w okolicach Lubienia, a także nieregularne pagórki wydmowe występujące w rejonach Lipówki, Lubienia i Suchawy.

W odniesieniu do elementów antropogenicznych, należy podkreślić walory ekspozycyjne kościoła w Lubieniu, którego wieża widoczna jest z najdalszych najazdów ze wszystkich stron oraz zespołu cerkiewnego w Suchawie. Dobrze eksponuje się wiatrak - koźlak szczególnie od strony Wyrk, jednak jego bardzo zły stan techniczny nie pozwala tworzyć wokół niego strefy ochrony ekspozycji. Dobrą ekspozycję posiadają wiatraki - koźlaki w Wyrkach, zwłaszcza z najazdu wschodniego od strony Adampola. Korzystne powiązania występują w zespole folwarcznym Kaplonosy Kolonia, gdzie czynnikiem spinającym elementy kompozycji jest obsadzona aleja, z której otwiera się widok w kierunku poszczególnych budynków folwarcznych.

Stosunkowo skromne walory ekspozycyjne posiada cerkiew w Horostycie, dobrze eksponująca się z kierunku od Krzywowierzby. Pałac w Adampolu, z uwagi na położenie w parku krajobrazowym, którego znaczenie wchłona las, nie posiada ekspozycji dalekiego widoku. Stref ekspozycji nie posiadają cmentarze prawosławne włączone zazwyczaj w zwartą zieleń lub kompleks leśny. Należy bezwzględnie zachować w krajobrazie rangę dominanta kościoła w Lubieniu oraz strefę ekspozycję zespołu cerkwi w Suchawie (w jej skład wchodzi cerkiew i plebania) przez zakaz zabudowy w jego otoczeniu. Współczesny kościół w Wyrkach jest umiejętnie wkomponowany w otoczenie, nie wymaga korekt.

Wyodrębnienie powiązań widokowych i eksplozyjnych stanowi jedno z podstawowych uwarunkowań, poza atrakcjami turystycznymi jakimi są obiekty zabytkowe w gminie i na terenach sąsiednich gmin oraz urządzone tereny rekreacyjne - do wyznaczenia tras turystycznych (rowerowych i pieszych).

Ustala się następujące ogólne zasady, które powinny obowiązywać w zagospodarowaniu terenów:

- ochrona przed zabudową lub innymi formami zainwestowania i zagospodarowania (zieleni wysoka) terenów otwartych w otoczeniu zespołów sakralnych oraz innych obiektów stanowiących o wartości krajobrazu kulturowego gminy;
- ochrona otwartych widokowych oraz eliminacja form zagospodarowania mogących stanowić bariery widokowe w oglądzie zabytkowych zespołów przez likwidację obiektów dysharmonijnych na przedpolu zabytku i wykluczenie nowych budynków i inwestycji liniowych „przysłaniających wgląd” na obiekt zabytkowy;
- formowanie zieleni umożliwiające ekspozycję najcenniejszych elementów widoku, a stanowiącej osłonę obiektów szpecących (które nie mogą być zlikwidowane);
- ochrona przed zabudową - kulminacji terenowych i terenów polnych - celem umożliwienia ekspozycji najcenniejszych wartości krajobrazu, które występują w obszarze gminy i są dziedzictwem harmonijnej ciągłości krajobrazu kulturowego,
- „odgospodarowanie” i wykluczenie nowych realizacji obiektów kubaturowych (pasmowej zabudowy) oraz inwestycji liniowych, przysłaniających wgląd i ograniczających powiązania widokowe, likwidacja zadrzewień na osiach powiązań widokowych, wprowadzenie elementów zagospodarowania akcentujących tradycję miejsca;
- ochrona subdominant krajobrazowych naturalnych i architektonicznych, warunkująca ich

„czytelność” w krajobrazie oraz ustalenie form zagospodarowania umożliwiających ich wyeksponowanie.

- odtwarzanie i rewitalizacja wartości kulturowych i widokowych terenów zdegradowanych przez niewłaściwy sposób zagospodarowania i użytkowania.

Szczególnym walorem gminy Wyryki jest dominujący jeszcze krajobraz rolniczy, z ciągami zabudowy wiejskiej, która powinna podlegać szczególnej pieczy. W celu zachowania i utrzymania tożsamości kulturowej oraz zasobów zabytkowego krajobrazu kulturowego gminy należy połączyć uwarunkowania polityki przestrzennej i działania urbanistyczne z zasadami ochrony konserwatorskiej.

Do elementów współtworzących krajobraz kulturowy, należą m.in.:

- obiekty małej architektury w postaci kapliczek i krzyży przydrożnych,
- zieleń komponowana i towarzysząca obiektom użyteczności publicznej

Zadaniem polityki przestrzennej jest ukształtowanie w wielofunkcyjnym centrum ośrodka gminnego - terenu przestrzeni publicznej, ochrona istniejącej zieleni, zwłaszcza starodrzewu przy obiektach użyteczności publicznej, zieleni komponowanej i zieleni cmentarnej oraz wzbogacenie struktury przyrodniczej gminy przez powiększenie powierzchni terenów zieleni. Zwraca się uwagę na poprawę atrakcyjności zieleni urządzonej na terenach usług publicznych i wokół innych obiektów ogólnodostępnych. Wraz z postępującym zanieczyszczeniem odkomunikacyjnym wzrasta ranga zieleni pasmowej wzdłuż dróg i ciągów komunikacyjnych.

Ochroną obejmuje się:

- Zieleń przykościelną
- Aleje, szpalery, zieleń przydrożną
- Cmentarze czynne
- Cmentarze zamknięte, miejsca pamięci

Powyższe założenia będą realizowane poprzez ochronę, konserwację starodrzewu, kontynuację nasadzeń drzewostanu w alejach i szpalerach a także kształtowanie zieleni pasmowej i zieleni ozdobnej.

Do cennych elementów krajobrazowych należy zieleń przykościelna i cmentarna. Stary drzewostan podlega szczególnej ochronie i winien być poddany systematycznym zabiegom konserwatorskim. Godnym podkreślenia elementem krajobrazu kulturowego są aleje i starodrzew występujący wzdłuż tras komunikacyjnych. Ochronie zieleni przydrożnej należy nadać wysoką rangę.

Wiodącą zasadą ochrony zieleni jest zakaz likwidacji zieleni i wycinki drzewostanu, alei, szpalerów oraz innych form zieleni komponowanej. W zagospodarowaniu terenu wyklucza się sytuowanie ogrodzeń naruszających system korzeniowy zieleni podlegającej ochronie. Proponuje się kształtowanie zieleni pasmowej w nawiązaniu do powiązań ekologicznych, pasm zieleni izolacyjnej i osłonowej wzdłuż dróg i ciągów rowerowych, wzdłuż granic terenów zainwestowania przemysłowego, składów i innych obiektów uciążliwych dla otoczenia.

Ważnym zadaniem polityki przestrzennej jest zapewnienie ochrony cmentarzy czynnych i zamkniętych oraz innych miejsc pamięci jako obiektów symbolicznych dla kultury i przeszłości tej ziemi - szczególnej czci, których wyrazem powinna być ochrona wraz z otoczeniem. Ochrona polega na usankcjonowaniu prawnym ich statusu zabytkowego oraz określeniu zasad i działań, które zapewnią prawidłową ochronę, funkcjonowanie i ekspozycję kulturową. W odniesieniu do terenów cmentarnych powinny obowiązywać: zapewnienie prawidłowej ekspozycji w krajobrazie, zakaz lokalizacji w bliskim sąsiedztwie cmentarzy obiektów i form zagospodarowania, które naruszają warunki ochrony powagi miejsca.

6. Kierunki rozwoju mieszkalnictwa i osadnictwa

6.1 Założenia ogólne

Zakłada się, że określono w studium zasady rozwoju mieszkalnictwa zapewnią możliwości rozbudowy zasobów mieszkaniowych dla ludności oraz poprawę struktury terenów zurbanizowanych. Rozwój mieszkalnictwa jest powiązany z kształtowaniem wsi, a także ośrodków - zespołów usług dla ludności. Zadaniem polityki osadniczej jest skupianie zabudowy.

Na obszarze gminy funkcjonują wszystkie formy zabudowy: zabudowa mieszkaniowa zagrodowa, zabudowa jednorodzinna, zabudowa wielorodzinna i zabudowa letniskowa. Dla poszczególnych form zabudowy zostaną określone w planie miejscowym szczegółowe warunki zabudowy i zagospodarowania terenu. W okresie perspektywicznym, przewiduje się przyrost terenów pod zabudowę na poziomie od 15 do 30 ha, w zależności od tempa rozwoju gminy.

Największy przyrost zabudowy zakłada się w ośrodku gminnym, w miejscowości Suchawa i Adampol.

Zadaniem polityki przestrzennej jest poprawa efektywności wykorzystania terenów budowlanych i przydatnych do zabudowy oraz wyposażenia w infrastrukturę techniczną, szczególnie kanalizację (zastosowanie zbiorczych i grupowych systemów oczyszczania ścieków). Rozwój terenów mieszkalnictwa wiąże się jednocześnie z możliwością przekształceń na obszarach, które nie powinny być zabudowywane ze względów przyrodniczo - krajobrazowych i funkcjonalnych (dno doliny, strefy krawędziowe, tereny leśne, tereny eksponowane).

Na rysunku studium wyznaczono tereny przeznaczone pod mieszkalnictwo, obejmują one:

- adaptację istniejącej zabudowy wsi i zabudowy kolonijnej,
- adaptację zabudowy rozproszonej,
- adaptację terenów budowlanych wyznaczonych w dotychczas obowiązujących w planach miejscowych
- przeznaczenie nowych terenów rolnych pod zabudowę, uzupełniających potrzeby budowlane w wybranych miejscowościach,
- wyznaczenie nowych terenów kształtujących nowe zespoły mieszkaniowe, w oparciu o wnioski podmiotów administracyjnych i właścicieli gruntów.

Zakłada się, że mieszkalnictwo zagrodowe będzie dominującą formą zabudowy wsi. W odniesieniu do osadnictwa wiejskiego zakłada się następujące zasady polityki przestrzennej:

- intensyfikację zabudowy i kontynuację ciągów osadniczych,
- zachowanie zabudowy ekstensywnej, na określonych obszarach ze względu na wymogi przyrodniczo - krajobrazowe,
- zachowanie bez możliwości rozszerzania zabudowy rozproszonej jak w stanie istniejącym.
- w terenach zabudowy mieszkaniowej, które znajdują się w zasięgu stref ochronnych związanych z ograniczeniami w zabudowie, zagospodarowaniu i użytkowaniu terenu wyznaczonych od elektrowni wiatrowych, zgodnie z rysunkiem studium, wprowadza się zakaz lokalizacji funkcji wymagających ochrony przed hałasem przekraczającym 45dB i 40dB w porze nocnej.

6.2 Osadnictwo wiejskie

W obszarach zabudowy mieszkaniowej - w osadnictwie wiejskim obowiązuje ochrona wartości tradycyjnych układów osadniczych i miejscowości o ukształtowanych ciągach osadniczych oraz wypełnianie zabudową mieszkaniową niezabudowanych terenów budowlanych wyznaczonych w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Zakłada się kształtowanie nowych zespołów zabudowy jako kontynuacji budownictwa wiejskiego.

W ukształtowanych terenach budowlanych wydziela się tereny centrów usługowych, grupujących usługi podstawowe lub ich część: np. obiekt szkolny, strażnica, sklepy, obiekt sakralny, inne punkty usługowe, tereny sportu z dostosowaniem programów do wielkości jednostki

wiejskiej i funkcji, którą pełni w strukturze przestrzennej gminy.

Zasada grupowania usług w ośrodki / centra, obejmujące usługi podstawowe, jaka powinna obowiązywać w kształtowaniu jednostek osadniczych może być uwzględniona w nielicznych wsiach ze względu na już istniejący układ przestrzenny - należą do nich: Lubień, Kaplonosy, Krzywowierzba, Zahajki, Horostyta, Suchawa.

Pozostałe jednostki, za wyjątkiem ośrodka gminnego, cechuje rozproszenie usług w zabudowie siedliskowej, małe ich zróżnicowanie funkcjonalne, w tym niewielki udział usług publicznych. Elementami krystalizującym układ ruralistyczny miejscowości wiejskich powinny być obiekty wielofunkcyjne oraz przestrzeń publiczna w ich otoczeniu - do zagospodarowania zielenią rekreacyjną i ozdobną lub najważniejsze dla społeczności obiekty usługowe.

Adaptuje się istniejącą zabudowę kolonijną i przysiółki, nowe lokalizacje powinna wypełniać niezabudowane enklawy oraz uzupełniać zespoły zabudowy. Na obszarach zabudowy rozproszonej powinno obowiązywać ograniczenie działalności inwestycyjnej w granicach obecnego zainwestowania działek budowlanych.

6.3 Zabudowa ekstensywna

Zadaniem polityki przestrzennej jest zapewnienie warunków zrównoważonego rozwoju osadnictwa z funkcjami o dużym znaczeniu w systemie przyrodniczym gminy. Obejmują tereny wskazane na rysunku studium, położone w strefie przy dolinnej rzek na obszarach o walorach ekspozycyjnych, tereny podmokłe i położone w sąsiedztwie obszarów objętych ochroną ze względu na wartości przyrodnicze.

Podstawową zasadą w tej strefie jest sukcesywne:

- zmniejszanie intensywności zainwestowania (przenoszenie zamierzeń inwestycyjnych/ odtwarzanie zabudowy - na tereny rozwojowe),
- przekształcenie funkcji zabudowy zagrodowej na letniskową - jako mniej kolizyjną formę użytkowania i zagospodarowania terenu,
- wzbogacanie w zieleń, tworzącą m.in. osłonę krajobrazową, a także respektowanie zakazów sytuowania obiektów kubaturowych w dnach dolin i w strefach krawędziowych.

Warunkiem realizacji założeń proekologicznego rozwoju jest stopniowe „odgospodarowanie” ciągów osadniczych usytuowanych na obszarach dolinnych i na styku suchych dolin z obszarami dolinnymi, w których istniejąca i projektowana zabudowa stanowi bariery i zagrożenia ekologiczne.

6.4 Kształtowanie rozwoju Wyrzyk jako ośrodka gminnego

Zadaniem polityki przestrzennej jest kreacja miejscowości Wyrzyki, ukształtowanie funkcji usługowo - mieszkaniowych ośrodka gminnego. Generalną zasadą jest koncentracja zabudowy w tradycyjnym układzie przestrzennym i jako jego kontynuacji oraz kształtowanie przestrzeni publicznych, przez:

- 1) dopełnienie układu ruralistycznego; uzupełnianie zabudowy na niezabudowanych działkach, wymianę istniejącej zabudowy w złym stanie technicznym i zdegradowanej, zachowaniem ujednoczonych linii zabudowy, wysokości zabudowy, zasad kształtowania architektonicznego oraz linii i wysokości grodzienia od strony dróg publicznych,
- 2) „uczytelnienie” rozplanowania miejscowości przez wydzielenie przestrzeni publicznej w centrum osady (w sąsiedztwie usług administracji) oraz urządzenie jej małą architekturą i zagospodarowanie zielenią, zalecane wybrukowane placu, urządzenie ciągów spacerowych, skweru i zieleńców,
- 3) harmonizowanie zabudowy w pierzei drogi wojewódzkiej,
- 4) uzupełnianie zabudowy usytuowanej od strony ulic nieuciążliwymi usługami,
- 5) urządzenie ujednoczonej płyty chodników z elementami małej architektury - oświetlenie,

- zieleni ozdobna, krzewy, ławeczki, kosze itp.),
- 6) podkreślenie w układzie urbanistycznym rangi i walorów głównych obiektów publicznych - jako subdominant w sylwecie miejscowości i pierzei głównego traktu komunikacyjnego,
 - 7) sukcesywne przekształcanie istniejącej w centrum zabudowy zagrodowej na jednorodzinną,
 - 8) tworzenie powiązań przestrzennych: funkcjonalnych i kompozycyjnych ze strefami rozwój mieszkalnictwa,
 - 9) wzbogacenie ośrodka o zieleni ozdobną i publiczną,
 - 10) podniesienie walorów estetycznych terenów mieszkaniowych.

Generalną zasadą rozwoju miejscowości Wyrki jest ekspozycja historycznej struktury miejscowości, w powiązaniu z ochroną walorów widokowych i uzupełnianie nową zabudową, nawiązującą do tradycji lokalnego budownictwa. Zadaniem uzupełniającym jest wzbogacenie wyposażenia w usługi **oraz alternatywne źródła energii, czyli elektrowni wiatrowych**, rozwój, podniesienie efektywności wykorzystania terenów oraz poprawa atrakcyjności miejscowości gminnej.

6.5 Tereny rozwojowe osadnictwa

W studium uwzględnia się możliwości rozbudowy terenów mieszkaniowych ośrodka gminnego i miejscowości spełniających w obszarze gminy funkcje lokalne. Podstawowym założeniem jest wykorzystanie chłonności mieszkaniowej istniejącej struktury urbanistycznej i sukcesywne włączanie do zainwestowania nowych uzbrojonych terenów.

Istotną zasadą obowiązującą na obszarze gminy jest ochrona terenów otwartych, dotychczas nie zabudowanych, położonych na obrzeżu terenów zainwestowanych przed nieplanowaną, chaotyczną zabudową, przez wykluczenie tej zabudowy do czasu określenia warunków realizacji docelowej struktury urbanistycznej.

Kierunki rozwoju osadnictwa tworzy się przede wszystkim w oparciu o ukształtowaną strukturę przestrzenną i podział geodezyjny, z uwzględnieniem dróg gminnych i wewnętrznych (zatylnych), równoległych do podstawowego układu dróg publicznych, pozwalających na kształtowanie II i III rzędu zabudowy, co sprzyja koncentracji zabudowy. Takie możliwości kształtowania perspektywicznego rozwoju istnieją w ośrodku Wyrki - Wyrki Wola, Wyrki - Połód i Wyrki Adampol, a także w Kaplonosach i Zahajkach. Rozwój terenów zabudowy w miejscowości Suchawa może odbywać się poprzez rozbudowę istniejących siedlisk w głębi działek, bądź ukształtowanie nowych rzędów zabudowy (II i III).

Podział terenów nie zabudowanych, a przeznaczonych na lokalizację zespołów (kwartałów) mieszkalno - usługowych i ich zagospodarowanie powinno odbywać się w oparciu o plan miejscowy.

6.6 Rehabilitacja zespołów zabudowy wielorodzinnej

Występujące na obszarze gminy zespoły zabudowy wielorodzinnej, powstały jako zaplecze mieszkaniowe gospodarstw wielkotowarowych d. PGR. Wraz z upadkiem gospodarstw produkcyjnych zabudowa mieszkaniowa ulega degradacji technicznej i społecznej. W studium adaptuje się tereny mieszkalnictwa wielorodzinnego, wskazując potrzebę humanizacji i estetyzacji ich zagospodarowania. Zakłada się wyposażenie w usługi elementarne (handel, usługi kultury, tereny sportowo - rekreacyjne), wzbogacenie w zieleni i urządzenia rekreacyjne. Wnioski adaptacyjne i dot. przekształceń cz. terenów zostały złożone w miejscowości Suchawa.

Rozbudowa usług powinna nastąpić także w miejscowościach Zahajki, Kol. Kaplonosy. Przekształcenia i dalszy rozwój zabudowy mieszkaniowej i usług w miejscowości Adampol powinny być dostosowane do uwarunkowań i wymogów ochrony konserwatorskiej zespołu pałacowego i folwarku.

7. Kierunki i obszary rozwoju usług

Celem polityki przestrzennej, określonej w studium jest poprawa standardu obsługi ludności oraz rangi ośrodka gminnego. Sieć usług na obszarze gminy wymaga uzupełnienia ilościowego, wzbogacenia pod względem rodzajowym i ich dostosowania do kierunków przekształceń gminy, tj. wzrostu udziału ludności nierolniczej i rozwoju turystyki.

Na wyznaczonych terenach przeznaczonych na usługi zakłada się adaptację i możliwość rozbudowy istniejących obiektów usługowych. W programie przewiduje się uzupełnienie wyposażenia gminy w usługi podstawowe i elementarne, co pozwoli na poprawę dostępności do usług oraz korzystniejszą organizację przestrzenną obsługi. Zakłada się ukształtowanie wielofunkcyjnego centrum usług publicznych i komercyjnych w ośrodku gminnym oraz bardziej elastyczne kojarzenie przeznaczenia istniejących obiektów usług publicznych z potrzebami inwestorskich programów usługowych, w tym także na cele komercyjne. W każdym przypadku należy uwzględniać uwarunkowania kulturowe gminy i promocję elementów regionalnych i kultury ludowej. W gminie występuje wiele budynków niewykorzystywanych, po dawnych szkołach, świetlicach, a także w zabudowie mieszkaniowej, dlatego występują możliwości adaptacji i odnowy budynków wiejskich, powstawania placówek usługowych przy zaangażowaniu się środowisk lokalnych, przy wykorzystaniu wsparcia ze środków funduszy unijnych. **Jednak z uwagi na zasięg stref ochronnych związanych z ograniczeniami w zabudowie, zagospodarowaniu i użytkowaniu terenu, dotyczących zakazu lokalizacji funkcji wymagających ochrony przed hałasem 40dB w porze nocnej, wyznaczonych od elektrowni wiatrowych, a obejmujących część terenów, w których istnieje możliwość lokalizacji usług, należy wykluczyć zabudowę związaną ze stałym lub czasowym pobytem dzieci i młodzieży, domy opieki społecznej i szpitale.**

Historyczne i urbanistyczne przesłanki oraz uwarunkowania przestrzenne uzasadniają zwłaszcza wzmocnienie ponadlokalnych funkcji kultury i ochrony zdrowia oraz usług na rzecz obsługi turystyki (gastronomia, handel, pamiątkarstwo, oferty agroturystyczne, baza ekologiczna, obsługa komunikacji). Potrzeby socjalne mieszkańców gminy i konieczność poprawy warunków życia stwarzają wymagania dla rozwoju usług elementarnych, zwłaszcza w miejscowościach po pegeerowskich oraz usług powiązanych z nowymi terenami mieszkaniowymi. Obecnie nasycenie gminy usługami w tym usługami bytowymi jest bardzo skromne.

7.1 Tereny usług publicznych

W studium określa się następujące, główne kierunki rozwoju usług publicznych:

- **Oświata i wychowanie:** główne zadania obejmują zapewnienie właściwej bazy dydaktycznej i sportowo - rekreacyjnej programu przedszkolnego, podstawowego, gimnazjalnego, co wiąże się z inwestycjami modernizacyjnymi i rozbudową obiektów zwłaszcza sal gimnastycznych i wymianą infrastruktury. Nastąpi dalszy proces dostosowywania sieci placówek do liczby dzieci i młodzieży i zmniejszanie liczby szkół podstawowych. Zadaniem wiodącym jest stworzenie optymalnej bazy zespołowi szkół w ośrodku gminnym, z pełnym zapleczem dydaktycznym, technicznym, socjalnym i sportowo - rekreacyjnym. Teren zajmowany pod szkołę powinien umożliwiać powiększenie zabudowy i zaplecza towarzyszącego (parkingi, zieleni ozdobna). Pozostałe funkcjonujące szkoły podstawowe mają także możliwość rozbudowy obiektów szkolnych. Należy rozważyć ew. dodatkowe funkcje kształcenia ustawicznego dla młodzieży i dorosłych. Dużą uwagę przywiązuje się do formy zagospodarowania otoczenia szkoły, kształtowania zieleni i małych przestrzeni publicznych.
- **Ochrona zdrowia i opieka społeczna:** stan i dostępność usług lecznictwa otwartego w gminie jest oceniana pozytywnie. Zakłada się adaptację istniejącej placówki ambulatoryjnej w Wyrykach oraz sanatorium leczenia i rehabilitacji chorych na gruźlicę i inne choroby płuc w Adampolu. W perspektywie w związku z rozwojem funkcji turystycznych, należy powiększyć bazę usług ambulatoryjnych i poszerzyć zakres usług o profilaktykę i rehabilitację, wymagania lecznicze osób niepełnosprawnych. Nowe potrzeby usług

zdrowotnych wzrastają wraz z procesem starzenia się ludności. Zakłada się w przyszłości wykorzystanie całego obiektu d. ośrodka zdrowia w Wyrykach na funkcje usług zdrowia, a także zlokalizowanie placówki ochrony zdrowia w Suchawie. Należy rozważyć przekształcenie jednej z d. szkół na dom socjalny dla ludzi starych, niepełnosprawnych wymagających pomocy.

- **Kultura i sztuka** - sieć placówek usług kultury w gminie ulega systematycznemu zmniejszaniu się. Baza materialna i ilościowa usług kultury na terenie gminy jest niewielka. Funkcje kulturotwórcze ograniczają się do biblioteki gminnej, która zajmuje cz. budynku urzędu gminy i nielicznej działalności klubów (świetlic wiejskich) przy remizach strażackich. Adaptuje się wszystkie obiekty w których funkcjonują placówki kultury, zapewnia się im możliwość modernizacji bądź rozbudowy. W miarę poprawy sytuacji finansowej gminy, ranga usług kultury powinna wzrosnąć, konieczne jest stworzenie szerszej gamy placówek kulturalnych jak kluby młodzieżowe, kluby zainteresowań, kawiarenki internetowe, placówka ekspozycji eksponatów związanych z kulturą regionalną. Ocenia się za konieczną budowę gminnego ośrodka kultury, zlokalizowanego w planowanym centrum wielofunkcyjnym, obejmującego poza bazą dla biblioteki, salę widowiskową, pomieszczenia dla klubów, organizacji i grup zainteresowań, informacji i promocji turystycznej. Adaptuje się istniejące na obszarze gminy obiekty i zespoły sakralne zgodnie z warunkami określonymi w strefach ochrony konserwatorskiej; w studium wskazuje się potrzebę ich ekspozycji, jako atrakcyjnych zabytków. Pożądaną formą rozwoju kultury jest adaptacja opuszczonych siedlisk na małą formę skansenu, służącą animacji folkloru i kultury ludowej. Usługi kultury powinny być elementem programu usług we wsiach letniskowych.
- **Sport i kultura fizyczna** - wyposażenie gminy w urządzenia sportu i rekreacji jest dość skromne, ograniczone do boisk szkolnych i nieurządzonych boisk trawiastych; zakłada się osiągnięcie wyższego standardu w tym zakresie, tak pod względem ilościowym jak i bardziej zróżnicowanego wyposażenia w urządzenia służące rozwojowi kultury fizycznej. Rozwój aktywnych form wypoczynku uzasadnia do urządzenia we wszystkich miejscowościach terenów sportowych (boisk) i rekreacyjnych, wykorzystujących na ten cel istniejące boiska trawiaste grunty nieprzydatne dla rolnictwa. Ponadto urządzenia sportowe i zieleni rekreacyjna powinny być istotną częścią programu zagospodarowania w otoczeniu przewidywanych zbiorników retencyjnych i usług turystyki. W przeznaczeniu terenów przewiduje się utworzenie i zagospodarowanie wielofunkcyjnego zespołu sportowo-rekreacyjnego w ośrodku gminnym (z zapleczem technicznym), celowe jest przystosowanie terenu do organizacji masowych imprez. Zakłada się adaptację boiska szkolnego i innych urządzeń sportowych zagospodarowanych na działce zespołu szkolnego w Wyrykach (boiska do gry w piłkę nożną, siatkówkę, koszykówkę, urządzenia lekkoatletyczne). Urządzenia te powinny być poddawane modernizacji i ulepszeniu podłoża. Elementem programu rozwoju jest wyposażenie szkoły w standardową, wymiarową salę gimnastyczną. Niezbędne są zmiany w zakresie zieleni publicznej.
- **Zieleń** - mimo znacznego udziału terenów leśnych i zieleni w strukturze przestrzennej gminy, udział zieleni publicznej w terenach osiedleńczych jest niewielki, zaś stopień zachowania zespołów parkowych fragmentaryczny. Należy podnieść walory estetyczne zieleni urządzonej, we wszystkich miejscowościach na działkach usługowych, przede wszystkim urządzenie zieleni osłonowej, izolacyjnej wzdłuż drogi wojewódzkiej przebiegającej przez ośrodek gminny (z uwagi na ruch tranzytowy) jak i wzdłuż innych dróg publicznych. Uporządkowania i zagospodarowania zielenią rekreacyjną i ozdobną wymagają działki usług publicznych (remizy strażackie, szkoły poza ośrodkiem gminnym). Urządzenie zieleni w centrach i zespołach usług powinno być bardziej atrakcyjne, wymaga to odpowiedniej aranżacji z uwzględnieniem wyposażenia w obiekty i urządzenia małej architektury (niska i średnia zieleni ozdobna, oświetlenia, wyposażenia w miejsca wypoczynku -ławeczki, itp). Uznaje się za konieczne wydzielenie przestrzeni publicznej w Wyrykach (plac rynkowy), w tym urządzenie skweru. Zakłada się powiększenie zieleni osłonowej w otoczeniu działek obiektów uciążliwych, zwłaszcza na styku z zabudową mieszkaniową.
- **Łączność, telekomunikacja:** Działające w gminie dwie placówki pocztowe, które adaptuje

się, zapewniają dostępność do usług łączności mieszkańców gminy. Ze względu na przewidywany rozwój funkcji obsługi turystyki placówki pocztowe powinny rozszerzyć zakres usług m.in. o nowe punkty w Adampolu i Suchawie. Poprawę warunków lokalowych w ośrodku gminnym wiąże się z planowaną realizacją wielofunkcyjnego obiektu w jego centrum. Telekomunikacja ma zapewniony rozwój tak w zakresie sieciowych łącz automatycznych jak i telefonii bezprzewodowej.

- **Ochrona bezpieczeństwa i porządku:** wyposażenie gminy w tym zakresie obejmuje posterunek policji w Wyrykach oraz działanie Ochotniczej Straży Pożarnej Strażnice, dysponujących 4 remizami strażackimi, są wyposażone w sale zebrań, niekiedy świetlice, posiadają tzw. garaże. Sieć tych placówek jest za mała. Istniejące adaptuje się umożliwiając ich wymianę, modernizację bądź rozbudowę, Zakłada się poprawę bazy lokalowej i poszerzenie sieci placówek m.in. w Suchawie. Do tego celu można adaptować niewykorzystywane siedliska. Budynek strażnic powinny być wykorzystywane dla funkcji kultury i lokalnych działań grup społecznych (koła zainteresowań, odczyty, prelekcje tematyczne).
- **Administracja:** stan bazy lokalowej administracji publicznej i gospodarczej jest niewystarczający w stosunku do potrzeb funkcji samorządowych, usług w gospodarce rynkowej oraz planowanego rozwoju gminy. Adaptuje się obiekty Urzędu Gminy i banku spółdzielczego. Budynek Urzędu gminy powinien w całości być przeznaczony na funkcje administracji publicznej. Przewiduje się potrzeby dla małych biur, organizacji pozarządowych i agend finansowych. Baza lokalowa dla funkcji administracyjnych może być częścią obiektu planowanego w centrum gminy. Realizacja zabudowy może być kojarzona z poprawą funkcjonowania usług publicznych (ośrodek kultury, gabinety lekarskie, usługi pocztowe, agencje ubezpieczeń, itp.) a także z rozwojem funkcji mieszkalnych. Innym rozwiązaniem może być realizacja niewielkiego ratusza, jako wielofunkcyjnego obiektu administracji i kultury.

W przypadku potrzeb, przewiduje się powiększanie działek usług publicznych do wielkości normatywnych, celem umożliwienia odtworzenia zabudowy w złym stanie, modernizacji i rozbudowy obiektów, powiększenia lub uzupełnienia ich zaplecza technicznego i rekreacyjnego.

7.2 Tereny usług komercyjnych

W studium zakłada się rozwój usług komercyjnych celem zwiększenia ich sieci i wzbogacenia programu obsługi ludności oraz jako niezbędny element rewitalizacji zaniedbanych zespołów mieszkalnictwa wielorodzinnego i rozwoju funkcji turystycznej. Gmina obecnie, poza handlem, ma ubogie wyposażenie w usługi komercyjne. Niezbędne jest bardziej aktywne promowanie rozwoju usług. Do dziedzin preferowanych należą usługi bytowe, usługi gastronomii, usługi rzemiosła. Pożądanym kierunkiem jest reaktywowanie rzemiosł tradycyjnych oraz kojarzenie funkcji usługowych z tradycjami lokalnymi i folklorem.

Wiodącą zasadą zagospodarowania na wyznaczonych obszarach jest skupianie usług i kształtowanie ośrodków wykorzystujących:

- centralne położenie w obszarach wsi,
- dobrą dostępność do usług;
- przekształcenie na usługi terenów i obiektów zdegradowanych i obecnie nieużytkowanych.

W stanie istniejącym znaczna część obiektów usługowych jest niewykorzystywana. Pewna część usług zwłaszcza handlu i rzemiosła funkcjonuje w zabudowie zagrodowej. Pogłębia się tendencja rozpraszania usług. Z uwagi na ład przestrzenny i ochronę właściwych warunków mieszkaniowych jest to zjawisko nieprawidłowe, powinno mieć charakter przejściowy. Dlatego w uzasadnionych przypadkach wskazano możliwość realizacji centrów lub wielofunkcyjnych zespołów usługowych.

Założeniem polityki przestrzennej jest stymulowanie rozwoju funkcji usługowych na terenach wyznaczonych do takiej działalności, a także strefowanie lokalizacji obiektów usługowych, związane z ograniczaniem kolizji i konfliktów w zagospodarowaniu terenów w najbliższym otoczeniu.

W studium określa się następujące, główne zasady rozwoju:

- Adaptacja istniejących obiektów usługowych wolnostojących (pawilonów), z wyłączeniem lokalizacji szkodliwych pod względem konserwatorskim, a także zlokalizowanych w zabudowie mieszkaniowej, dopuszcza się ich modernizację lub rozbudowę,
- Przekształcenie niewykorzystywanych obiektów (pustostanów), w tym zlewni mleka na funkcje usług handlu, drobnej gastronomii i usług rzemiosła,
- Preferowanie koncentracji usług w rejonie już istniejących obiektów w miejscowościach, dopuszcza się uzupełnianie zabudowy.

Kształtowanie centrów (zespołów zabudowy) grupujących usługi jest jedną z podstawowych zasad poprawy struktury osadnictwa i układu urbanistycznego poszczególnych miejscowości. Szczególną potrzebą jest wzbogacenie programu usług komercyjnych w ośrodku gminnym. Powinno ono nastąpić przez adaptację na usługi istniejącej zabudowy (lub jej części) położonej przy ciągach komunikacyjnych jak też w rejonie istniejącego zainwestowania usług publicznych. Możliwość rozszerzenia zakresu programowego usług wiąże się z wykorzystaniem i rozwojem nowych terenów mieszkaniowych.

W rozwoju usług komercyjnych, ważne miejsce mogą pełnić funkcje związane z obsługą komunikacji, poza zaopatrzeniem w paliwo, istotnym elementem programu są usługi handlu, gastronomii, baza noclegowa, ale także usługi serwisowe. Kontynuacją istniejących usług jest wyznaczony na rysunku studium obszar kształtowania centrum usługowego, którego istotną część może stanowić zespół motelowy (np. zajazd, karczma ze stacją paliw i innymi turystyki), usytuowany w rejonie drogi wojewódzkiej.

W studium zakłada się następujące, główne kierunki rozwoju usług komercyjnych:

- **Handel (detaliczny i hurtowy):** ten rodzaj usług najszybciej dostosowuje swoją strukturę do potrzeb rynkowych. Mimo stosunkowo licznej sieci sklepów, gmina nie posiada zadowalającego stanu rozwoju handlu detalicznego, są to placówki drobne, rozproszone. Do najważniejszych potrzeb należy dalsze zwiększenie ilości sklepów w ośrodku gminnym oraz bogatsze wyposażenie pod względem rodzajowym. Rozwój handlu powinien być bardziej skupiony w wielofunkcyjnych zespołach usług i skojarzony z potrzebami obsługi turystyki. Gmina ma dogodne warunki do rozwoju handlu hurtowego, dotychczas są one wykorzystane w niewielkim stopniu. Istotnym elementem rozwoju funkcji handlu w gminie jest targowisko, które tu należy odpowiednio urządzić i wyposażyć w infrastrukturę.
- **Gastronomia:** obecnie nie ma na terenie gminy takich usług, natomiast są one niezbędnym elementem rozwoju turystyki. Poza centrum ośrodka gminnego, punkty małej gastronomii powinny funkcjonować w Adampolu, Suchawie, a także w innych wsiach przy tranzytowych ciągach komunikacyjnych. Mimo położenia gminy przy takich trasach nie rozwinęły się placówki gastronomiczne w porównaniu do innych rejonów województwa. Zakłada się rozwój usług gastronomii, w tym w istniejącej zabudowie, wykorzystującej lokalne tradycje. Ponadto, rozwój usług gastronomicznych powinien być kojarzony z obsługą komunikacji, usługami rekreacyjnymi i usługami kultury.
- **Usługi bytowe:** sfera usług działająca głównie na potrzeby mieszkańców, sieć tych usług jest bardzo niewielka, świadczy o niskiej kondycji finansowej ludności gminy. Pożądany jest rozwój sieci placówek zarówno w ośrodku gminnym, jak też w innych większych miejscowościach.
- **Rzemiosło usługowe:** obecny stan rozwoju tej sfery jest zróżnicowany i pod względem ilościowym i dość liczny (ok. 66 zakładów osób fizycznych) w wykazie podmiotów gospodarczych, ale w powiązaniu z bogatymi tradycjami rzemiosła w gminie niewystarczający. Najwięcej zakładów jest związanych z branżą budowlaną i stolarską. Część punktów usługowych i zakładów usług rzemiosła jest nieczynna. Niektóre branże mają względnie trwałą bazę (stolarska). Ciągłe występują niewykorzystane możliwości rozwoju usług rzemiosła m.in. w branżach budowlanych, rzemiosła rękodzielniczego,

konserwacji i napraw.

W zagospodarowaniu obszarów oznaczonych na rysunku studium ustala się:

- możliwość lokalizacji usług jako wolnostojących lub towarzyszących zabudowie mieszkaniowej; ~~wyklucza się lokalizację obiektów i przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko~~ **wyklucza się realizację przedsięwzięć mogących zawsze znacząco oddziaływać na środowisko, zaś realizację przedsięwzięć mogących potencjalnie znacząco oddziaływać na środowisko, warunkuje się zachowaniem procedur określonych w przepisach odrębnych** - lokalizację usług warunkuje się ograniczeniem uciążliwości do granic terenu do którego inwestor ma tytuł prawny;
- zapewnienie w obrębie każdej działki przeznaczonej na funkcje usługowe: miejsc parkingowych i zieleni izolacyjnej;
- możliwość lokalizacji zamiennych funkcji usługowych i uzupełniających program podstawowy (w tym mieszkalnictwo, usługi publiczne) jeśli nie będą kolidowały z istniejącym i projektowanym przeznaczeniem terenów lub innymi funkcjami (w obiektach wielofunkcyjnych).

8. Kierunki i obszary kształtowania rolniczej przestrzeni produkcyjnej

8.1 Przesłanki ogólne

Zakłada się, że rolnictwo pozostanie nadal jednym z głównych kierunków rozwoju gminy, zaś dominującą formą organizacji produkcji rolnej będą gospodarstwa rodzinne. Wg podziału strefowego, przyjętego w planie zagospodarowania przestrzennego Województwa Lubelskiego - gmina Wiryki jest położona w IV – chełmsko - włodawskim rejonie Północnego Obszaru Rolniczego woj. lub. jest obszar rozwoju rolnictwa integrowanego (harmonijnego, zrównoważonego), w którym kładzie się nacisk na wykorzystanie czynników środowiskowych i biologicznych. Cały obszar gminy jest zakwalifikowany do restrukturyzacji rolnictwa, ze względu na wysoką koncentrację gruntów sektora państwowego. Proces restrukturyzacji i modernizacji powinien obejmować prace scaleniowe, wymienne oraz kompleksową obsługę i rozwój bazy przetwórczej, skorelowanej z produkcją. Promować należy model wsi wielofunkcyjnej.

Z uwagi na wielostronne uwarunkowania gospodarki rolnej na obszarze gminy, głównie przyrodniczo - ekologiczne i wodne, ale także strukturalne - w studium przyjęto zasadę racjonalnego kształtowania rolniczej przestrzeni, z uwzględnieniem wymagań modernizacji i unowocześnienia sektora rolnego, w tym procesów dostosowawczych do rolnictwa Unii Europejskiej. Polityka rozwoju rolnictwa ma na celu poprawę efektywności gospodarki rolnej, zwiększenie udziału usług komplementarnych, umożliwiających poprawę jakości płodów rolnych oraz konkurencyjności produktów rolnych na rynku lokalnym, krajowym i zagranicznym.

Wg danych z rocznika statystycznego, w obszarze gminy, mimo zachodzących zmian prywatyzacyjnych w gospodarstwach produkcyjnych d. PGR i SKR, nadal ponad 800 ha użytków rolnych (12,5 % powierzchni UR), należy do sektora publicznego, zaś tereny pod użytkami zielonymi (łąki i pastwiska) stanowią prawie 30% powierzchni użytków rolnych. Grunty te, zwłaszcza łąki, w dużym stopniu są niewykorzystane. Dla sfery produkcyjnej największe znaczenia ma jakość gleb, gmina w tym zakresie uwarunkowania ma średnio korzystne. Spośród gleb podlegających ochronie prawnej (I-IV III kl. bonit.), występują tu głównie gleby w klasie IV, zajmujące 58,5 % powierzchni gruntów ornych, gleby w klasie V - zajmują 31,8% powierzchni gruntów ornych. Również stosunkowo niską wartością bonitacyjną charakteryzują się łąki, gleby w klasie IV zajmują ok. 36,6%, a przeważają gleby w klasie, zajmujące aż 44,1% powierzchni użytków zielonych. Jak z powyższego wynika, warunki naturalne nie stwarzają szczególnych predyspozycji produkcyjnych, zwłaszcza dla intensywnych upraw i sadownictwa, jak oceniono, najwyższym walorem tego obszaru jest stosunkowo wysoka koncentracja użytków zielonych i tradycje gospodarki hodowlanej. Istotnym problemem jest właściwe ukierunkowanie procesu restrukturyzacyjnego zespołów produkcyjno - hodowlanych d. wielkotowarowych gospodarstw, zlokalizowanych w Zahajkach, Kol. Kaplonosy, Suchawa, Adampol i innych. Powinny one być objęte oddzielnymi kompleksowymi programami modernizacyjnymi, powiązаныmi z rehabilitacją zespołów mieszkaniowych i wzbogaceniem ich w funkcje usługowe, a także z wykorzystaniem części obiektów gospodarczych na rozwój funkcji komplementarnych w procesie wytwarzania produkcji rolnej do zbytu, głównie w zakresie magazynowania i wstępnego przetwarzania produktów rolnych.

Przewiduje się ukierunkowanie modernizacji i przekształceń w rolnictwie na racjonalne wykorzystanie naturalnych walorów gleb, podniesienie ich produktywności, w tym użytków zielonych m.in. poprzez neutralizację ich zakwaszenia, poszerzenie rozwoju specjalizacji produkcji rolnej, zwłaszcza w hodowli bydła, a także dostosowanie bazy usług i przedsiębiorczości związanej z obsługą gospodarki rolnej - do możliwości i potrzeb występujących w gminie. Rozwój funkcji rolniczej, w tym warunki użytkowania i zagospodarowania gruntów rolnych oraz terenów przeznaczonych na lokalizację obiektów i urządzeń stanowiących ich zaplecze powinny być podporządkowane wymogom ochronnym i sanitarnym środowiska, a także umożliwić restrukturyzację gospodarstw rolnych. Na rysunku planu oznaczono:

- Tereny upraw rolnych, wyłączonych z zabudowy
- Tereny trwałych użytków zielonych
- Tereny produkcji rolnej i obsługi rolnictwa

- Grunty rolne przeznaczone na zalesienie

Zadania przypisane zalesieniem i zasady zalesień omówiono w rozdz.2.3 pkt 1. Zgodnie z PN-E-05 100-1, na wszystkich obszarach przewidzianych pod zalesienie należy pozostawić pas bez zalesienia o szerokości 20 m przy napowietrznych liniach elektroenergetycznych WN-110 kV, a przy liniach SN i nn - pas o szerokości 9,30 m. W pozostawionym pasie dopuszcza się prowadzenie gospodarki leśnej, pod warunkiem utrzymania pod linią drzew nie przekraczających 2,0 m wysokości oraz pozostawienie wokół każdego słupa powierzchni niezalesionej w odległości co najmniej 4,0 m od słupa.

8.2 Obszary rolne

Głównym zadaniem obszarów rolnych, obejmujących użytki rolne (grunty orne w tym tereny łąk i pastwisk) jest optymalne wykorzystanie rolniczej przestrzeni produkcyjnej i dostosowywanie kierunków produkcji do naturalnych predyspozycji agroklimatycznych obszaru gminy, min. przez:

- ochronę przed zmianą użytkowania rolnej gleby o najwyższej bonitacji i przydatnych do produkcji rolnej,
- adaptację gospodarstw rolnych i specjalistycznych, hodowlanych, powiązaną z poprawą ich stanu sanitarnego i zmniejszaniem uciążliwości dla otoczenia oraz planowanego zagospodarowania terenów;
- preferowanie rozwoju gospodarki rolnej w obszarach posiadających korzystne uwarunkowania agrotechniczne, wspomaganie przekształceń podnoszących efektywność gospodarstw rolnych (koncentracja ziemi, poprawa struktury agrarnej gminy),
- wspomaganie specjalizacji gospodarstw rolnych w kierunkach działów specjalnych, proekologicznych, w tym szczególnie agroturystyki;
- poprawę stanu i rozwój infrastruktury wiejskiej takiej jak drogi gminne i dojazdowe do pól
- **możliwość lokalizacji urządzeń elektrowni wiatrowych wraz z niezbędną infrastrukturą techniczną, z wykorzystaniem gruntów rolnych objętych strefami ochronnymi związanymi z ograniczeniami w zabudowie, zagospodarowaniu i użytkowaniu terenu od urządzeń elektrowni wiatrowych, w których winna być prowadzona produkcja rolnicza wielokierunkowa, proekologiczna, specjalistyczna i tradycyjna, ale w których obowiązuje zakaz lokalizacji terenów o funkcjach wymagających ochrony przed hałasem 45dB i 40db zgodnie z rysunkiem studium.**

Uwarunkowania naturalne sprzyjają rozwojowi proekologicznej i ekstensywnej produkcji rolnej, zwłaszcza:

- wielokierunkowych gospodarstw produkcyjnych, w tym w produkcji roślinnej - powiększenie udziału roślin przemysłowych i mniej wymagających gatunków zbożowych i ogrodnictwa,
- produkcji owoców rolnych do bezpośredniej konsumpcji, w ramach działalności gospodarstw agroturystycznych,
- tworzeniu małych ferm hodowlanych, jako zaplecza gospodarstw agroturystycznych,
- tworzeniu zróżnicowanych specjalizacji szkółkarskich,
- przywróceniu wyższej rangi gospodarki zwierzęcej, zwłaszcza hodowli (drobiu, bydła),
- rozwijaniu kierunków w tzw. niszach produkcyjnych m.in. roślin pracochłonnych, hodowli bydła i ptactwa,
- **prowadzeniu racjonalnej gospodarki rolnej wielokierunkowej, proekologicznej, specjalistycznej i tradycyjnej w terenach stref ochronnych związanych z ograniczeniami w zabudowie, zagospodarowaniu i użytkowaniu terenu od urządzeń elektrowni wiatrowych.**

Unowocześnienie gospodarki rolnej, powinno odbywać się z jednoczesnym dostosowywaniem do wymogów rejestracyjnych, klasyfikacyjnych, kontrolnych i jakościowych zaplecza gospodarstw indywidualnych oraz produktów żywnościowych, określanych przez normy europejskie. Istotnym warunkiem poprawy efektywności produkcji jest wzmocnienie towarowości

gospodarstw rolnych, wymagają one zmian w strukturze produkcyjnej - w zakresie wzrostu specjalizacji i koncentracji produkcji. Wiązą się z potrzebą stymulowania następujących przemian:

- wzrostu średniej powierzchni gospodarstw rodzinnych do poziomu średnio 20-30 ha,
- wdrażania programu scaleń i optymalizacji rozłogów polnych w indywidualnych gospodarstwach, ze względu na występujące trudności w tworzeniu i realizacji kompleksowych programów, pożądane są także inicjatywy w mniejszej skali przestrzennej (obręb, rozłogów czy zespołów produkcyjnych),
- wzrostu produktywności gleb, głównie poprzez poprawę żyzności i aktywności gleb oraz przez doskonalenie technologii produkcji (obecnie możliwości te nie są wykorzystywane). Działania agrotechniczne wiązą m.in. się ze wzbogacaniem zawartości próchnicy w glebach, likwidacją niedoborów składników mineralnych, regulację stosunków wilgotnościowych, neutralizacją zakwaszenia gleb;
- dalszego zwiększenia udziału w rozłogach produkcyjnych - terenów zielonych, zadrzewionych i leśnych, z wykluczeniem terenów objętych strefami ochronnymi związanymi z ograniczeniami w zabudowie, zagospodarowaniu i użytkowaniu terenu wyznaczonymi od urzędów elektrowni wiatrowych, gdzie wprowadza się zakaz zalesień;
- wspieranie rolnictwa zintegrowanego, w powiązaniu z rozwojem produkcji zdrowej żywności, zwłaszcza do spożycia w stanie minimalnie przetworzonym oraz organizacją związków producentów i zbytu;
- rozwój towarzyszących funkcji ekologicznie uwarunkowanych, funkcji letniskowych, siedlisk agroturystycznych, małych stadnin konnych itp.;
- lokalizacja urządzeń wytwarzających energię z odnawialnych źródeł energii o mocy przekraczającej 100 kW, wraz z urządzeniami infrastruktury technicznej koniecznej do właściwego funkcjonowania i eksploatacji urządzeń produkujących energię elektryczną, z włączeniem systemu obsługi komunikacyjnej elektrowni do zewnętrznego układu komunikacyjnego i uwzględnieniem wytwarzanego przez pracę turbin hałasu, który nie może przekraczać norm akustycznych na terenach istniejącej lub planowanej zabudowy mieszkaniowej i innych terenach podlegających ochronie akustycznej na mocy przepisów odrębnych oraz ochroną istniejących stanowisk archeologicznych zgodnie z przepisami odrębnymi.

Procesy proefektywne w gospodarstwach rolnych powinny być wspierane działaniami w sferze rozwoju zaplecza technicznego i produkcyjnego rolnictwa, ukierunkowanymi na:

- wzmacnianie bazy skupu surowców, rozwój zaplecza do magazynowania i przetwórstwa,
- tworzenie związków, zrzeszaniu się producentów rolnych - celem tworzenia silniejszej bazy produkcyjnej i inwestycyjnej,
- tworzenie stowarzyszeń i związków właścicieli lasów prywatnych w celu zwiększenia zasobów leśnych (zalesienia gleb) i poprawy efektywności gospodarki leśnej.
- modernizację i wzmacnianie siły ekonomicznej gospodarstw rodzinnych w celu zwiększenia ich towarowości w ramach gospodarki żywnościowej w gminie,
- zachowanie terenów urządzonych dla obsługi rolnictwa,
- pozyskiwanie inwestorów wspomagających modernizację i rozwój zaplecza magazynowo - przetwórczego rolnictwa (chłodnie, sortownie, przechowalnie).

Poprawa możliwości i warunków zbytu produktów rolnych może mieć miejsce przy właściwym dostępie gospodarstw do rynków hurtowych - jedną z dróg jest organizacja giełd rolnych i marketingowych stowarzyszeń gospodarczych. W przyszłości ważną rolę odgrywać powinna ponownie spółdzielczość rolników. Istotną rolę w obsłudze odgrywać będą grupy producentów określonego profilu produkcji rolnej. Grupom takim, powinno udzielać się pomocy doradczej i finansowej. Nieodzowne stanie się wspieranie lokalizacji zakładów usługowych, tworzących dodatkowe miejsca pracy dla rolników. Przeobrażenia w rolnictwie będą procesem długotrwałym.

8.3 Program Rolnośrodowiskowy

Zalecany model rozwoju gospodarki rolnej wynika z krajowego Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich, jako dokumentu operacyjnego, którego celem jest zrównoważony rozwój obszarów wiejskich, finansowany ze środków Unii Europejskiej i ze środków krajowych. Jednym z działań PROW adresowanych do gminy Wiryki jest tzw. Program Rolnośrodowiskowy, tworzony w oparciu o Rozporządzenie Rady (WE) 1257/1999 w sprawie rozwoju wsi oraz Rozporządzenie Komisji Europejskiej 445/2002. celem programu jest dotowanie praktyk rolniczych, polegających na harmonizowaniu produkcji rolniczej z walorami środowiska przyrodniczego. Program składa się z pakietów rolnośrodowiskowych, zgrupowanych w czterech schematach programu, z których na terenie gminy Wiryki, z racji położenia w jednej z czterech wyodrębnionych na Lubelszczyźnie tzw. stref priorytetowych o nazwie Strefa Polesia Wołyńskiego i Dolnego Wieprza, realizowany będzie schemat II - Ochrona Środowiska przyrodniczego i krajobrazu. Schemat jest ukierunkowany na promocję rolnictwa zrównoważonego oraz rozwiązanie problemów środowiskowych o zasięgu regionalnym.

W gminie pakiety obejmują następujące kategorie:

- renaturalizację łąk; zadaniem jest przywrócenie utraconych walorów przyrodniczych i krajobrazowych, typowych dla trwałych użytków zielonych,
- tereny otwarte; zadaniem jest przywrócenie przestrzeni otwartych w krajobrazie rolniczym oraz zapobieganie i zwalczanie sukcesji,
- tworzenie stref buforowych; zadaniem jest m.in. wprowadzanie korytarzy ekologicznych ułatwiających przemieszczanie się zwierząt w krajobrazie rolniczym, zwiększenie różnorodności siedlisk dla dzikich gatunków i zwiększenie udziału właściwie ukształtowanych stref na granicy terenów użytkowanych rolniczo i terenów nierolniczych.

Przewiduje się realizację innych pakietów, spośród których w gminie możliwe są do zastosowania: łąki półnaturalne jednokośne, łąki półnaturalne dwukośne, pastwiska ekstensywne, zadrzewienia śródpolne.

Przeprowadzona w studium waloryzacja przyrodnicza i określone przeznaczenie terenów umożliwiają odpowiednią do potrzeb programu klasyfikację i strefowanie obszaru gminy.

8.4 Tereny upraw polowych wyłączone z zabudowy

Celem wyznaczenia obszarów rolnych bez prawa zabudowy jest ochrona użytków rolnych i optymalizacja funkcji rolniczej. Zadaniem jest ochrona rozłogów i kompleksów przestrzeni produkcyjnej przed rozpraszaniem osadnictwa, umożliwiającą koncentrację ziemi oraz intensyfikację produkcji, stosownie do wymogów poprawy efektywności gospodarstw rolnych i procesów agrotechnologicznych produkcji rolnej, m.in. przez:

- zakaz lokalizacji na terenach rolnych obiektów budowlanych (poza funkcjami rolnymi dopuszcza się ekologiczne - zadrzewienia oraz techniczne - drogi i liniowe urządzenia infrastruktury);
- przeznaczenie terenów zboczowych, skarp i stromizm (marginalnych) pod zalesienie i zadrzewienie;
- przeznaczenie terenów ornych w dnach dolin, obniżonych i podmokłych na użytki zielone;
- wspomaganie przekształceń podnoszących walory użytkowe gleb i wartości produkcji (zabiegi przeciwozyjne, wapnowanie i inne);
- intensyfikacja rozwoju gospodarki rolnej w obszarach posiadających korzystne uwarunkowania agrotechniczne,
- kształtowanie zieleni osłonowej przed splotami zanieczyszczeń agrotechnicznych do wód powierzchniowych i gruntowych.

8.5 Tereny użytków zielonych (łąki i pastwiska)

Łąki zajmują w gminie ok. 1650 ha, a pastwiska ok. 280 ha. Użytki zielone obecnie stanowią ważny nie wykorzystany rolniczy potencjał gminy, tak ze względu na degradację urządzeń melioracyjnych Kanału Wieprz Krzna jak też ze względu na spadek hodowli bydła. Obszar ten wskazany jest do remelioracji i zwiększenia wodności obszaru, celem przywrócenia użytkom zielonym ich funkcji produkcyjnych. Proces ten będzie uwarunkowany ekologicznie i powiązany z przekształceniami określonymi w programie rolno - środowiskowym, wdrażanym na obszarach objętych ochroną walorów przyrodniczych. Zakłada się wzrost hodowli na obszarze gminy na warunkach zrównoważonych, wyklucza się wysoką intensywność produkcji zwierzęcej, zagrażającej degradacją środowiska, zwłaszcza zanieczyszczeniem wód powierzchniowych i podziemnych.

Ustala się zakaz zmiany przeznaczenia łąk i pastwisk na cele budowlane, a także na inne formy użytkowania kolidujące z funkcją ekologiczną i gospodarczą. Racjonalne wykorzystanie użytków zielonych powinno przyczynić się do przywrócenia wyższej rangi hodowli bydła mlecznego.

8.6 Tereny produkcji rolnej i obsługi rolnictwa

Zadaniem terenów przeznaczonych na gospodarstwa i urządzenia produkcji rolnej jest zapewnienie możliwości rozwoju specjalistycznych gospodarstw rolnych zaliczanych do działów specjalnych produkcji roślinnej, szkółkarskiej i produkcji zwierzęcej. W związku z dużym udziałem użytków zielonych występują dobre możliwości dla rozwoju gospodarstw hodowlanych bydła, zwłaszcza krów mlecznych, w mniejszym stopniu chowu trzody chlewnej. Korzystne warunki rozwoju istnieją także w hodowli drobiu i ptactwa.

W gminie Wiryki istnieją tradycje produkcyjne, które funkcjonowały na bazie PGR i SKR, jako kompleksy produkcyjne. Obecnie znaczna część budynków inwentarskich i produkcyjnych jest niewykorzystana. Zakłada się adaptację zespołów zabudowy gospodarczej z zapleczem technicznym, z możliwością utrzymania w nich funkcji produkcji rolnej. Ze względu na degradację obiektów i infrastruktury technicznej, gospodarstwa te wymagają modernizacji, wymiany zdekapitalizowanych obiektów i urządzeń. Przewiduje się przekształcenia funkcjonalne tych zespołów o działalności w sferze obsługi rolnictwa.

Z uwagi na wymagania sanitarne w zakresie utylizacji ścieków, jak też związane z uciążliwością odpadów, utrzymania i żywienia zwierząt gospodarskich - produkcja zwierzęca w gospodarstwach indywidualnych powinna być oddalona od terenów zabudowy mieszkaniowej oraz objętych ochroną sanitarną (ujęcia wody, zbiorniki wodne, obniżenia dolinne i okresowych spływów wód).

Rozwój funkcji produkcyjnych, w specjalistycznych gospodarstwach wymaga indywidualnych rozstrzygnięć w planie zagospodarowania. Z uwagi na uwarunkowania ochrony wód, lokalizacja w obszarze gminy ferm hodowlanych, powinna podlegać szczególnemu nadzorowi. W studium adaptuje się istniejącą zabudowę gospodarczą i zaplecze hodowlane w tym obiekty ferm hodowlanych (kurniki, obory, chlewnie). Dopuszcza się rozwój nowych specjalizacji produkcyjnych, w tym w produkcji zwierzęcej.

9. Kierunki i obszary rozwoju gospodarki leśnej

9.1 Ochrona lasów i terenów zakwalifikowanych jako leśne

W strukturze przyrodniczej i przestrzennej gminy terenom leśnym przypisuje się znaczenie węzłowe. Istniejące zasoby leśne adaptuje się na zasadach określonych w ustawie o lasach i w stosunku do nich ustala się następujące zasady ochrony i użytkowania:

- zakaz zmiany przeznaczenia terenów z leśnego na nieleśne,
- wykluczenie lokalizacji grodzień oraz zabudowy kubaturami, poza obiektami służącymi obsłudze gospodarki leśnej,

- dopuszcza się, na warunkach określonych w planie przystosowanie lasów, którym nie przypisano funkcji ochronnej do penetracji pieszej, rowerowej i konnej, wykorzystując w tym celu istniejący układ dróg, duktów leśnych oraz polany śródleśne, z możliwością realizacji zadań, węzłów sanitarnych, pól biwakowych itp. urządzeń, ale każdorazowo w uzgodnieniu z administracją leśną.

Przyjmuje się jako powszechnie obowiązujący w planie urządzenia lasów Nadleśnictwa Włodawa, wymóg kształtowania struktury gatunkowej lasów w kierunku powiększenia różnorodności biologicznej ekosystemów leśnych, zwiększenia odporności drzewostanów na czynniki zewnętrzne i dostosowania ich struktury gatunkowej do typu miejscowego siedliska.

9.2 Kierunki gospodarki leśnej

Prowadzenie prawidłowej gospodarki leśnej bez względu na formę ich własności, opiera się na planach urządzenia lasów, w lasach nie stanowiących własności Skarbu państwa na uproszczonych planach urządzenia lasów oraz inwentaryzacji stanu lasu. Lasy Państwowe na terenie gminy dysponują zasobami o powierzchni 10,3 tys ha, zaś lasy prywatne powierzchnią ok. 2,0 tys.ha.

Gospodarkę leśną w gminie uznaje się za wielofunkcyjną. Jej główne kierunki wyznaczają 4 grupy funkcji:

- fizjotaktyczne (środowiskowe)
- fizjocenotyczne (cenne biocenozy i biotopy)
- społeczne
- gospodarcze

Funkcje fizjotaktyczne wiążą się z funkcjami wodochronnymi i glebochronnymi lasów. Funkcje fizjocenotyczne pełnią głównie lasy o podstawowym znaczeniu w ochronie bioróżnorodności biologicznej - w gminie są to przede wszystkim olsy i łęgi oraz mało przekształcone grądy. Z funkcji społecznych wyróżnia się funkcja rekreacyjna. W pierwszym rzędzie przypisuje się ją Lasom Włodawskim w leśnictwie Adampol.

Realizacja modelu wielofunkcyjnej gospodarki leśnej wielofunkcyjnej wymaga stosowania wszystkich właściwych kierunków działań. Jednak stan lasów, a także możliwości wykonawcze leśnictw będą wymuszały priorytetowe traktowanie niektórych działań. W kształtowaniu struktury przestrzennej leśnej szczególne znaczenie będzie miało wprowadzenie zalesień, sprzyjające ich większej spójności, zmniejszających fragmentaryzację średnich kompleksów leśnych i kształtujących strefy ekotonalne. W przypadku lasów produkcyjnych generalna strategia działań powinna umożliwiać stopniowe zwiększanie środowiskotwórczej funkcji lasów kosztem ich funkcji produkcyjnych. Do głównych zadań które powinny być podejmowane w ramach tej strategii należą:

- przebudowa drzewostanów w kierunku zwiększenia ich różnorodności i zgodności z siedliskiem
- zwiększania udziału starszych klas wiekowych drzewostanów,
- zalesiania obszarów porolnych i terenów zdegradowanych przyrodniczo.

Podstawą proekologicznej gospodarki leśnej jest spójna koncepcja hodowli, ochrony i użytkowania lasu oraz ograniczanie ingerencji człowieka w naturalne procesy rozwoju ekosystemów.

Upowszechnianie półnaturalnego kierunku hodowli lasu następuje poprzez:

- preferowanie naturalnego odnawiania lasu,
- odchodzenie od zrębów zupełnych na rzecz rębni złożonych (udoskonalonych)
- ograniczanie szerokości powierzchni zrębnych do 30-60 m i wielkości do 4 ha,
- pozostawienie drzew nasiennych, a także kęp starych drzew i drzew dziuplastych w celu wzbogacenia różnorodności biologicznej i krajobrazowej przestrzeni leśnej, wprowadzenie w monokulturach iglastych rodzimych gatunków drzew i krzewów, zgodnie z warunkami

- siedliskowymi,
- wzbogacanie składu gatunkowego sztucznych odnowień leśnych przy uwzględnieniu dostosowania do naturalnej mozaikowości siedlisk (w przypadku ich wystąpienia),
- naturalne kształtowanie zbiorowisk okrajowych w ekotopach (zwłaszcza na styku lasów z ekosystemami łąkowymi),
- renaturalizację drzewostanów na gruntach porolnych, polegającą na wykorzystaniu w miarę możliwości procesów sukcesji naturalnej.

9.3 Gospodarka łowiecka

za bardzo istotny aspekt rozwoju gospodarki łowieckiej uznaje się wzrost różnorodności łowisk polnych i leśnych, osiągnąć w ramach ekologizowania produkcji rolnej i gospodarki leśnej, jedną bardziej aktywną i elastyczną powinna być sama gospodarka łowiecka.

Niezbędne są zwłaszcza:

- przeciwdziałanie kłusownictwu,
- systematyczne inwentaryzowanie w obrębie łowisk polnych podstawowej sieci ciągów ekologicznych, które w głównej mierze decydują o warunkach życiowych zwierząt, stale lub okresowo tu bytujących,
- wykupywanie najwartościowszych powierzchni przez koła łowieckie,
- doskonalenie statystyki łowieckiej, traktowanej jako instrument planowania i kontroli gospodarki łowieckiej.

10. Kierunki i obszary rozwoju turystyki

Gmina posiada walory kulturowe i krajobrazowe sprzyjające rozwojowi turystyki. Zakłada się, że funkcja turystyki stanowić będzie jeden z głównych kierunków rozwoju gminy, umożliwi zróżnicowanie i wzbogacenie struktury gospodarczej gminy. Zadaniem polityki przestrzennej jest wykorzystanie walorów przyrodniczo - krajobrazowych i zasobów kulturowych, ich ekspozycja oraz udostępnienie mieszkańcom i turystom atrakcyjnych terenów i obiektów na obszarze gminy, z jednoczesnym zabezpieczeniem przed użytkowaniem zagrażającym degradacją. Podstawową zasadą jest harmonizowanie zagospodarowania turystycznego z funkcjami ekologicznymi obszarów chronionych.

Ze względu na położenie gminy w rejonie turystycznym Pojezierza Łęczyńsko- Włodawskim oraz w obszarze o statusie Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery - rozwój turystyki w gminie powinien być częścią programu rozwoju turystyki tego subregionu, określonej w Strategii Zrównoważonego Rozwoju Polesia Zachodniego, która zalicza turystykę do dziedzin wysokiej szansy. We wspomnianej Strategii wskazano, że głównym zadaniem strefy tranzytowej Rezerwatu, w obszarze której leży gmina jest szeroko rozumiana obsługa Rezerwatu, a użytkowanie nie może powodować zewnętrznych zagrożeń dla strefy A - rdzennej i B - Buforowej.

Ze względu na uwarunkowania ekologiczne występujące na obszarze gminy preferowane będą formy turystyki kwalifikowanej o umiarkowanej intensywności, ekoturystyka, edukacja ekologiczna, kameralne formy rekreacji pobytowej.

Na podstawie waloryzacji, stwierdzono, że najwyższą przydatnością dla rekreacji odznaczają się Lasy Włodawskie, zwłaszcza ich wschodnia część. W studium wskazano je do rozwoju turystyki z racji walorów klimatycznych, przyrodniczo-krajobrazowych i historycznych. Adaptuje się istniejące formy turystyki kwalifikowanej, działające w oparciu o szlaki turystyczne (piesze, rowerowe) i inne formy rekreacji m.in. myślistwo. Zakłada się wzbogacenie infrastruktury turystycznej, przez rozbudowę ścieżek rowerowych, tworzenie szlaków turystyki konnej oraz wyznaczenie miejsc służących obsłudze turystyki. Wiodącą zasadą jest ochrona lasów przed nadmierną frekwencją i koncentracją ruchu, przez rozśrodkowanie ruchu turystycznego. Zakłada się adaptację dwóch parkingów przyleśnych, usytuowanych przy drodze krajowej nr 82, z modernizacją i doposażeniem w urządzenia sanitarne i obsługi turystyki oraz realizację planowanego dodatkowego parkingu. Przewiduje się udostępnienie do penetracji tu turystycznej terenów leśnych w rejonie w rejonie Lubienia.

Przewiduje się wyznaczenie tras rowerowych (szlaków rekreacyjnych), łączących miejsca lokalizacji atrakcyjnych zabytków (np. cerkwi i cmentarzy prawosławnych) i występowania osobliwości przyrodniczo - krajobrazowych, zwłaszcza od drogi krajowej nr 82 Lublin- Włodawa. Jedną z tras rowerowych może wiązać np. Suchawę, z miejscowościami Lubień (leśną drogą) - Wiryki - Adampol do Włodawy, inna trasa: Suchawa - w kierunku Kol. Kołacze do gminy Stary Brus oraz np. od Suchawy do Różanki (gmina Hańsk).

Istotnym ofertą rozwoju turystyki na obszarze gminy, może być ukształtowanie zespołów rekreacyjno - turystycznych w miejscowości Suchawa i Adampol, z wykorzystaniem istniejących zabytków oraz wnioskowanych przez właścicieli terenów kierunków przekształceń. W Adampolu na usługi turystyki mogą być przekształcone obiekty folwarczne - opuszczona leśniczówka, wozownia, a także inne istniejące obiekty.

Zagospodarowanie na cele rekreacyjne i turystyczne terenów w rejonie Suchawy, winno uwzględniać ograniczenia wynikające z funkcji ochronnych, walorów i rangi doliny Włodawki w europejskich i krajowych układach przyrodniczych i ekologicznych. Wybitne walory krajobrazowe i kulturowe, jakie prezentuje zespół cerkiewny w Suchawie uzasadnia przekształcenie d. plebani (po likwidacji szkoły) na ośrodek kultury regionalnej. W przypadku realizacji niewielkiego zalewu w dolinie Włodawki zagospodarowanie jego otoczenia i obiektu zabytkowego mogą być powiązane z usługami turystyki.

W ramach przekształceń cz. terenów Gospodarstwa Gruntów Marginalnych, stosownie do przedstawionych wniosków, przewiduje się ukształtowania zespołu osadniczo - rekreacyjnego,

poprzez przeznaczenie części gruntów rolnych d. PGR, obsługowanych komunikacyjnie, na lokalizację gospodarstw agroturystycznych i zabudowę lotniskową.

W przypadku realizacji niewielkiego zalewu w dolinie Włodawki, przewiduje się możliwość realizacji w jego rejonie obiektu usługowo - turystycznego (pensjonatu), dla obsługi funkcji rekreacyjnej. Z uwagi na uwarunkowania przyrodnicze wyklucza się podział na działki i indywidualną zabudowę lotniskową. Dopuszcza się np. obiekt pensjonatowy z zapleczem rekreacyjno - sportowym lub obiekt pensjonatowy.

Zakłada się możliwość przekształcania zabudowy zagrodowej w Suchawie i we wszystkich pozostałych miejscowościach gminy na funkcje lotniskowe. Gmina Wiryki, z uwagi na duże nasycenie tkanki zabudowy - budynkami tradycyjnej zabudowy wiejskiej posiada wyjątkowo korzystne predyspozycje do rozwoju funkcji lotniskowych. Podobnie korzystne są tu uwarunkowania dla rozwoju agroturystyki.

Objęcie znacznej części gminy różnymi formami ochrony prawnej, występowanie wielu osobliwości przyrodniczych, może stanowić przesłankę do rozwoju funkcji edukacji ekologicznej i krajoznawczej. Do tego celu może być wykorzystywany w okresie wakacyjnym zespół szkolny w Wyrkach lub przystosowane na bazę ekologiczną pustostany, zmodernizowane przy wykorzystaniu środków funduszy strukturalnych.

W studium przyjęto, że na obszarze gminy należy kształtować spójny system obsługi turystyki, ukierunkowany na ekspozycję wartości pogranicza kultur. Funkcje ośrodka rozrządu, informacji i obsługi turystyki przewiduje się w miejscowości Adampol, w powiązaniu z rewaloryzacją zespołu zabytkowego i parku krajobrazowego oraz rozbudową usług i zabudowy mieszkaniowej, wnioskowaną przez Zarząd Województwa Lubelskiego. Główny ośrodek rozrządu funkcji rekreacyjnej i obsługi turystyki powinien kształtować w Adampolu, także ze względu na położenie najbliższej głównej trasy Lublin- Włodawa, jak i walory kulturowe.

Rozwój funkcji turystycznej na obszarze gminy wymaga równoczesnej rozbudowy bazy usług m.in. usług handlu i gastronomii, w tym głównie w ośrodku gminnym. Zakłada się zrealizowanie min. jednego obiektu z wielofunkcyjnym programem obsługi turystyki, o formie architektonicznej nawiązującej do tradycyjnej zabudowy - np. karczmy. Program ten może być także skojarzony z lokalizacją obiektu obsługi komunikacji.

Zgodnie z przyjętymi założeniami w studium określono warunki rozwoju turystyki i funkcje osadnictwa do zagospodarowania rekreacyjnego, obejmujące:

- ośrodek turystyczno-rekreacyjny
- turystykę kwalifikowaną (krajoznawczą, edukacyjną: formy tury styka piesza, rowerowa, konna, ścieżki dydaktyczne)
- zabudowę pensjonatową (ośrodek wypoczynkowy)
- funkcje lotniskowe
- funkcje profilaktyki i odnowy biologicznej agroturystykę.

Do form kolidujących z funkcją ochronną projektowanych rezerwatów, ostoi, użytków ekologicznych i rygorami ochrony najwartościowszych obiektów i obszarów przyrodniczych zaliczono koncentrację bazy wypoczynkowej i turystykę motorową.

Gmina Wiryki powinna nawiązać współpracę z gminami funkcjonalnie powiązanimi w programie rozwoju turystyki w tym rejonie, zwłaszcza do wytrasowania i urządzenia tras turystycznych, umożliwiających powiązania i ekspozycję zabytków oraz terenów o najwyższych walorach przyrodniczych. Istotną sprawą jest zwłaszcza współpraca z gminą Stary Brus, Włodawa i gminą Hańsk, celem wspólnego zrealizowania zamierzeń dotyczących infrastruktury turystycznej.

W studium uwzględnia się wyznaczone w planie zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego trasy turystyczne, szlaki przyrodniczo-krajobrazowy, przenikania kultur, szlak pamiętek kultury żydowskiej oraz przebiegającą przez gminę trasę rowerową łączącą ośrodki położone w środkowej i zachodniej części województwa z Okuninką i z jeziorem Białe.

W studium ustala się kierunkowy program zagospodarowania turystyki, uwzględniający możliwości rozwoju, w sposób zharmonizowany z pozostałymi funkcjami gminy i ochroną środowiska przyrodniczego. Na rysunku studium oznaczono elementy zagospodarowania rekreacyjnego i ich rozmieszczenie, uwzględniające zasady strefowania, w dostosowaniu do

wymogów polityki przestrzennej.

W studium wskazuje się także tereny o wysokiej ekspozycyjności, możliwe do zagospodarowania na funkcje rekreacyjne bez prawa zabudowy (tereny spacerowe, boiska trawiaste itp.). W realizacji zagospodarowania w sąsiedztwie terenów leśnych o (lokalizacja parkingów przyleśnych, zadaszeń, urządzeń sanitarnych itp.), winny być uwzględniane rygory dotyczące bezpieczeństwa przeciwpożarowego.

Dla zapewnienia standardów kultury fizycznej mieszkańców gminy wyznacza się tereny sportowo - rekreacyjne na aktywne formy rekreacji.

11. Kierunki i obszary rozwoju przedsiębiorczości

11.1 Warunki adaptacji oraz przekształceń obiektów i terenów produkcyjno-składowych

Polityka rozwoju przedsiębiorczości ma na celu wzbogacenie bazy gospodarczej gminy, poprawę kondycji ekonomicznej funkcji pozarolniczych oraz uporządkowanie i wykorzystanie istniejącego zainwestowania produkcyjno - usługowego. Zadaniem polityki przestrzennej jest zdynamizowanie procesów gospodarczych gminy przez rozwój sfery produkcyjnej i usługowej, przy jednoczesnym harmonizowaniu sposobu użytkowania terenów oraz zmniejszeniu kolizji z uwarunkowaniami przyrodniczo-krajobrazowymi.

W studium określa się modernizację i rozbudowę istniejących obiektów produkcyjnych, baz i składów, warunkowaną nie kolizyjnością terenów z wymogami ochronnymi i funkcjami ekologicznymi. Zasadnicza większość istniejących obiektów produkcyjno-usługowych spełnia te wymagania. Najliczniej jest reprezentowana branża drzewna. Ustala się możliwość nowych lokalizacji przedsiębiorczości w zakresie: rzemiosła, drobnej wytwórczości, zaplecza produkcyjno-usługowego, handlowego i innych rodzajów w tym usług komercyjnych.

Z uwagi na uwarunkowania przyrodnicze na terenie gminy dopuszcza się obiekty wykorzystujące technologie o niskiej uciążliwości dla środowiska (niskoemisyjne ścieki, odpady i powietrza) a także nie pogarszające walorów krajobrazu. Adaptuje się istniejące drobne zakłady produkcyjne, pod warunkiem ograniczenia uciążliwości do granic działki.

W nawiązaniu do terenów wyznaczonych w dotychczasowym planie miejscowym, na koncentrację funkcji produkcyjno - usługowych przeznacza się tereny w miejscowościach: Wyrki, Lubień, Kol. Lipno, Adampol, są to głównie dawne bazy obsługi rolnictwa (RSP, SKR) przekształcone stopniowo na zakłady produkcyjne lub nieczynne. W wyniku procesów restrukturyzacyjnych i obrotu nieruchomości nastąpiła zmiana własności i formy użytkowania terenu. W gminie działa też kilka zakładów rzemieślniczych.

Największe problemy stwarzają d. zespoły produkcyjno - hodowlane, w Zahajkach, w Kol. Kaplonosy, w Suchawie. Posiadają one skoncentrowane i wielkokubaturowe zainwestowanie (chlewnie, obory, magazyny), które ulega szybkiej degradacji technicznej i ekonomicznej.

Konieczna jest restrukturyzacja funkcjonalna tych zespołów, powiązana z rehabilitacją zagospodarowania terenów zdegradowanych. Preferowanym kierunkiem przekształceń obiektów produkcyjnych są funkcje składowe i usługowo - produkcyjne.

Rozwój przedsiębiorczości proponuje się przede wszystkim na terenach położonych poza obszarem zabudowy mieszkaniowej, głównie przez bardziej intensywne zagospodarowanie istniejących terenów produkcyjno - usługowych i przeznaczonych obecnie na funkcje obsługi rolnictwa. W dalszym ciągu są niewykorzystane możliwości rozwoju funkcji rzemieślniczych i drobnej przedsiębiorczości nieuciążliwej. Zadaniem proponowanych terenów rozwojowych jest umożliwienie większego zróżnicowania form działalności produkcyjno - usługowych, handlowo-magazynowych, z uwzględnieniem położenia ośrodka gminnego przy drodze wojewódzkiej. Proponowany kierunek rozwoju jest warunkowany rozwojem lokalnego układu komunikacyjnego. Jednocześnie powinna obowiązywać zasada efektywnego wykorzystania terenu i uzbrojenia technicznego, wiążąca się m.in. z grupowaniem obiektów produkcyjno - magazynowych i usług komercyjnych. W obszarze gminy ze względu na uwarunkowania przyrodniczo - krajobrazowe, niezwykle istotna jest zachowanie rygorów w zakresie ochrony środowiska jak też niekolizyjności z funkcjami terenów sąsiednich. Generalną zasadą jest lokalizacja obiektów drobnoskalowych oraz

strefowe rozmieszczenie programu zagospodarowania w obrębie działki, z dużym nasyceniem w zieleni osłonową i izolacyjną.

W zagospodarowaniu terenów przewidzianych na lokalizację przedsiębiorczości wskazuje się na:

- adaptację i modernizację istniejących obiektów produkcyjnych i zaplecza technicznego, dopuszcza uzupełnienia zabudowy,
- preferencję dla rozwoju obiektów produkcyjno - usługowych o profilach wspomagających aktywizację gospodarczą gminy (np. przetwórstwo miejscowych surowców, produkcja stolarska i budowlana, zakłady usługowo - budowlany itp.),
- poprawę warunków uzbrojenia terenów rozwoju przedsiębiorczości przez budowę i rozbudowę układów infrastruktury technicznej, dostosowaną do wzrostu potrzeb zaopatrzenia w energię, urządzenie zaplecza sanitarnego (oprowadzenie ścieków, gospodarka odpadami); uwzględnienie w zagospodarowaniu terenów warunków ochrony środowiska dotyczących m.in. wód i powietrza (uszczelnianie podłoża, odwodnienie nawierzchni placów itp.);
- kształtowanie pasów zieleni izolacyjnej i osłonowej na granicy z terenami mieszkalnictwa i usług,
- uwzględnienie wymogów dotyczących:
 - *gabarytu zabudowy (I kondygnacja)
 - *potrzeb parkingowych użytkowników terenu
 - *kształtowanie architektoniczne bryły obiektów;
 - *realizacji infrastruktury wspólnej dla zespołu, jak dojazdy, place nawrotowe itp.
 - *jednoczesnego z realizacją inwestycji nasadzenia zieleni izolacyjnej i zagospodarowania działek zielenią (średnią i wysoką).

W studium przyjęto zasadę wielofunkcyjnego rozwoju terenów przedsiębiorczości, z dopuszczeniem lokalizacji drobnych zakładów przetwórstwa rolno - spożywczego oraz obiektów i urządzeń obsługi rolnictwa (składy, baza dla zaopatrzenia i skupu, przechowalnictwo, uszlachetnianie produkcji rolnej, zaplecze usług mechanizacji, usługi agrotechniczne, naprawy i konserwacja sprzętu) - których działalność warunkuje rozwój funkcji rolniczych oraz specjalizacji produkcji rolnej.

Adaptuje się istniejące w gminie drobne zakłady oraz stałe i sezonowe punkty skupu. Zakłada się ich rozwój, jednak przekształcenia w gospodarce rolnej, mogą skutkować potrzebą dalszych przekształceń niektórych obiektów na inne funkcje (np. zlewnie mleka).

W polityce przestrzennej, przyjmuje się zasadę adaptacji zagospodarowanych terenów, przeznaczonych na obiekty i urządzenia obsługi gospodarki rolnej, rozszerzając ich funkcje o możliwości rozwoju przedsiębiorczości i usług komercyjnych dla ludności. Dopuszcza się w ograniczonym zakresie możliwość adaptacji i przekształcenia istniejącej zabudowy zagrodowej gospodarczej na funkcje zaopatrzenia i zbytu, zakłady naprawcze i inne o ile nie koliduje to z warunkami zagospodarowania terenów sąsiednich oraz wymogami ochronnymi środowiska przyrodniczego i kulturowego.

11.2 Obszary i warunki potencjalnej eksploatacji surowców mineralnych

Gmina jak wykazano, nie należy do zbyt zasobnych w surowce mineralne. Na rysunku studium oznaczono złoża surowców ceramiki budowlanej udokumentowane w kat. A, B, C₁, złoża torfów udokumentowane w kat. C₂ oraz złoża surowców ilastych wstępnie rozpoznane. Zasoby surowców na obszarze gminy wymagają dalszego rozpoznania i szczegółowej weryfikacji geologicznej i udokumentowania bilansowego złóż. Na rysunku studium zaznaczono - złoża do zaniechania eksploatacji i obszary złóż kolizyjne. Ze względu na uwarunkowania przyrodnicze i funkcje ochronne możliwość eksploatacji surowców mineralnych na obszarze gminy jest zasadniczo ograniczona.

Na rysunku studium zaznaczono obszary perspektywicznej eksploatacji i ich przybliżony

zasięg. Na terenach wskazanych w planie miejscowym dopuszcza się możliwość powierzchniowej eksploatacji surowców z zachowaniem szczegółowych warunków określonych w przepisach szczególnych. Na obszarach zasobowych (złóż udokumentowanych, perspektywicznych) obowiązuje ochrona przed zabudową i zagospodarowaniem ograniczającym ich przyszłe wykorzystanie. Teren poeksploatacyjny d. cegielni został przeznaczony do rekultywacji.

W celu racjonalizacji eksploatacji surowców mineralnych jej dostosowania do wymogów ochrony środowiska, ustala się następujące warunki pozyskiwania kopalin:

- wyklucza się przemysłową eksploatację kopalin zarówno na terenie istniejących obszarów chronionych jak i projektowanych,
- dopuszcza się eksploatację złóż kruszywa naturalnego na cele lokalne:
 - na gruntach nieleśnych,
 - pozostawienie ponad poziomem wód gruntowych półki złoża o miąższości do co najmniej 1,0 m w celu uniknięcia skażenia poziomu wodonośnego,
 - po uprzednim zdjęciu warstwy glebowej nie naruszając jej struktury (dla wykorzystania jej w celach rekultywacyjnych),
- z wykorzystaniem kopalin towarzyszących,
- na terenach nie przewidzianych do ochrony dopuszcza się eksploatację przemysłową i na cele lokalne złóż surowców ilastych ceramiki budowlanej i kruszywa naturalnego, pod warunkiem udokumentowania złóż i uzyskania koncesji.

Ze względu na występowanie złóż torfu na terenach siedlisk cennych przyrodniczo - złoża te wyklucza się spod eksploatacji. Za najbardziej wskazany kierunek zagospodarowania zrehabilitowanych gruntów uznaje się zalesienia.

12. Kierunki rozwoju systemu komunikacji

1) Założenia ogólne

Głównym celem wyznaczenia obszarów rozwoju komunikacji jest poprawa obsługi komunikacyjnej oraz powiązań zewnętrznych i wewnętrznych gminy. Rozwiązanie problemów komunikacyjnych, a szczególnie **stworzenie sprawnego układu komunikacji** należy do głównych zadań polityki rozwoju gminy i zagospodarowania przestrzennego. Zapewnienie właściwej obsługi istniejącego i projektowanego zainwestowania wymaga:

- modernizacji istniejących tras komunikacyjnych przez utwardzenie nawierzchni ok. 40% długości dróg powiatowych i 80% długości dróg gminnych oraz dostosowanie parametrów technicznych i geometrii do obowiązujących przepisów na całej długości dróg publicznych;
- przekształcenia układu funkcjonalnego i dróg wskazanych na rysunku studium z dostosowaniem do uwarunkowań wynikających z perspektywicznego rozwoju gminy;
- rozbudowy sieci dróg publicznych i budowy nowych odcinków dróg;
- budowy tras rowerowych dla ruchu lokalnego i ruchu turystycznego,
- budowy obiektów obsługi komunikacji;
- podniesienia sprawności ruchu i bezpieczeństwa pieszych na istniejących w obszarze gminy odcinkach dróg, przenoszących transport osobowy i towarowy;

W studium określa się zasady kształtowania spójnego układu powiązań komunikacyjnych, opartych o system drogi krajowej, dróg wojewódzkich, powiatowych i gminnych, wzajemnie współdziałających w powiązaniach zewnętrznych gminy i obsłudze wewnętrznej.

2) Zasady kształtowania układu komunikacyjnego

Docelowy układ komunikacyjny gminy oparty został na zhierarchizowanym układzie funkcjonalnym, w którym wydzielono:

- układ głównych powiązań zewnętrznych dalekich, przenoszący ruch daleki - krajowy i regionalny. Obejmuje drogę krajową i drogi wojewódzkie.
- układ dróg podstawowych zewnętrznych bliskich, przenoszący ruch w obszarze województwa i pomiędzy sąsiednimi gminami. Obejmuje również drogi wojewódzkie oraz powiatowe,
- układ powiązań lokalnych przenoszący ruch wewnątrz gminy. Obejmuje drogi gminne i częściowo powiatowe,

- układ ścieżek rowerowych.

Przyjęto:

- ~~Podniesienie klasy drogi krajowej nr 82 z G (droga główna) do GP (główna ruchu przyspieszonego) z uwagi na istotną rolę w sieci drogowej Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego oraz jej znaczne obciążenie ruchem o charakterze turystycznym i spodziewanym ruchem międzynarodowym po otwarciu drogowego przejścia granicznego we Włodawie.~~ **Klasę GP (główna ruchu przyspieszonego) dla drogi krajowej nr 82 relacji Lublin – Cyców- Włodawa- Granica Państwa, zgodnie z zarządzeniem nr 28 Generalnego Dyrektora Dróg Krajowych i Autostrad z dnia 13 czerwca 2013 r zmieniającym zarządzenie w sprawie klas istniejących dróg krajowych, z uwagi na istotną rolę w sieci drogowej Pojezierza Łęczyńsko- Włodawskiego oraz jej znaczne obciążenie ruchem o charakterze turystycznym i spodziewanym ruchem międzynarodowym - po otwarciu drogowego przejścia granicznego we Włodawie.**
- Zachowanie dotychczasowych kierunków powiązań dróg wojewódzkich i dróg powiatowych.
- Zachowanie układu sieci dróg gminnych z propozycją korekty przebiegu lub zmiany kategorii niektórych odcinków, w wyniku dostosowania układu lokalnego do potrzeb wynikających z zagospodarowania.

3) Wnioski o zmianę kategorii dróg gminnych

W wyniku przyjętej koncepcji układu sieci dróg gminnych występuje konieczność dokonania zmian klasyfikacji funkcjonalnej dróg i wdrożenia działań formalno - prawnych, określonych przepisami o drogach publicznych. Zmiany dotyczą:

- wyłączenia z dotychczas obowiązującego układu sieci dróg gminnych i zakwalifikowania do dróg wewnętrznych, jako ciągi pieszo-jezdne, następujące drogi:
 - nr 104194L Wiryki Połud - do wysypiska śmieci
 - nr 104195 L Wiryki – Kaplonosy
 - nr 104199L Krzywowierzba - Sytyta
 - nr 104200 L Kol. Horostyta - gr. Gminy Wiryki Antopol
 - nr 104202L Kaplonosy (dojazd do wysypiska śmieci)
- włączenia do sieci dróg gminnych następujące drogi położone w miejscowości Suchawa:
 - od drogi powiat. 1710 L - Suchawa (dojazd do zabudowy zagrodowej), długość ok. 14km
 - od drogi powiat. 1711 L - Suchawa (dojazd do zabudowy zagrodowej), długość ok. 0,75 km.

4) Główne założenia rozwoju sieci drogowej

Dla zapewnienia powiązań w skali regionu, w obszarze gminy adaptuje się przebieg drogi krajowej nr 82 relacji Lublin – Cyców - Włodawa - gr. państwa, ~~Założono dostosowanie klasy w~~ **klasie** technicznej drogi ~~do parametrów GP (główna ruchu przyspieszonego)~~ odpowiednio do międzynarodowej funkcji tej drogi - prowadzącej do planowanego przejścia granicznego we Włodawie oraz funkcji drogi turystycznej. ~~Obecnie droga ta została zaliczona do klasy G (droga główna).~~ Docelowo parametry drogi wraz z ew. modernizacją skrzyżowań, realizacją dróg obsługujących (na drodze klasy GP zjazdy mogą być stosowane tylko wyjątkowo), wykonaniem optymalnego odprowadzenia wód z pasa drogowego) powinny być zgodne z wymogami określonymi w Rozporządzeniu Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej z dnia 2.03.1999 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać drogi i ich usytuowanie (Dz. U. nr 43, poz. 430 z 14.05.1999 r). Droga nr 82, na obszarze gminy przebiega poza terenem osadniczym. System powiązań ponadlokalnych gminy opierał się będzie głównie o drogi wojewódzkie i sieć dróg powiatowych. System wymaga rozbudowy i modernizacji z uwzględnieniem parametrów wymienionych, w rozdz. dotyczącym inwestycjom celu publicznego.

Układ komunikacyjny - lokalny będzie opierał się na:

- drogach gminnych, stanowiących powiązania pomiędzy wsiami oraz obsługujących zwartą zabudowę zagrodową,

b) drogach wewnętrznych będących dojazdami do pól i terenów zainwestowania.

Dla wewnętrznych powiązań zakłada się wykorzystanie również dróg powiatowych i gminnych w relacjach wieś, wieś - ośrodek gminny. Prawnie określoną sieć dróg gminnych rozbudowuje się poprzez włączenie do dróg publicznych - dróg, służących bezpośredniej obsłudze terenów zabudowy. Projektowany układ został określony na rysunku studium. Wyznaczona została także, w nawiązaniu do istniejących i projektowanych dróg publicznych sieć ścieżek rowerowych. Zakłada się wydzielenie dla nich pasów o szerokości dostosowanej do warunków bezpieczeństwa ruchu. Przy realizacji ścieżek w pasie drogi linie rozgraniczające drogi należy odpowiednio poszerzyć.

Parametry dróg wewnętrznych (niepublicznych) wykorzystywanych dla ruchu pojazdów i pieszych, dostosowuje się do potrzeb ruchowych i technicznych. Ich zadaniem jest uzupełnianie obsługi komunikacyjnej w gminie, szczególnie w obszarach rolnych, w obszarach zabudowy rozproszonej oraz w bezpośredniej obsłudze terenów zabudowy i terenów wskazanych do lokalizacji alternatywnych źródeł energii - elektrowni wiatrowych. Zakłada się wydzielenie dla nich pasów technicznych, o szerokościach dostosowanych do potrzeb i nie mniejszych niż wynika to z przepisów technicznych i przeciwpożarowych.

W terenie zwartej zabudowy drogi powinny posiadać przekrój uliczny z obustronnym chodnikiem ew. pasy postojowe lub półuliczny z jednostronnym chodnikiem.

Dopuszcza się zmiany kategorii i funkcji dróg w zakresie obowiązujących przepisów. Parametry i funkcje dróg oraz warunki sytuowania obiektów budowlanych winny być dostosowane do obowiązujących normatywów w czasie ich realizacji oraz warunków określonych w ustawach i przepisach wykonawczych, z uwzględnieniem sytuowania zabudowy przeznaczonej na pobyt ludzi poza zasięgiem uciążliwości, zgodnie z przepisami odrębnymi.

Przy trasowaniu ścieżek i tras rowerowych kierowano się:

- a) atrakcyjnością terenu,
- b) w miarę możliwości prowadzeniem ich wzdłuż lub śladami istniejących dróg.

Analizując istniejący stan układu komunikacyjnego, dotychczasowe przeznaczenie i zagospodarowanie terenu, własności gruntów, uwzględniając przesłanki układu zewnętrznego wchodzącego w obszar gminy oraz przesądzenia prawne zaproponowano koncepcję rozwiązania docelowego układu komunikacyjnego gminy. Należy przy tym podkreślić, iż zasady powiązań układu dróg krajowych, wojewódzkich i powiatowych rozstrzyga polityka przestrzenna kraju i województwa. Natomiast plany miejscowe jedynie uszczegóławiają trasowanie poszczególnych odcinków dróg.

Określa się następujące parametry techniczne dla poszczególnych kategorii dróg:

1. droga krajowa nr 82 Lublin - Cyców- Włodawa - gr. Państwa - docelowe główna ruchu przyspieszonego, oznaczona symbolem KK G/GP, szerokość w liniach rozgraniczających min. 30,0m, nie może być mniejsza 25,0 m, z zaleceniem zwiększenia jej do min. 40,0 m w celu umożliwienia docelowej realizacji elementów poprawiających bezpieczeństwo ruchu, oraz komfort podróży, np.: chodników, ścieżek rowerowych, ciągów pieszo – jezdnych. W rejonie skrzyżowań należy przewidzieć odpowiednio większe rezerwy terenu, umożliwiające bezkolizyjną lokalizację m.in. elementów skrzyżowań wraz z konieczną infrastrukturą. Szerokość jezdni min. 6,0 m, oraz utwardzone pobocza, dostępność ograniczona, zakłada się przebudowę istniejących skrzyżowań z drogami powiatowymi oraz wyjątkowo zjazdów na warunkach określonych przez zarządcę drogi. Droga nr 82 przebiega przez teren gminy Wiryki przez tereny leśne. Wzdłuż jej trasy nie wyznacza się terenów budowlanych. w związku z czym, istniejące parametry drogi (tj. szerokość w liniach rozgraniczających 25 m) mieszczą się w granicach zawartych w w/w Rozporządzeniu Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej z dnia 2.03.1999 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać drogi publiczne i ich usytuowanie (Dz.U. z 1999 r. Nr 43, poz. 430); Jednakże na terenach przyległych do drogi krajowej należy wprowadzić zakaz tworzenia nowych zjazdów, z możliwością pozostawienia istniejących do czasu realizacji docelowej obsługi komunikacyjnej. Obsługa komunikacyjna powinna być

powiązana z drogą krajową ogólnodostępną wyłącznie poprzez skrzyżowania dróg publicznych, z zachowaniem warunków technicznych odnośnie klasy powiązań oraz odległości pomiędzy skrzyżowaniami. Ze względu na przewidywane obciążenie ruchem drogowym przyjmuje się szerokość min. ~~30~~ **40,0 m**. W przypadku lokowania w liniach rozgraniczających drogi krajowej elementów wyposażenia wykraczającego poza podstawowe, m.in. urządzeń związanych z ochroną środowiska, dróg przeznaczonych dla obsługi ruchu lokalnego itp. szerokość drogi krajowej powinna być odpowiednio większa. Ponadto w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego należy przewidzieć lokalizację wzdłuż istniejącej drogi krajowej, w pasie drogowym, kanału technologicznego, o szerokości wystarczającej do umieszczenia w nim infrastruktury technicznej związanej i niezwiązanej z potrzebami zarządzania drogą lub potrzebami ruchu drogowego. Obsługa komunikacyjna terenów przyległych do drogi krajowej musi spełniać wymagania zawarte w przepisach Rozporządzeniu Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej z dnia 2.03.1999 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać drogi publiczne i ich usytuowanie.

2. droga wojewódzka nr 812 Biała Podlaska - Wisznice - Włodawa - Chełm - Krasnystaw klasy GP - główna ruchu przyśpieszonego, oznaczona symbolem KW/GP; szerokość w liniach rozgraniczających: min. ~~30~~ **25 m** w terenach zabudowy oraz min. 25 m poza terenem zabudowy; szerokość jezdni min. 7,0 m, dostępność ograniczona. Obsługa przyległej do drogi zabudowy poprzez drogi serwisowe.
3. droga wojewódzka nr 818 Przewłoka - Wiryki - Adampol klasy G - główna **Z - zbiorcza**, oznaczona symbolem KW/G**Z**/; szerokość w liniach rozgraniczających: min. 25 **20 m**, szerokość jezdni min. 7,0 m. Na terenie miejscowości Wiryki i Krzywowierzba, z uwagi na istniejącą wzdłuż drogi zabudowę mieszkaniową, dopuszcza się szerokość w liniach rozgraniczających jak w stanie istniejącym tj. min. 20,0 m.
4. drogi powiatowe - zbiorcze oznaczone symbolem KP/**Z**/, szerokość w liniach rozgraniczających: min. 20 m, szerokość jezdni 5,5 - 7,0 m (poza terenem zabudowy min. 5,5 m - 6,0 m, na terenie zabudowy istniejącej 5,5 m, w obszarach planowanej zabudowy 7,0 m).
5. drogi powiatowe - lokalne, oznaczone symbolem KP/**L**/ szerokość w liniach rozgraniczających 15-20 m, szerokość jezdni 5,5 -7,0 m.
6. drogi gminne - lokalne **dojazdowe**, oznaczone symbolem KG szerokość w liniach rozgraniczających 10 - 15 m, szerokość jezdni 4,5 - 6,0 m. Wyjątkowo dopuszcza się szerokość jezdni 3,5 m z mijankami i utwardzonymi poboczami.
7. ścieżki rowerowe dwukierunkowe - szerokość nawierzchni min. 2,0 m
ścieżki rowerowe jednokierunkowe - szerokość nawierzchni min. 1,5 m
ścieżki jednokierunkowe z udziałem pieszych - min. 2,5 m.

Obsługa transportowa i zaplecze techniczne

Usprawnienie komunikacji na obszarze gminy jest związane z budową bazy komunikacji i urządzeń zaplecza technicznego, m.in. budową obiektów obsługi komunikacji publicznej autobusowej dla obsługi ruchu pasażerskiego na trasach przelotowych:

- a) przystanku dworcowego w Wirykach
- b) modernizacją i budową zadaszeń na innych przystankach komunikacji zbiorowej.

Uzasadnione jest zorganizowanie obsługi przewozów wewnątrz gminnych (transportu busowego). Ponadto adaptuje się istniejące parkingi przy drodze nr 82, z założeniem ich modernizacji w tym wyposażeniem w sanitariaty i inne urządzenia obsługi podróżnych. Planowana jest realizacja dodatkowego parkingu przyleśnego.

Przewiduje się przekształcenie punktu sprzedaży oleju opałowego w d. SKR Wiryki Połud. na stację paliw z zapleczem technicznym (np. stacją naprawy samochodów). Na terenie gminy, przy drodze wojewódzkim nr 818 proponuje się 3 warianty lokalizacji stacji paliw (z możliwością realizacji obiektów towarzyszących usługowo - handlowych) w miejscowościach: Dzięsięciny, Małoziemcy, Krzywowierzba.

13. Kierunki rozwoju systemów infrastruktury technicznej

13.1 Kierunki rozwoju i wyposażenia w infrastrukturę sanitarną

1) Założenia ogólne kształtowania systemu

Położenie gminy Wiryki w obszarze Garbu Włodawskiego o deficycie wód, zobowiązuje do racjonalnego korzystania z wód podziemnych i powierzchniowych oraz uporządkowania gospodarki wodno - ściekowej.

Dla zapewnienia odpowiedniego standardu życia mieszkańców wsi, a więc możliwości korzystania odbiorców z wodociągu, kanalizacji, gazu, energii elektrycznej - konieczne jest wyposażenie zabudowy w infrastrukturę techniczną. Najbardziej kompleksowy element infrastruktury sanitarnej w gminie stanowi system zaopatrzenia w wodę. W odniesieniu do innych urządzeń gmina nie posiada pełnego wyposażenia. System kanalizacji ścieków wymaga realizacji. Rozwój infrastruktury sanitarnej, powinien stanowić główny priorytet strategii rozwoju gminy. Gospodarkę wodno - ściekową rozwiązano w oparciu o komunalne urządzenia źródłowe i sieci przy założeniu modernizacji i wdrażania najnowszych rozwiązań technicznych, z racjonalizacją zużycia wody. Dla zabudowy kolonijnej i rozproszonej odległych od cieków powierzchniowych, zakłada się możliwość budowy małych przydomowych oczyszczalni ścieków pracujących dla jednego czy grupy gospodarstw. Dopuszcza się indywidualne systemy zaopatrzenia w wodę i odprowadzania ścieków.

Gospodarkę odpadami rozwiązano minimalizując ilości powstałych odpadów i właściwą formę ich utylizacji na rozbudowanym składowisku we Włodawie. Zakłada się wdrażanie segregacji odpadów u źródła i składowanie przejściowe w kontenerach. Wymogiem ochrony środowiska jest likwidacja dzikich wysypisk.

Źródłem zaopatrzenia w ciepło winny być wyłącznie paliwa niskoemisyjne, przy założeniu racjonalizacji systemów grzewczych w obiektach istniejących i nowobudowanych. Zaopatrzenie w gaz przewodowy, ziemny z projektowanego gazociągu wysokiego ciśnienia poprzez projektowaną stację redukcyjną.

2) Zaopatrzenie w wodę

Istniejący zbiorowy system zaopatrzenia w wodę zaspokaja ok. 88 % potrzeb mieszkańców - zakłada się konserwację istniejących sieci i urządzeń oraz sukcesywną rozbudowę i modernizację wodociągów o zasięgach obsługi:

- Lubień, Wiryki Adampol, Wiryki Połud, Wiryki Wola, Wiryki Kolonia, Lipówka, Krzywowierzba, Horostyta Kolonia, Horostyta, Zahajki, Ignaców, Zahajki Kolonia, Kaplonosy, Kaplonosy Kolonia
- Suchawa
- Adampol, Adampol Kolonia.

~~Przy rozbudowie i modernizacji publicznych urządzeń zaopatrzenia w wodę należy dążyć do stosowania ustaleń zawartych w Zarządzeniu Ministra Gospodarki Przestrzennej i Budownictwa z 21 września 1995 r. w sprawie zasad funkcjonowania publicznych urządzeń zaopatrzenia w wodę w warunkach specjalnych.~~

Dla zabudowy kolonijnej i rozproszonej, położonej poza zasięgiem wodociągów wiejskich zaopatrzenie w wodę przewiduje się z indywidualnych ujęć wód podziemnych.

3) Odprowadzanie i oczyszczanie ścieków

Dysproporcja pomiędzy rozwojem zaopatrzenia w wodę z wodociągów zbiorowych a poziomem zbierania i oczyszczania ścieków stwarza poważne zagrożenie dla warunków sanitarnych i ochrony środowiska.

Grupowym systemem kanalizacji sanitarnej objęto tereny zwartej zabudowy wsi Wiryki. Dla pozostałych miejscowości proponuje się jako uzupełnienie systemu kanalizacji zbiorczej -

oczyszczalnie lokalne w miejscowościach: Zahajki, Adampol, Suchawa i Kol. Kaplonosy. Zaproponowano 5 systemów kanalizacyjnych o zasięgach obsługi:

- Wiryki Wola, Wiryki Połód, Wiryki Adampol
- Zahajki
- Adampol
- Suchawa
- Kol. Kaplonosy

Dla pozostałych wsi - pojedynczych gospodarstw i małych zakładów, położonych poza zasięgiem zbiorczych układów kanalizacyjnych, gdzie kanalizacja zbiorcza jest ekonomicznie i technicznie nieuzasadniona, w tym w odniesieniu do zabudowy rozproszonej, kolonijnej, planuje się kanalizację indywidualną osadnik gnilny i wywóz taborem asenizacyjnym do punktu zlewnego oczyszczalni gminnej. Zakłada się wdrażanie systemów indywidualnej kanalizacji sanitarnej, z uwzględnieniem warunków gruntowo- wodnych, w szczególności poziomu wody gruntowej i jego wahań, zgodnie z programem zrównoważonego rozwoju gminy Wiryki.

4) Gospodarka odpadami

Odpady komunalne z terenu gminy będą składowane na składowisku międzygminnym powiatu Włodawa. Podstawą racjonalnej gospodarki odpadami jest zapewnienie właściwych warunków do utrzymania czystości i porządku w gminie, zgodnie z przepisami prawnymi obowiązującymi w tym zakresie.

Obejmują one m.in.:

- zapewnienie systematycznego odbioru odpadów od ich wytwórców tj. sieci pojemników (koszów) z każdego gospodarstwa
- wdrażanie selektywnej zbiórki i segregacji odpadów,
- likwidacja „dzikich wysypisk”, stwarzających zagrożenia dla czystości wód i obniżających walory krajobrazowe,
- rekultywację składowiska w Wirykach, w kierunku leśnym.

5) Zaopatrzenie w gaz

Zakłada się gazyfikację gminy z projektowanego gazociągu wysokiego ciśnienia i projektowanej stacji redukcyjnej (dwa warianty), przy respektowaniu wymagań określonych w ~~Rozporządzeniu Ministra Gospodarki z dnia 30 lipca 2001 r. w sprawie warunków technicznych, jakie powinny odpowiadać sieci gazowe (Dz.U. Nr 97, poz. 1055)~~ w przepisach odrębnych.

Ponadto na terenie gminy Wiryki znajduje się zlikwidowane odwiert poszukiwawczy Włodawa-IG2, od którego należy zachować strefę o promieniu $R=5,0$ m wolną od zabudowy. Dodatkowo na na terenie gminy występują odwiercone odwierty poszukiwawcze:

- Kaplonosy - IG1,
- Lubień - IG1,
- Podedwórze - IG5.

6) Zaopatrzenie w ciepło

Na obszarze gminy nie jest przewidywana realizacja zorganizowanego systemu zaopatrzenia w ciepło. Zakłada się stosowanie paliw niskoemisyjnych jako źródeł zaopatrzenia w ciepło. Powinna nastąpić zmiana struktury zużycia nośników energii z węgla na gaz ziemny lub zastosowanie innych paliw niskoemisyjnych jako źródeł zaopatrzenia w ciepło. Przewiduje się modernizację systemów ogrzewania oraz termomodernizację budynków. Zakłada się możliwość wykorzystania gazu do celów grzewczych.

13.2 Kierunki rozwoju i wyposażenia w infrastrukturę elektroenergetyczną i telekomunikacyjną

13.2.1 Zasady rozwoju elektroenergetyki

1) Źródła zasilania gminy w energię elektryczną

Adaptuje się GPZ-110/30/15 kV Lubień z możliwością rozbudowy i modernizacji. Nie przewiduje się powiększenia zajmowanego terenu. **Dodatkowo na terenie gminy przewiduje się budowę zespołów elektrowni wiatrowych, jako alternatywnego źródła energii wraz z niezbędną infrastrukturą techniczną. Rozwiązania technologiczne dla tego rodzaju przedsięwzięcia nie powinny odbiegać od standardów stosowanych w obiektach związanych z tego typu działalnością i powinny opierać się na nowoczesnej technologii. Połączenie poszczególnych turbin wiatrowych z istniejącym systemem energetycznym należy realizować za pośrednictwem linii elektroenergetycznych średniego lub wysokiego napięcia z możliwością budowy stacji WN/SN, w uzgodnieniu z właściwym zarządcą sieci, minimalizując ich oddziaływanie na środowisko oraz krajobraz.**

2) Sieć elektroenergetyczna magistralna

Utrzymuje się **do dalszej eksploatacji** trasy linii energetycznych wysokiego napięcia WN-110 kV **Włodawa - Lubień oraz Lubień – Wisznice** zasilających GPZ-Lubień. **Przewiduje się ich remonty, modernizację oraz rozbudowę w zależności od potrzeb.** Zakłada się również uzupełnienie i przebudowę systemu średniego napięcia.

Adaptuje się istniejący układ średniego napięcia SN-30 kV i SN -15 kV. W kolejnych latach przewiduje się realizację nowych linii i stacji transformatorowych SN/04 kV, **w tym również służących obsłudze zespołów elektrowni wiatrowych, jako alternatywnego źródła energii.** Docelowo, linia SN-30 kV zostanie przeizolowana na znormalizowane napięcie, z zachowaniem istniejących przebiegów.

Modernizowana sieć energetyczna i nowe odcinki powinny być realizowane w zależności od potrzeb i warunków technicznych. Trasy nowoprojektowanych linii należy wyznaczać z maksymalną ochroną walorów krajobrazowych. Typ i rodzaj stacji transformatorowych winny być dobierane do przewidywanego obciążenia z uwzględnieniem możliwości dojazdu ciężkim sprzętem. Rozbudowa i modernizacja powinna odbywać się zgodnie z warunkami technicznymi określonymi w przepisach szczególnych i przez dysponenta sieci.

3) Sieć i urządzenia niskiego napięcia

Adaptuje się istniejącą sieć energetyczna niskiego napięcia, która jest przede wszystkim w wykonaniu napowietrznym. Taki rodzaj sieci dopuszcza się do realizacji również w przyszłości, ale podobnie jak to jest już w stanie istniejącym w ośrodku gminnym, zaleca się stosowanie głównie linii NN kablowych, zasilających jak i oświetleniowych.

Zakłada się doprowadzenie linii niskiego napięcia do wszystkich budynków istniejących i projektowanych, ujętych jako tereny przeznaczone pod zabudowę oraz do istniejących budynków mieszkalnych i gospodarczych stanowiących tzw. zabudowę rozproszoną.

4) Strefy ochronne istniejących i projektowanych napowietrznych linii elektroenergetycznych

Napowietrzne linie energetyczne wymagają pasa technicznego wolnego od zabudowy z uwagi na promieniowanie elektroenergetyczne, szkodliwe dla ludzi, konieczność ochrony linii przed uszkodzeniami mechanicznymi oraz ochronę przed porażeniem prądem elektrycznym. Wymogi

dotyczące zachowanie właściwej odległości (w nawiązaniu do wysokości natężenia pola elektroenergetycznego) obiektów na stały i czasowy pobyt ludzi określają przepisy branżowe i Polskie Normy. powinny być zgodne m.in. z rozporządzeniem Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 11 sierpnia 1998 r. w sprawie szczegółowych zasad ochrony przed promieniowaniem szkodliwym dla ludzi i środowiska, dopuszczalnych poziomów promieniowania, jakie mogą występować w środowisku oraz wymagań obowiązujących przy wykonywaniu pomiarów kontrolnych promieniowania (Dz.U. Nr 107, poz. 676 z dnia 20 sierpnia 1998 r.). Rozporządzenie ma zastosowanie w przypadku projektowania zabudowy w pobliżu linii elektroenergetycznych wysokiego napięcia -110 kV-

Orientacyjne odległości zabudowy mieszkaniowej od linii energetycznych są następujące:

- 14,5 m od skrajnego przewodu linii WN-110 kV-
- 7,5 m od osi linii SN-15 kV,
- 5 m od osi linii niskiego napięcia 04 kV.

Zbliżenie na odległość mniejszą niż w/w wymaga indywidualnego uzgodnienia z dysponentem sieci. Ponadto, zgodnie z PN-H-05100-1, na wszystkich obszarach przewidzianych pod zalesienie należy pozostawić pod istniejącymi liniami WN-110 kV pas bez zalesienia o szerokości 20 m, a pod liniami SN i nn - pas o szerokości 9,30 m. W pozostawionym pasie, dopuszcza się prowadzenie gospodarki leśnej, pod warunkiem utrzymania pod linią drzew nie przekraczających 2,0 m wysokości oraz pozostawienie wokół każdego słupa powierzchni zalesionej w odległości co najmniej 4,00 m od słupa.

Wszystkie istniejące sieci elektroenergetyczne pozostają do zachowania i dalszej eksploatacji z możliwością ich remontu, modernizacji oraz rozbudowy w zależności od potrzeb. Wyznacza się strefy wolne od zabudowy:

- dla linii napowietrznej jednotorowej WN 110 kV – pas 36,0 m (po 18,0 od osi linii),
- dla linii napowietrznej SN 15 kV – pas 12,0 m (po 6,0 od osi linii),
- dla linii napowietrznej nN 0,4 kV – pas 5,0 m (po 2,5 od osi linii),
- dla linii kablowej SN 15 kV – pas 2,0 m (po 1,0 od osi linii),
- dla linii kablowej nN 0,4 kV – pas 1,0 m (po 0,5 od osi linii).

W przypadku realizacji zespołu elektrowni wiatrowych należy:

- zachować odległość posadowienia turbin wiatrowych od skrajnego przewodu napowietrznych linii 110 kV większą niż $3d$, gdzie d jest średnicą koła zataczanego przez łopatę siłowni wiatrowej;
- wzdłuż trasy napowietrznych linii elektroenergetycznych o napięciu do 45 kV ustalić pasy techniczne, w których przy dowolnym stanie pracy siłowni wiatrowej, nie może znaleźć się jakikolwiek jej element (w szczególności łopatę siłowni); w przypadku braku możliwości spełnienia wymienionego warunku dopuszcza się wykonanie przebudowy kolidującej linii napowietrznej na kablową na koszt i staraniem inwestora planowanych elektrowni wiatrowych; oś symetrii wymienionego pasa terenu wyznaczają słupy linii, szerokość pasów technicznych dla danego typu linii:

Rodzaj linii	Linie niskiego napięcia (do 1 kV)	Linie średniego napięcia (do 45 kV)*
Linia jednotorowa	20 m	25 m*
Linia dwutorowa	25 m	30 m*

- x wszelkie projektowane obiekty o wysokości równej i większej od 50 m npt. podlegają zgłoszeniu do Szefostwa Służby Ruchu Lotniczego Sił Zbrojnych RP.

13.2.1 Kierunki rozwoju telekomunikacji

Adaptuje się istniejącą na terenie gminy sieć i urządzenia telekomunikacji przewodowej i bezprzewodowej. Zakłada się rozbudowę sieci telefonicznej. Nowe linie należy realizować w wykonaniu kablowym. Zakłada się przebudowę istniejących linii napowietrznych na linie kablowe. ~~W miejscowości Lubień projektowana jest budowa drugiej stacji bazowej telefonii komórkowej.~~

Adaptuje się istniejące stacje bazowej telefonii komórkowej.

Istotne znaczenie ma rozbudowa i modernizacja infrastruktury światłowodowej oraz objęcie całej gminy zintegrowanym systemem telekomunikacyjnym połączonym z systemami sieci wojewódzkiej i krajowej z zachowaniem w lokalizacji wymogów ustawy o wspieraniu rozwoju usług i sieci telekomunikacyjnych. Rozwój systemów telekomunikacyjnych i teleinformatycznych przewodowych i bezprzewodowych powinien postępować stosownie do wzrostu zapotrzebowania na usługi telekomunikacyjne i teleinformatyczne w gminie i regionie. Należy zapewnić pełną dostępność do łączy telekomunikacyjnych, rozwój sieci teleinformatycznych. Dla zwiększenia dostępności sieci internetowej i rozwoju społeczeństwa informacyjnego, wskazuje się rozwój szerokopasmowego dostępu do Internetu.

14. Kierunki działań przestrzennych i formalno - prawnych

14.1 Obszary rozmieszczenia i rozwoju inwestycji celu publicznego

Określenie potrzeb realizacji inwestycji celu publicznego, należy do głównych zadań studium, mają one bowiem kluczowe znaczenie dla warunków życia mieszkańców i funkcjonowania gminy. Stan demograficzny gminy oraz jej położenie nie predysponują do rozwoju nowych funkcji lub inwestycji publicznych. Zamierzenia do rozmieszczenia w tym rejonie nowych zadań infrastrukturalnych są stosunkowo skromne. Natomiast szeroki zakres działań dotyczy ochrony siedlisk przyrody, zwierząt i gatunków roślin oraz ochrony dóbr kultury w tym ochrony miejsc pamięci.

W studium adaptuje się istniejące oraz ujęte w dotychczasowych planach miejscowych tereny i obiekty przeznaczono na lokalizację celów publicznych, w rozumieniu art. 6 ustawy o gospodarce nieruchomościami i przepisów odrębnych. Na wyznaczonych terenach przewiduje się poprawę warunków funkcjonowania, modernizację i rozbudowę istniejących obiektów i urządzeń infrastruktury, uzupełnienie wyposażenia gminy w usługi podstawowe i elementarne, co pozwoli na poprawę dostępności usług, korzystniejszą organizację przestrzenną obsługi i standardu życia ludności.

W niniejszym rozdziale dokonano identyfikacji inwestycji celów publicznych. Rozmieszczenie obszarów i obiektów objętych ochroną prawą na podstawie przepisów szczególnych oraz zadania wchodzące w zakres infrastruktury technicznej zostały omówione w oddzielnych rozdziałach. Zakres inwestycji celu publicznego i warunki realizacji zadań, na terenach nie wydzielonych w studium ze względu na skalę opracowania - wymagają ustalenia w planie sporządzonym w stosownej skali lub decyzją administracyjną.

1) Obszary rozmieszczenia inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym

Zgodnie z ustaleniami planu zagospodarowania, na obszarze gminy są rozmieszczone zadania o znaczeniu regionalnym i ponadlokalnym, obejmują one:

- a) Ośrodek sanatoryjnego leczenia gruźlicy i chorób płuc w Adampolu, zlokalizowany w zespole zabytkowym, funkcjonujący jako Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej. Zapewnienie prawidłowej działalności funkcji uzdrowiskowej, wiąże się z ochroną klimatu i warunków zagospodarowania otoczenia, w strefie wokół sanatorium są ustanowione lasy ochronne. Zakłada się utrzymanie istniejącego stanu łóżek, dopuszcza się program rewaloryzacji zespołu na warunkach uzgodnionych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
- b) Drogi publiczne i urządzenia obsługi transportu publicznego, obejmują:
 - odcinek drogi krajowej nr 82, relacji Lublin-Cyców-Włodawa - granica państwa (wraz z infrastrukturą drogową),
 - odcinek drogi wojewódzkiej nr 812, relacji Biała Podlaska - Wisznice - Włodawa (wraz z infrastrukturą drogową),
 - odcinek drogi wojewódzkiej nr 818, relacji Biała Podlaska – Wisznice - Włodawa (wraz z infrastrukturą drogową),
 - droga powiatowa nr 1621 L, relacji dr. woj. nr 812 -Zahajki- Lipówka,
 - odcinek drogi powiatowej nr 1623 L, relacji Sosnowica - Hola - Zahajki -Kaplonosy,
 - odcinek drogi powiatowej nr 1700 L, relacji Dańce - Krasówka - Żuków - Wiryki - dr. krajowa nr 82,
 - odcinek drogi powiatowej nr 1706 L, relacji dr. woj. nr 816 - Wiryki - Adamki dr woj. nr 812,
 - odcinek drogi powiatowej nr 1707 L, relacji Kaplonosy – Lubień - Stary Brus,
 - odcinek drogi powiatowej nr 1708 L, relacji Hola – Lipówka,
 - droga powiatowa nr 1710 L, relacji Lubień – Suchawa,
 - droga powiatowa nr 1711 L, relacji dr. woj. nr 812 - Karolówka - Suchawa - Żdzarka,
- c) Urządzenia i przewody do zaopatrzenia i przesyłu energii elektrycznej, obejmują:

- Stację transformatorową 110/30/15 kV (Główny Punkt Zasilający) – adaptacja z możliwością rozbudowy i modernizacji,
 - Linia energetyczna wysokiego napięcia WN - 110 kV relacji Włodawa – Wisznice - adaptacja przebiegu,
 - Linia energetyczna średniego napięcia SN - 30kV relacji Włodawa – Lubień – Cyców - adaptacja przebiegu, przewidziana do modernizacji i przeizolowania,
 - Stacje transformatorowe i linie średniego napięcia SN 15 kV - adaptacja przebiegu, z możliwością modernizacji,
 - Stacje transformatorowe SN/04 i linie średniego napięcia projektowane SN 15kV - projektowane zgodnie z programem.
- d) Urządzenia i przewody do przesyłu gazu:
- Projektowany gazociąg wysokiego ciśnienia,
 - Projektowana stacja redukcyjna gazu
- e) Urządzenia regulacji i utrzymania wód Kanału Wieprz - Krzna, będące własnością Skarbu Państwa:
- Zbiornik retencyjny Zahajki, przewidziany do modernizacji
 - Kanał Partyzancki wraz z doprowadzalnikiem, przewidziany do modernizacji.
- f) Rozpoznane kopaliny, stanowiące własność Skarbu Państwa.

2. Obszary rozmieszczenia inwestycji celu publicznego o znaczeniu lokalnym

Zakres i rozmieszczenie inwestycji celu publicznego o znaczeniu lokalnym obejmuje:

- 1) Obiekty i urządzenia usług publicznych:
Funkcje usług publicznych, zaznaczone na rysunku studium, obejmują tereny wyznaczone na usługi oświaty i wychowania, kultury, zdrowia i profilaktyki, opieki społecznej, administracji, porządku i bezpieczeństwa, sakralne, łączności, kultury fizycznej i sportu. Zakłada się adaptację terenów zgodnie z ich istniejącym przeznaczeniem i użytkowaniem na lokalizację obiektów usługowych wraz z odpowiednim do rodzaju usług zapleczem socjalnym, sanitarnym i technicznym.
W przypadkach działek nie zabezpieczających potrzeb modernizacji bądź rozbudowy obiektów, dopuszcza się regulacje w planie miejscowym. Należy wyznaczyć tereny, z uwzględnieniem zamierzeń inwestycyjnych oraz zabezpieczenia właściwych standardów funkcjonowania i udziału powierzchni biologicznie czynnej. W studium przewidziano rozszerzenie sieci placówek usług publicznych w zakresie kultury, sportu oraz bezpieczeństwa i porządku. Pożądaną formą rozwoju kultury jest adaptacja opuszczonych siedlisk na formę skansenu, służącą animacji kultury ludowej i folkloru. Usługi kultury powinny być elementem programu usług we wsiach letniskowych. Urządzenia sportowe i zieleni powinna być częścią zagospodarowania i rehabilitacji zespołów zabudowy wielorodzinnej oraz w otoczeniu przewidywanych zbiorników retencyjnych.
- 2) Drogi gminne i urządzenia obsługi transportu publicznego, przewidziane w większości do utwardzenia, wymagana szerokość pasa drogowego w liniach rozgraniczających 10-15 m:
- droga gminna nr 104190 L, relacji dr. woj. nr 818 - Kol. Adampol - dr. woj nr 818,
 - droga gminna nr 104191 L, relacji Wiryki (dr. woj. nr 818) - osiedle domków jednorodzinnych,
 - droga gminna nr 104192 L, relacji Wiryki (dr. woj. nr 818) - osiedle domków jednorodzinnych,
 - droga gminna nr 104193 L, relacji Horystyta - Ignaców (dr pow. 1621 L),
 - droga gminna nr 104196 L relacji dr. woj. nr 818) - Kol. Wiryki (dr. dojazdowa do zabudowy zagrodowej),
 - droga gminna nr 104197 L, relacji Kol. Wiryki (dr. dojazd, do zabudowy zagrodowej),
 - droga gminna nr 104198 L Lipówka,

- droga gminna nr 104201 L, relacji Zahajki - Jaźwiny,
 - droga gminna nr 104203 L, relacji Kaplonosy - Samuły,
 - droga gminna nr 104204 L, relacji Kaplonosy - Kolonia,
 - (pozostałe drogi zaliczone do sieci dróg gminnych (nr 104194 L, nr 104195 L, nr 104199 L, nr 1042004 L, nr 104202 L) zaproponowano do przekwalifikowania na drogi wewnętrzne),
 - projektowane drogi gminne
 - droga relacji od drogi powiatowej nr 1710 L - Suchawa (dojazd do zabudowy zagrodowej)
 - droga relacji od drogi powiatowej nr 1711 L - Suchawa (dojazd do zabudowy zagrodowej)
- 3) Urządzenia i przewody do zaopatrzenia i przesyłu energii elektrycznej:
- stacje transformatorowe i sieć energetyczna niskiego napięcia – adaptacja, przewidziane do modernizacji i przebudowy
 - projektowane stacje transformatorowe i linie energetyczne niskiego napięcia zgodnie z programem,
 - sieć oświetleniowa - adaptacja,
 - sieć oświetleniowa – projektowana.
- 4) Urządzenia i przewody do zaopatrzenia ludności w wodę:
- komunalne ujęcie wody w Lubieniu, adaptacją z możliwością modernizacji,
 - lokalne ujęcia wody: Adampol, Suchawa, adaptacja z możliwością modernizacji,
 - wodociąg grupowy, adaptacja z możliwością rozbudowy,
 - wodociągi lokalne, adaptacja z możliwością rozbudowy,
- 5) Urządzenia do gromadzenia, przesyłania i oczyszczania ścieków:
- oczyszczalnie lokalne: Wiryki, Zahajki, Adampol, Suchawa, Kol. Kaplonosy - adaptacja z modernizacją i rozbudową,
 - projektowany zbiorczy i lokalny system kanalizacji, zgodnie z programem.
- 6) Urządzenia i przewody do przesyłu gazu:
- projektowana sieć gazowa średniego napięcia, zgodnie z programem.
- 7) Urządzenia melioracji wodnych, będących własnością komunalną:
- sieć rowów melioracyjnych,
 - system drenaży.
- 8) Cmentarze i miejsca pamięci, adaptacja, uzupełnienie infrastruktury (ochrona konserwatorska)

3. Kształtowanie przestrzeni publicznych i ośrodków wielofunkcyjnych

Przewiduje się wydzielenie w centrum miejscowości Wiryki, terenu przeznaczonego na przestrzeń publiczną, urządzoną w powiązaniu z zagospodarowaniem i realizacją wielofunkcyjnego centrum usługowego ośrodka gminnego. Teren na powyższe funkcje wyznacza się w bezpośrednim sąsiedztwie urzędu gminy i ośrodka zdrowia.

Zakłada się podkreślenie rangi usług publicznych, przez zagospodarowanie części ich działek na zieleń ozdobną i rekreacyjną, doposażenie miejscowości w usługi elementarne (Suchawa, Kol. Zahajki).

4. Obszary zdegradowane wymagające rekultywacji

Do rekultywacji i zagospodarowania wskazuje się:

- obszary leśne z drzewostanem na siedliskach zdegradowanych,
- wyrobiska i tereny poeksploatacyjne w Lubieniu i Wyrkach,
- zlikwidowane lub przeznaczone do likwidacji składowiska odpadów w Wyrkach i odpadów poszpitalnych w Adampolu,
- zdegradowane tereny poprodukcyjne.

5. Zasoby nieruchomości na obszarze gminy dla rozwoju inwestycji celu publicznego

Rozmieszczenie na obszarze gminy wymienionych w pkt. 1 i 2 inwestycji celu publicznego, stwarza wymagania dla gospodarki nieruchomościami, związane z utrzymaniem istniejących zasobów nieruchomości należących do: Skarbu Państwa, Samorządu Województwa Lubelskiego, Starostwa Powiatowego i Gminy (komunalnych) oraz powiększania tych zasobów, zgodnie z potrzebami na planowaną rozbudowę obiektów użyteczności publicznej, urządzeń i sieci infrastruktury.

Zarząd Województwa Lubelskiego, zgłosił do Studium wnioski dotyczące 22 nieruchomości o łącznej powierzchni ok.8,26 ha, w obrębie Adampol, które zostały rozpatrzone pozytywnie. Po identyfikacji istniejącego zagospodarowania i sposobu użytkowania, wydzielono przeznaczenie działek na funkcje usług publicznych oraz zaplecze komunikacyjne, infrastrukturę techniczną i zieleni urządzoną, dla pozostałych poszczególnych nieruchomości określono przeznaczenie na funkcje komercyjne: produkcyjno - usługowe z dopuszczeniem rzemiosła produkcyjnego, zabudowę mieszkaniową, usługowo - mieszkaniową oraz zalesienie (szczegółowy wykaz w dokumentacji formalno - prawnej studium).

6. Obszary na których gmina zamierza sporządzić miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Ustala się obszary dla których jest wskazane sporządzenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego

- 1) obszary miejscowości wiejskich, w granicach istniejącego i planowanego zainwestowania,
- 2) obszary produkcyjno - mieszkaniowe, z rehabilitacją zagospodarowania,

7. Obszary na których jest obowiązkowe sporządzanie planów miejscowych

Ustala obszary, dla których jest obowiązkowe sporządzenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego:

- a) Obszary planowanych terenów budowlanych na funkcje usługowo - mieszkaniowe, letniskowe i rekreacyjne, wymagające zmiany przeznaczenie gruntów rolnych, wyposażenia w infrastrukturę, wydzielenia obsługi komunikacyjnej - położone w Adampolu i Suchawie,
- b) Obszary planowanych zalesień w granicach administracyjnych gminy,
- c) Obszar wyznaczonej przestrzeni publicznej wraz z zespołem usługowo - mieszkaniowym w ośrodku gminnym oraz planowanymi lokalizacjami zespołów elektrowni wiatrowych, jako alternatywnych źródeł energii, wraz ze strefami ochronnymi związanymi z ograniczeniami w zabudowie, zagospodarowaniu i użytkowaniu terenu,
- d) Obszar zespołu mieszkaniowo - usługowego w Adampolu (weryfikacja funkcjonalna z dostosowaniem do granic własności oraz rewaloryzacja układu zabudowy),
- e) Obszar zespołu produkcyjno - mieszkaniowego w Suchawie (weryfikacja funkcjonalna z uwzględnieniem wnioskowanego podziału i lokalizacja usług),
- f) Obszary planowanych (nowych) inwestycji celu publicznego, dla których niezbędne jest dokonanie scaleń i podziału nieruchomości.

Wartości krajobrazu kulturowego gminy, predysponują do działań w zakresie ochrony

zachowanego dziedzictwa zabytkowego na styku przenikania kultur. W wytycznych z planu zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego, proponuje się utworzenie na obszarze gminy Wiryki - Parków Kulturowych. Obecny stopień rozpoznania ogranicza możliwości ich delimitacji i wyznaczenia. Obszary kwalifikujące się do nadania im statusu Parku, należy określić w oparciu o szczegółową weryfikację ewidencji zabytków, w gminnym programie opieki nad zabytkami, ewentualnie w programie województwa lub powiatu, co umożliwi podjęcie stosownych działań formalno - prawnych.

8. Informacja o elementach uwarunkowań, zagospodarowania i ochrony, wymienionych w art. 10 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu, nie występujących w obszarze gminy

- obszary naturalnych zagrożeń geologicznych oraz obszary osuwania się mas ziemnych,
- tereny górnicze wyznaczone na podstawie przepisów odrębnych,
- obszary rozmieszczenia obiektów handlowych o powierzchni powyżej 2000
- obszary pomników zagłady i stref ochronnych w rozumieniu ustawy z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych obozów zagłady, tereny zamknięte,
- obiekty i obszary, na których wyznacza się w złożu kopaliny filar ochronny.

9. Informacja o rozpatrzeniu wniosków wniesionych do projektu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania gminy Wiryki

W sporządzaniu studium zachowano wymogi procedury formalno - prawnej określone w art. 11 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Wnioski złożone do studium zostały zarejestrowane w wykazach, znajdują się w aktach formalnych studium, obejmują uwagi instytucji i jednostek administracji właściwych w sprawach opiniowania i uzgadniania planów oraz wnioski osób fizycznych, obejmujących propozycje do przeznaczenia gruntów w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Oddzielną grupę stanowią zalecenia i warunki organów opiniujących i uzgadniających, których uwzględnienie jest konieczne dla akceptacji ustaleń Studium przez te organy. Wnioski do studium nie kolidujące z obowiązującymi przepisami w gospodarce przestrzennej zostały uwzględnione.